

UNIVERSITETET I AGDER

«Man kan ikke bare sitte og vente på at noe skal skje.»

En narrativ analyse av et utvalg flyktningers fortellinger om overgangen til en ny hverdag i Norge

MARI ENGER MJÅLAND

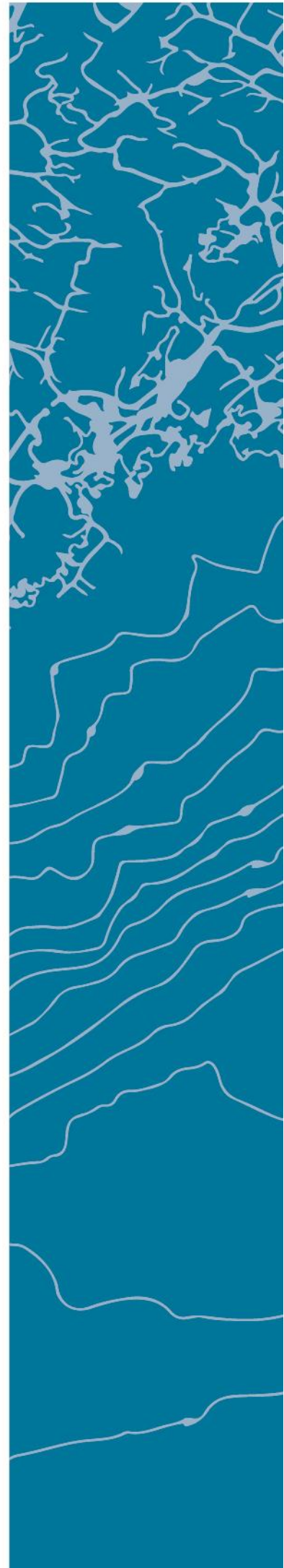
VEILEDER

Professor Anne Ryen

Universitetet i Agder, 2017

Fakultet for samfunnsvitenskap

Institutt for sosiologi og sosialt arbeid

Forord

Med denne oppgaven avslutter jeg min mastergrad i sosiologi ved Universitetet i Agder. Oppgaven utgjør 60 studiepoeng innenfor masterprogrammet i sosiologi og sosialt arbeid med spesialisering sosiologi. Et stadig økende antall mennesker på flukt fortjener oppmerksomhet. Noen av disse havner i Norge. Jeg var nysgjerrig på hvordan disse menneskene opplever overgangen til- og etableringen av en ny hverdag i Norge. Jeg ville snakke med de det gjaldt og høre deres historie.

Det å skrive masteroppgave er en berg og dalbane. Det har vært givende og altoppslukende, utfordrende og frustrerende. Selv om det er en individuell oppgave, er det mange som skal takkes. Aller først vil jeg rette en stor takk til mine informanter som åpnet sine hjem for meg og fortalte meg sin historie. Denne oppgaven hadde ikke eksistert uten deres åpenhet og tillit.

Jeg vil også takke veilederen min Anne Ryen for at du alltid lot kontordøren din stå på gløtt. Takk for at du tok initiativ til å arrangere sosiale avbrekk i oppgaveskrivingen og takk for alle motiverende ord underveis. En stor takk går også til verdens beste medstudenter for det gode arbeidsmiljøet på lesesalen og lange lunsjpauser.

Jeg må også få takke mamma og pappa for all støtte og for at dere gjorde det mulig for meg å fullføre denne oppgaven. Til slutt vil jeg takke min kjæreste og bestevenn, Nima. Takk for all støtte og oppmuntring underveis og for at du alltid har hatt troen på prosjektet.

Oslo, desember 2017

Mari Enger Mjåland

Sammendrag

Denne oppgaven retter fokus mot et utvalg flyktninger og deres erfaringer knyttet til det å tilpasse seg en ny hverdag i et nytt land. Jeg ønsker å løfte fram flyktnings egne beskrivelser av hvordan de opplevde overgangen. Dataene analyseres narrativt.

I arbeidet med denne oppgaven har jeg latt meg inspirere av det etnometodologiske paradigmet. Datamaterialet er samlet inn gjennom kvalitative intervju, fokusgruppeintervju og deltakende observasjon. Jeg har hatt sju intervjuer med til sammen fjorten informanten og en observasjonsperiode på rundt seks måneder. Mange av informantene som lot seg intervjuer var også deltakere på de sosiale arenaene jeg hadde feltarbeid. Det er en lang oppgave da jeg har valgt å inkludere lengre utdrag fra originaldataene, slik at leseren får et innblikk i samspillet mellom intervjuer og informant.

Historiene som kom fram under intervjuene sentrerte ofte rundt tre hovedtema; hvordan man kommer ut i jobb og viktigheten av å være i aktivitet, betydningen av nettverk og deltakelse og til slutt erfaringer knyttet til foreldrerollen. Disse tre hovedtemaene utgjør hver sin kategori som presenteres og drøftes hver for seg i analysen. Det fremsto som viktig for informantene å vise at de selv var aktive aktører som tok ansvar for å bedre både egen og familiens situasjon, og at de grep de mulighetene som fulgte med en ny start i et nytt land.

De tre kategoriene som ble til med utgangspunkt i intervjudata, suppleres med funn fra feltarbeidet. Funnene illustrerer hva betydningen av sosiale møteplasser betyr for informantene i praksis. Dette kunne handle om muligheten til å bygge nettverk som senere kunne føre til en jobb, språkpraksis, at fordommer og stereotyper (som gikk begge veier) ble utfordret og hvordan de sosiale arenaene fungerte som et trygt forankringspunkt der man kunne søke råd og støtte i en tidvis utfordrende hverdag.

Innhold

Forord	1
Sammendrag	2
1 Introduksjon	5
1.1 Det handler om tilhørighet: historien om et prosjekt.....	7
1.2 Hensikt og problemstilling.....	10
1.3 Oppgavens oppbygging	11
2 Teoretisk rammeverk	13
2.1 Alfred Schütz og «den fremmede».....	13
2.2 Med ben i flere kulturer: Å leve sammen i vår globale verden.....	15
2.3 «Outsider-within»: Positive sider og muligheter ved å være migrant.....	18
2.4 Overgangsprosessen i møte med en ny kultur – en modell	19
2.5 Betydningen av relasjonelle faktorer: teorien om sosial kapital	21
2.5.1 Sammenbindende og brobyggende sosial kapital	23
2.5.2 Tillit, nettverk og sivilt engasjement.....	24
2.5.3 Sosial kapital og integrering	25
2.5.4 Kritikk rettet mot bruk av sosial kapital i forskning.....	27
2.6 Identitet	28
2.6.1 Etnisk identitet.....	29
2.6.2 Deltakelse i samfunnet.....	32
2.6.3 Meningsfylte aktiviteter i hverdagen og konstruksjon av identitet.....	33
2.8 Oppsummering og veien videre	34
3 Metode	37
3.1 Kvalitativ og kvantitativ metode.....	37
3.2 Valg av kvalitativ metode	41
3.2.1 Observasjon og etnografi	43
3.2.2 Intervju.....	45
3.3 Utvalg av informanter.....	49
3.4 Empirisk utgangspunkt	54
3.5 Gjennomføring av intervjuer og fokusgrupper.....	57
3.6 Metodekritikk.....	60
3.6.1 Intervjusituasjonen	60
3.6.2 Forskerens tilstedeværelse og påvirkning på intervjusituasjonen.....	61
3.6.3 Forskerens forståelse	63
3.7 Reliabilitet og validitet.....	64
3.8 Ethiske overveielser.....	65
3.8.1 Informert samtykke.....	66

3.8.2 Anonymitet.....	67
4 Om analysen.....	69
4.1 Introduksjon til analysen	69
4.2 Transkribering.....	70
4.3 Kategorisering.....	71
4.4 Narrativ analyse.....	72
5 Narrativer: Presentasjon av materialet og analyse	78
5.1 Kort om utvalget	79
5.2 Betydningen av det å være i jobb og aktivitet.....	80
5.2.1 Hos Rajan og Aria – initiativ og muligheter.....	80
5.2.2 Hos Sima – tidlig i jobb, norske kolleger og frihet til å velge.....	88
5.2.3 Larya – en annerledes historie.....	91
5.3 Nettverk, tilhørighet og deltakelse	97
5.3.1 Hos Sima – det nødvendige valget.....	98
5.3.2 Hos Rajan og Aria – det er mulig å kombinere.....	100
5.3.3 Hos Amina, Jamil og Leon – valg av nettverk bunner i mulighet for språkpraksis	104
5.3.4 Hos Larya – betydningen av frivillig arbeid.....	107
5.3.5 Betydningen av det sosiale i praksis - et møte med kvinnegruppa.....	109
5.3.6 Møtet i moskeen og grunnlag for relasjonell sosial kapital	113
5.4 Foreldrerollen.....	116
5.4.1 Hos Salwa – det viktigste er å være en god rollemodell	116
5.4.2 Hos Sima – om å oppdra barna mot en framtid i Norge.....	118
5.4.3 Hos Rajan og Aria – om å gi barna tilhørighet i to kulturer	125
5.4.4 Hos Amina, Jamil og Leon – integrering er viktig, men man må ikke glemme.....	129
5.4.5 Aizza sitt valg – et eksempel fra kvinnegruppa	132
6 Oppsummering og drøfting	135
6.1 Fortellinger om tilpasningen og hverdagens uttrykk i hjemmene	136
6.2 Betydningen av sosiale møteplasser og fellesskap på tvers av etnisk bakgrunn.....	144
7 Litteratur.....	148

1 Introduksjon

I 2005 var det rundt 35 millioner mennesker på flukt i verden, i dag antas det å være rundt 65 millioner mennesker på flukt på grunn av krig eller forfølgelse (FN-Sambandet, 2016). Det har vært stor oppmerksomhet rundt flyktningstrømmen og flere oppslag i media rundt dette etter at antallet flyktninger og migranter i Europa steg raskt høsten 2015, og siden har vært høyt (OECD, 2015; Østby, 2015). Antallet flyktninger som har funnet veien til Norge er derimot ikke spesielt høyt sammenlignet med andre europeiske land, men vi står likevel overfor et større antall flyktninger og asylsøkere enn noen gang tidligere (Østby, 2015).

De fleste som flykter fra hjemlandet, gjør det fordi de ønsker å skape et tryggere liv for seg selv og sin familie. De må flykte på grunn av krig, brudd på menneskerettigheter, eller naturkatastrofer. Dette gjelder også for informantene i denne oppgaven. Overgangsprosessen fra hjemlandet og veien videre mot å etablere seg i en ny kultur og finne ut av det norske samfunnet, er en krevende prosess som vil ta tid (Varvin, 2015). I tillegg til krav om at flyktningene må tilpasse seg livet i et land som kan være svært ulikt det de er vant til, må de samtidig bearbeide flukten og takle savnet av familiemedlemmer og venner de har forlatt i hjemlandet.

Flyktninger har erfaring fra og går igjennom hendelser som andre grupper ikke opplever. Dette kan være forfølgning, flukt, psykiske lidelser knyttet til traumer, opplevelsen av ambivalens og utfordringer knyttet til eksil (Berg & Valenta, 2008). Innvandrere og flykninger har også større risiko for å bli utsatt for sosial ekskludering og andre helseplager enn befolkningen i Norge for øvrig (Integrerings- og mangfoldsdirektoratet, 2014). Forskning viser altså en sammenheng mellom dårlig helse og de store endringene og utfordringene knyttet til migrasjon. Men slike endringene trenger ikke alltid å være negative, og de kan også påvirkes til det positive (Kale & Kumar, 2012).

Det ser ut til at norske myndigheter i større grad enn tidligere markerer at det skal stilles krav til innvandrere. Det er også et økt fokus på «like plikter, like rettigheter», men det legges ikke like stor vekt på utfordringer knyttet til likebehandling og likeverdighet (NOU 2011:14). Økt kulturell og verdimesig (religiøs) mangfold bringer med seg både muligheter og utfordringer (NOU 2017:2). Integreringsdebatten i dag handler mye om at innvandrere i lang tid etter at de har ankommet Norge, opprettholder tradisjonelle levemåter. Utfordringen blir å hindre

spenninger og å fremme de potensielt positive konsekvensene ved økt mangfold. Hvordan går man fram?

Innvandring til Norge fra ulike land, fører til at mangfoldet i Norge øker. Alle som bor i Norge skal føle seg som en del av det norske fellesskapet, og det er uheldig om individer og grupper føler at de ikke hører til (Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet, 2012-2013). Det er positivt for Norge at mennesker fra andre deler av verden bosetter seg her. Det å ha kjentskap til kulturer, språk, skikker og tradisjoner fra andre land, er en ressurs både for enkeltindividet og storsamfunnet (Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet, 2012-2013). Til tider kan det likevel se ut til at det i debatten om verdier, råder en oppfatning om at innvandrere som gruppe har verdier som strider mot verdier vi verdsetter i det norske samfunnet. Dette på tross av at mange flyktninger kommer til Norge *nettopp* for våre verdier. Verdikonflikter og misforståelser er uansett ikke et gunstig utgangspunkt for å kunne anerkjenne og ta i bruk den kompetansen innvandrere til Norge sitter på. Det er heller ikke gunstig med tanke på tilrettelegging for deltakelse og tilhørighet. Skeptiske holdninger til «den andre» kan feste seg om ikke minoritets- og majoritetsbefolkningen deltar og omgås på de samme arenaene. Dette fordi holdningsdannelser skjer gjennom erfaringer. I Meld. St. (2012-2013) oppsummeres det slik «Ved å ha kontakt med og bli kjent med andre minsker stereotypier og negative fordommer, og risikoen for negative generaliseringer blir mindre» (p. 104).

I en forelesning for et par år siden, snakket foreleseren om den amerikanske sosiologen Michael Burawoy, som skriver i sin artikkel, *For Public Sociology* fra 2005, at ulike fag har sin oppgave. Statsvitenskap har for eksempel politikken som sitt ansvarsområde, samfunnsøkonomien har økonomi. Mitt fag, sosiologi, har sivilsamfunnet som ansvarsområde. Som sosiologer har man et ansvar for å ta forskningsresultatene tilbake til dem som blir forsket på, menneskene og samfunnet (Burawoy, 2005). Budskapet i artikkelen, hva sosiologien egentlig handler om, har festet seg. Da jeg skulle bestemme meg for et tema for masteroppgaven min, tenkte jeg mye på hvordan jeg også kunne bidra med noe til samfunnet. Jeg ønsket å skrive om noe som kunne bety noe for noen. Jeg ville ut og snakke med mennesker om hva som rørte seg i samtiden.

Urettferdighet, misforståelser, skjev fordeling av goder og fordommer er emner som har opptatt meg i sosiologistudiene. Jeg tok utgangspunkt i disse, og tenkte hva er det som rører

seg i tiden vi lever i? Hvilke aktuelle utfordringer står vi overfor i dag? Ved å stille seg slike spørsmål, er det vanskelig å komme utenom flyktningssituasjonen i dag og de ringvirkningene den har på vår globale verden.

Det har ikke vært flere mennesker på flukt siden andre verdenskrig (FN-Sambandet, 2016), og det er lite som tilsier at vi vil flytte mindre på oss i framtiden. Det er derfor viktig å finne måter som gjøre det lettere for oss å leve sammen på tvers av kulturelle og landlige forskjeller. Jeg forhørte meg derfor litt rundt på universitetet og i kommunen om det var noen integreringsprosjekter på gang jeg kunne følge. Det var også slik jeg kom i kontakt med veilederen min, Anne Ryen, som kan vise til en rekke samarbeidsprosjekter med Kristiansand kommune. Jeg var så heldig å få nyte godt av hennes kontaktnettverk i arbeidet med denne oppgaven.

1.1 Det handler om tilhørighet: historien om et prosjekt

Arbeidet med masteroppgaven min kom for alvor i gang da jeg ble satt i kontakt med Kristiansand kommune via min veileders forskningsgruppe i kultursosiologi ved Universitetet i Agder. Kristiansand kommune har tidligere utgitt veilederen «Forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme – fra bekymring til handling» (Kristiansand kommune, 2015), og er en foregangskommune innenfor feltet. Kommunen kan vise til samarbeid med en rekke ulike aktører i kommunen. Kim Gronert, ansvarlig for «Flerkulturell dialog» i kommunen, la fram en rekke integreringsprosjekter som var planlagte utover høsten, og som jeg kunne bruke som utgangspunkt i oppgaven min.

Valget falt på prosjektet *Rundebordsmøter og seminar for mødre*, en seminarrekke som skulle gå høsten 2016. Seminarene ville bli arrangert av Albansk islamsk kultur og trossamfunn i Kristiansand, i samarbeid med Kristiansand kommune. Målet skulle være å styrke mødrenes rolle i det forebyggende arbeidet. De to organisasjonene eller samarbeidspartnerne har tidligere hatt prosjektet BESA sammen, hvor også Universitetet ved samme forskningsgruppe var med. BESA-arrangementet inkluderte kulturfest, dialogmøte og skandinavisk premiere på visning av dokumentarfilmen *Besa – the promise* (Amundsen, 2015). Partene var fornøyde med prosjektet, og Kristiansand kommune v/Gronert fortsetter arbeidet med å motivere til nye søknader fra innvandremiljøene.

Regjeringen innførte tilskuddsordningen *Tilskudd til lokal forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme* i revidert statsbudsjett 2015. Tilskuddsordningen er et resultat av at regjeringen ønsker en bred innsats for å forebygge radikaliserings og voldelig ekstremisme. Regjeringen mener at sivilsamfunnet utgjør en viktig rolle i forebyggingsarbeidet (Integrerings og mangfoldsdirektoratet, 2016). Prosjekter som fremmer lokale arenaer for dialog, oppfordres derfor å søke. Et tverrfaglig team fra Kristiansand kommune søkte IMDi om midler til nettopp prosjektet *Rundebordsmøter og seminar for mødre*, og fikk innvilget søknaden.

Sårbarhetsfaktorer for radikaliserings kan være at man ikke føler tilhørighet noe sted, verken til hjemmet eller samfunnet, eller at man har opplevd mobbing og diskriminering (Alzaghari & Reiss, 2014). Regjeringens handlingsplan mot radikaliserings og voldelig ekstremisme - sier «Det er viktig å bygge arbeidet med å forebygge radikaliserings og voldelig ekstremisme på de samme grunnprinsipper som generell forebygging av kriminalitet» (Justis og beredskapsdepartementet, 2014, p. 13). Det å jobbe mot radikaliserings handler altså i stor grad om å jobbe mot utenforskap og for inkludering. Å ikke føle tilhørighet til et land, at vedkommende mangler et hjemsted å forankre sin identitet, gjør identitetsarbeidet mer utfordrende. Det er sjelden den ekstreme ideologien som lokker personer inn i ekstreme miljøer, men heller savnet etter et sterkt samhold og behovet for en solid identitetsmarkør slik både Sedgwick (2015) og Alzaghari og Reiss (2014) argumenterer for.

Et kjent fenomen i samfunnsforskning, er at fokus for oppgaven flyttes, eller tema for oppgaven endres i prosessen. Dette skjedde også meg. Jeg trodde jeg ville følge et prosjekt og se hvordan mødre snakket om bekymringer knyttet til egne barn og utenforskap, og hvordan samfunnet kunne jobbe med å forebygge dette. Tema for oppgaven var forebygging av radikaliserings, jeg planla å være tilstede på møtene og i tillegg ha intervju med deltakerne underveis. Prosessen skulle vise seg å bli en helt annen.

Rundebordsmøter og seminar for mødre endret form. For det første ble diskusjonsgruppene som i utgangspunktet skulle avslutte hvert seminar, utelatt. For den andre ble det også åpnet opp for at menn kunne delta, slik at det ble vanskelig å fokusere kun på kvinner. Samarbeidspartene ville nå ut til flere, noe som selvfølgelig kan være riktig når det handler om et så viktig og relevant tema. Samtidig var det utfordrende å ikke få fortsette på det jeg hadde begynt på, men endringene lå utenfor min kontroll.

På bakgrunn av at jeg ville ha et etnografisk preg på oppgaven (jeg vil si mer om valg av metode i metodekapittelet), kunne jeg ikke annet enn å omfavne endringene og se på det som en naturlig del av prosjektet. Et viktig kjennetegn ved etnografien, er nettopp dette at den ikke kan forutbestemmes (Hammersley & Atkinson, 1996). Det kan være vanskelig å gi et nøyaktig svar på hva man forsker på underveis, noe som krever mye av forskeren.

«Grunnlaget for forståelse må søkes gjennom å sette hendelser i relasjon til hendelser i forkant og i ettertid. Mening etableres i og gjennom sosial interaksjon» (Ryen, 2002, p. 56). Jeg gikk igjennom feltnotatene mine og intervjuene jeg hadde hatt så langt, og begynte å lete etter også andre ting som kunne være spennende å følge opp.

Det var interessant å gå igjennom datamaterialet mitt med nye briller. Jeg så etter hvert at vi faktisk ikke hadde snakket så mye om akkurat radikaliserings og utenforskap (jeg velger å bruke det inkluderende «vi» framfor «de» siden jeg deltok underveis i prosjektet). Dette gjaldt både i diskusjonsgruppene og intervjuene. På samlingene hadde vi snakket en del om hvordan familiene tilpasset sine liv i møte med en ny hverdag i Norge. Jeg oppdaget at jeg hadde en del data på ulike strategier mødrene hadde tatt i bruk for å skape sammenheng og mening i møte med norske strukturer, forventninger og verdier.

Jeg husker at det også - ikke overraskende - var lettere å få mødrene til å snakke i diskusjonsgruppene og under de individuelle intervjuene, når de følte at spørsmålene angikk dem selv, og at de kunne trekke inn egne erfaringer. Et eksempel er da vi skulle diskutere hvilke tiltak man kunne iverksette for å motvirke radikaliserings og utenforskap. Gruppen synes det var vanskelig å svare på dette, men de snakket gjerne om hvordan de gjorde det i sin egen familie. Vi endte for eksempel opp med å snakke om hvordan mødrene hadde lært seg å lage «norsk matpakke», da barna deres hadde opplevd at andre barn hadde reagert på at maten deres luktet rart. Vi snakket om hvordan familien hadde satt seg inn i norske høytidstradisjoner som julegaver og julekalender, for at barna deres ikke skulle føle seg utenfor da de andre på skolen snakket om hva de hadde fått. Det var enighet om at foreldre har et viktig ansvar når det kommer til å legge til rette for at barna skal føle tilhørighet i det norske samfunnet fra de er små. Dette innebar at mor og far selv må sette seg inn i hvordan det norske samfunnet fungerte.

Ifølge Chishti et al. (2016) føler mange unge muslimer i Norge i dag, at det er vanskelig å være både norsk og muslim samtidig. Negative tendenser i samfunnet rettet mot en gruppe, kan forsterke følelsen av utenforskap. Dette kan øke avstanden mellom muslimsk ungdom i Norge og det norske samfunnet for øvrig. Etter hvert som jeg gikk igjennom tidligere innsamlet data, var på flere seminarer (nå med menn) og holdt flere intervjuer, oppdaget jeg at utvalget mitt egnet seg bedre til å gi svar på andre ting enn konkrete tips for forebygging av radikaliserings. Mitt utvalg egnet seg bedre til å snakke om forebygging på et tidligere stadium. Dette kan for eksempel handle om hvordan familiene tilpasser seg det nye livet i Norge med tanke på barnas framtid i landet. Informantene hadde mye på hjertet da vi snakket om dette. De fortalte om tilpasningsprosesser i møtet med en ny hverdag i Norge, møtet med andre nordmenn, deltakelse i arbeidslivet og sosiale nettverk.

Et slikt fokus betyr ikke noen omfattende eller radikal endring fra den opprinnelige idéen, men snarere at fokus ble rettet mot de «små» ting framfor mer omfattende kommunale tiltak. Dette framhever også at informantene ikke sitter passivt og venter på at «noen må gjøre noe for oss», men at de selv oppfatter seg som endringsagenter dvs. vekten forskyves over til det man i sosiologien omtaler som «agency» (O'Donnell, 2010).

Troen på prosjektet kom sakte men sikkert tilbake, jeg gjorde nødvendige endringer i intervjuguiden min og leste meg opp på ny teori. Jeg valgte å vente med å sette en endelig problemstilling til jeg så hvordan feltarbeidet utviklet seg. I etnografien er det vanlig å avvente formulering av problemstilling, slik at forskeren kan tilnærme seg feltet uten forhåndsbestemte føringer på hva han eller hun skal se etter (Hammersley & Atkinson, 1996). Dette kan også kalles eksplorerende forskningsdesign. Dette er en god måte å tilnærme seg og få oversikt over feltet som skal undersøkes, noe som er spesielt viktig i møtet med miljø man selv ikke er en del av (Thagaard, 2009). Forskeren får mulighet til å skaffe seg en oversikt før man bestemmer hva som skal være i fokus. Jeg hadde heller ingen forutsetning for å kunne sette en endelig problemstilling. Jeg var enda ikke halvveis i datainnsamlingen min og jeg måtte finne et delvis nytt teoretisk rammeverk.

1.2 Hensikt og problemstilling

Oppgavens hensikt er å bidra til økt kunnskap om flyktingers hverdag i Norge. Jeg ønsker å utforske de erfaringene personer med flyktningbakgrunn gjør seg i møte Norge og hvordan de tilpasser seg en ny hverdag. Jeg har samlet inn data ved å intervju informantene i deres hjem,

og jeg har hatt feltarbeid på ulike arenaer som er ment som møteplasser for minoriteter i Norge. Store deler av datamaterialet mitt er altså hentet fra flyktingenes hverdagsliv.

Å forlate sitt opprinnelsesland medfører store forandringer og påvirker flere deler av livet til den det gjelder. Vante levemåter endres over natten, flukt medfører for mange tap av nettverk og familie, og man tvinges til å tilpasse seg en ny hverdag i et nytt og fremmed land. Det vil også føre til endringer i status og yrkessituasjon, og voksne flyktinger må begynne på nytt med skole og utdanning. Hensikten med oppgaven er å beskrive hvordan flyktingene selv forteller om utfordringene og hvordan de løser disse, hva de vektlegger som betydningsfullt i endringsprosessen og hvordan de skaper en ny og meningsfull hverdag i det nye landet.

Problemstillingen lyder som følger:

Hvordan forteller et utvalg voksne personer med flyktningsbakgrunn om sin overgang til et nytt land?

I drøftingsdelen vil jeg i tillegg til å besvare problemstillingen, komme med forslag til hvordan man kan legge til rette for å gjøre overgangsprosessen lettere. Forslagene vil ta utgangspunkt i informantfortellingene.

1.3 Oppgavens oppbygging

I introduksjonen i kapittel 1 har jeg fortalt om bakgrunnen for valg av tema. Jeg har også gjort rede for hvordan prosjektet endret seg underveis og hvordan dette preget startfasen og det videre arbeidet med oppgaven. Videre presenterer jeg oppgavens problemstilling og hensikt.

I kapittel 2 har jeg presentert det teoretiske rammeverket jeg har valg for å få en bedre forståelse for den posisjonen flyktingene befinner seg i, og for å beskrive det som kommer fram i informantfortellingene.

I kapittel 3 presenteres metoden jeg har valgt for oppgaven, samt metodekritikk og etiske overveielser. Jeg vil også presentere de arenaer jeg har hatt feltarbeid og rekruttert informanter, som utgjør oppgavens empiriske utgangspunkt.

I kapittel 4 vil jeg gjøre rede for valg av analyseform og vise hvordan jeg har kommet fram til de kategoriene og funnene som presenteres og analyseres i kapittel 5. Oppgavens siste kapittel vil inneholde oppsummering, drøfting og avsluttende kommentarer knyttet til funnene.

2 Teoretisk rammeverk

Før jeg presenterer teoriene jeg har valgt for oppgaven, vil jeg si noe om hvorfor jeg har valgt nettopp disse teoriene. For å få en bedre forståelse for den posisjonen flyktningene befinner seg i har jeg valgt å ta med teorien om «den fremmede». Schultz forståelse av «den fremmede» fungerer som en forutsetning for å forstå utfordringer og muligheter knyttet til det å leve sammen på tvers av kulturell tilhørighet i vår globale verden.

Deretter vil jeg presentere en modell som kan føre til økt forståelse av de komplekse overgangsprosessene informantene forteller om i møte med et nytt land og tilpasningen til en ny hverdag. Jeg vil også presentere teorien om sosial kapital som beskriver betydningen av relasjonelle faktorer i overgangsprosessen og den videre integreringen.

Før vi kan snakke om hvordan vi skal legge til rette for dannelse av sosial kapital og legge til rette for relasjonsbygging, må man forsøke å forstå hva flyktningene har gått igjennom. Det å flykte fra sitt opprinnelsesland er noe som kan ha varig innvirkning på en persons selvoppfatning og identitet. Identitetsteori er relevant fordi den kan si noe om hvordan flyktnings oppfatning av seg selv og etablerte identiteter endres i møte med store omveltninger i livet.

En sentral del av integreringsprosessen er inkludering og mulighet til deltaking. Avslutningsvis vil jeg si litt om betydningen av deltakelse i samfunnet og meningsfylte aktiviteter i hverdagen og hvordan dette påvirker identitetsarbeidet og etter hvert følelsen av tilhørighet i det nye landet.

2.1 Alfred Schütz og «den fremmede»

Alfred Schütz (1944) ses på som grunnleggeren av den fenomenologiske tradisjonen i sosiologien. Schütz' utvikling av fenomenologisk orienterte teorier i sosiologien på 1960-tallet, fungerte som et mikrointeraksjonistisk alternativ til funksjonalismen (Aakvaag, 2008). Fenomenologien har mye til felles med andre retninger innen fortolkende sosiologi, blant annet Chicago-skolen og symbolsk interaksjonisme. Det er ikke snakk om store skilnader, men man kan si at der symbolsk interaksjonisme er opptatt av hvordan mennesket løser problemer i sin hverdag, konsentrerer fenomenologien seg om hvordan mennesket forstår verden og orienterer seg i den. Schütz var som sosiolog opptatt av hverdagsmening, og hvordan subjekter konstruerer en meningsfull hverdag og livsverden. Schütz hadde også stor

innflytelse på Harold Garfinkel og hans utvikling av etnometodologien, en tilnærming som også fokuserer på mennesker i hverdagslig samhandling. Etnometodologien har også vært en viktig inspirasjon for denne oppgaven, jeg vil si mer om dette i metodekapittelet. Videre vil jeg presentere Schütz videreutvikling av Georg Simmels teori om den fremmede.

Schütz videreutviklet typologien om «den fremmede» etter Simmel. Schütz var også spesielt kvalifisert til å skrive om fremmedhet, da han selv levde i eksil fra Nazityskland. Ifølge Harman (1988) inntar Schütz i større grad «den fremmedes» perspektiv, noe som skiller han fra tidligere teoretikere på området. Som det meste av tekstene rundt «den fremmede», er Schütz' essay en dialog med Simmel (Wolff, 1950). Simmel's versjon av «den fremmede», kjennetegnes av at han eller hun *ikke* søker å bli inkludert i gruppa, og heller ikke har til hensikt å bli værende. I kontrast til Simmel er «den fremmede» for Schütz «a marginalized type of person within the local group ... a migrant, newcomer, visitor or guest» (Ossewaarde, 2007, p. 369). «Den fremmede» for Schütz er derfor ingen midlertidig gjest, men en som vil bli værende, en som vil bli integrert og kjemper for å bli sosialt akseptert av de lokale. Schütz essay om «den fremmede» egner seg godt til å beskrive flyktningers situasjon og deres opplevelse av fremmedhet i det nye landet.

«Den fremmede» for Simmel er ønsket som en nøytral tredjepart av de lokale fordi han eller hun med sin objektivitet kan løse konflikter blant de lokale. Schütz' fremmede er ikke ønsket blant de lokale, men blir sett på som en inntrenger. De lokale verdsetter ikke «den fremmedes» objektivitet fordi han eller hun ønsker å bli værende i gruppa. «Den fremmede» blir dermed en *strange local* (Ossewaarde, 2007, p. 369). «Den fremmede» forblir en på utsiden som ikke deler «the cultural pattern of group life» (Ossewaarde, 2007, p. 369). Han eller hun kan godt lære seg normer og kulturelle verdier, men vil aldri forstå disse fullt ut. Kunnskapen vil heller aldri bli en del av den fremmedes væremåte på samme måte som den er for de lokale, slik at «The stranger cannot attribute the same meaning to the cultural pattern as the locals do. The stranger is therefore excluded from the locals' cultural experiences» (Ossewaarde, 2007, p. 369).

I den fremmedes forsøk på å komme tettere inn på de lokale i forsøket på å forstå deres væremåte, vil «den fremmede» gradvis tilegne seg kunnskap om de eksisterende kulturelle kodene, men på en unik måte, «in a hybrid and cosmopolitan manner» (Alvord, 2011, p. 12). «Den fremmede» kommer i en slags indre konflikt med seg selv, i forsøker på å forene to

ulike sett med kulturelle koder. «Den fremmede» for Schütz, tar med seg de kulturelle kodene han eller hun allerede kan i møte med de nye kodene som skal læres i møtet med en ny kultur. Disse ulike kulturelle kodene og væremåtene kolliderer, og «this clash of cultures» fører til at «den fremmede» ikke bare blir fremmed for gruppen, men også for seg selv (Ossewaarde, 2007, p. 370). Schütz' versjon av «den fremmede» kan dermed hjelpe oss med å forstå migranten, nykommeren eller «outsideren», fordi den tar opp spørsmål om kunnskap, om hvordan vi vil tilegne oss kunnskap om vår verden, ulike kulturer og om oss selv som individer (Alvord, 2011, p. 12).

Det er nødvendig for «den fremmede» å sette seg inn i og lære seg de kulturelle kodene i det samfunnet han eller hun ankommer. Ifølge Schütz er dette nødvendig for at vedkomne skal klare å nå vesentlige målsettinger og i det hele tatt kunne leve i det nye samfunnet (Hammersley & Atkinson, 1996). «Den fremmede» - slik som etnografen også - tvinges altså til å forstå vertssamfunnets kultur, og oppnår på denne måten en form for objektivitet som vanligvis ikke er tilgjengelig for eksisterende medlemmer av kulturen. «Den fremmede» står i en unik posisjon til å se de grunnleggende oppfatningene som råder i vertssamfunnet og som former deres verdensbilde (Hammersley & Atkinson, 1996).

Kort oppsummert kan man si at «den fremmede» befinner seg i ulike konflikter for Simmel og Schütz. For Simmel er «den fremmede» en nøytral tredjepart som befinner seg *mellom* to lokale som er i en konflikt, mens Schütz' fremmede selv er i konflikt med de lokale. Simmel's fremmede inviteres inn av de lokale for å løse en konflikt, Schütz' fremmede er ikke velkommen, mislikes som den marginaliserte i gruppa og ses på som en inntrenger (Ossewaarde, 2007). Samtidig avhenger «den fremmede» av de lokale for å bli integrert (Schütz, 1944).

Mine informanters hensikt er å bli i Norge, og samsvarer derfor i større grad med Schütz (1944) sin definisjon av «den fremmede». Schütz beskrivelse fungerer altså i denne oppgaven fordi den omhandler «den fremmede» som en nykommer, eller mer spesifikt en immigrant.

2.2 Med ben i flere kulturer: Å leve sammen i vår globale verden

En av de største tenkerne i vår samtid, Zygmunt Bauman, sier at Schütz beskrivelse og syn på «den fremmede», «characterizes the global situation» (Ossewaarde, 2007, p. 370). Før vi kunne snakke om en global verden, var det nødvendig for lokale grupperinger å ekskludere

«de fremmede». Dette var nødvendig for at de skulle kunne opprettholde sin identitet og vedlikeholde grensene som skilte «oss» fra «dem». Av ulike årsaker kan, eller må, mennesker i dag reise lengre og flytte til andre land. «De fremmede» tar med seg sin kulturelle bakgrunn i møte med den nye. Grensene som før var så sterke på grunn av avstand, utfordres og stilles spørsmål ved på grunn av globalisering. Så fort «de fremmede» ikke tar gruppetilhørigheten som eksisterer i vertssamfunnet for gitt, men stiller spørsmål til ulikhetene «then the local situation, through the eyes of the stranger, is defined as strange» (Ossewaarde, 2007, p. 370). Ifølge Bauman (1997) er det denne fremmedheten som kjennetegner den globale situasjonen.

De Korne et al. (2007) ser nærmere på hvordan det er å leve med en forankring i flere kulturer. Hun kommer også med forslag til hvordan vertslandet kan gjøre det lettere for de som kommer. Ni kvinner som har levd som immigranter i Storbritannia og USA de siste 20 årene, intervjues om erfaringer, fordeler og ulemper ved sin kryss-kulturelle identitet. Hovedfunnene av det å ha en bikulturell identitet, inkluderer «(...) heightened self-awareness and understanding of difference, and a potential critical, objective perspective on their environment» (De Korne et al., 2007, p. 290). De Korne et al. (2007) fortsetter «cross-cultural interaction, with all its resulting ambiguities of cultural identity, is understood as a dynamic and enriching phenomenon from which we should not shy away» (p. 291).

De konkluderer altså med at det finnes positive sider ved å ha en forankring i flere kulturer, da det øker evnen til objektivitet og forståelse av andre, og videre at det derfor er viktig å løfte fram de positive sidene ved det å ha en flerkulturell bakgrunn (De Korne et al., 2007). Annen forskning sier det er viktig å fokusere på det som binder oss sammen, fremfor det som kan skille oss (Byram, 2002).

De Korne et al. (2007) argumenterer i artikkelen for at vi må finne gode måter å leve sammen på i en verden der de kulturelle grensene stadig utfordres. En god start for å få til dette, vil være og rette oppmerksomheten mot de positive egenskapene som følger med det å ha en flerkulturell bakgrunn. De Korne (2007) fortsetter «it is important to counter negative stereotypes associated with immigrants and shifting, hybrid identities». Ved å skifte fokus fra utfordringene til mulighetene, legger vi til rette for god interaksjon på tvers av kulturer. Holdningen deles blant annet av Byram (2002), som hevder at ved å fokusere på fellestrekk og det som binder oss sammen, og heller se forskjeller som dynamiske og interaktive fremfor dikotome, vil det vokse fram en positiv forståelse av kryss-kulturell identitet. Byram (2002)

fortsetter «... having two cultural/ethnic identities is difficult though not impossible ... it can be done if the surrounding society allows it» (p. 60).

Det er viktig å legge til rette for at personer med innvandrerbakgrunn får utvikle en trygg forankring i de ulike kulturene han eller hun tilhører. Forskning viser at ungdom med innvandrerbakgrunn som klarer å hente det beste fra to kulturer, har bedre selvtillit, bedre tilpasningsevne og høyere livskvalitet enn ungdom som opplever etnisk diskriminering og usikkerhet rundt egen identitet (Helse og omsorgsdepartementet, 2014-2015). Sistnevnte har også høyere risiko for å utvikle psykiske problemer. Mye av dette handler om å rydde opp i misforståelser og utfordre fordommer.

Hvis man klarer å skifte fra et skeptisk til et nysgjerrig syn på «den fremmede», vil det kunne være et viktig steg i riktig retning av å kunne leve sammen på tvers av kulturer. Måten migranter blir tatt imot i vertslandet, kan nemlig ha betydning for migrantens framtid i landet (Fangen, 2008). En forutsetning for dette, er at begge parter, vertslandet og migrantene viser interesse for hverandres levemåter.

Integrering som et samfunnsansvar er et viktig fokus i Norge, både nasjonalt og kommunalt. «Dialog på tvers av tro og livssyn og mellom det offentlige og det frivillige er viktig i et forebyggende perspektiv» lyder et av de forebyggingstiltakene som presenteres i veilederen utgitt av Kristiansand kommune (2015, p. 16). Det vises også til et sitat fra daværende PST-sjef Roger Berg, «Starten på en radikaliseringsprosess er ikke et direkte PST anliggende, men først og fremst et samfunnsansvar» (p. 7). Integrering er et samfunnsansvar og en vellykket integrering krever at både nye og gamle samfunnsborgere tar ansvar, eller som det poengteres i NOU (2017:2), «(...)integrasjon er en toveisprosess. Integrasjon krever mye av innvandrerne selv, men forutsetter også at de ikke blir møtt av negativ forskjellsbehandling fra samfunnet for øvrig» (p. 15). En ting er å skrive ned dette i veiledere og offentlige utredninger, noe annet er om det fungerer i praksis. Informantene i oppgaven har meninger rundt dette som jeg kommer tilbake til i analysekapittelet. Det kan virke som at det kun er knyttet utfordringer til integrering og flyktninger, før jeg går videre i teoridelen vil jeg derfor rette oppmerksomhet mot noen av de positive sidene ved å være migrant.

2.3 «Outsider-within»: Positive sider og muligheter ved å være migrant

Det er ofte fokus på de negative og utfordrende sidene ved å leve med en flerkulturell identitet, men det er ikke noe selvsagt ved at minoriteter er undertrykte og maktesløse (Eriksen, 2001). De Korne et al. (2007) viser at det er viktig å fokusere på de positive sidene ved en flerkulturell identitet. Før jeg går videre i teoridelen, vil jeg sette fokus på de positive sidene og potensialet i det å være en migrant.

Det klassiske verket *Learning from the Outsider Within: The Sociological Significance of Black Feminist Thought* (1986) av Patricia Hill Collins, handler om afroamerikanske kvinners mulighet til å innta den unike rollen «the outsider within» i det hvite samfunnet i USA. Mange afroamerikanske kvinner var ansatt i hjemmene til hvite familier, der de for eksempel jobbet som hushjelp eller passet barna. Den tette kontakten over lang tid, førte til at de afroamerikanske kvinnene fikk en helt spesiell plass hos, og ble en del av vertsfamiliene. Likevel ville de aldri bli fullverdige medlemmer og de forble «outsiders» (Collins, 1986).

Collins (1986) mener at denne mellomposisjonen, «the outsider within», ga afro-amerikanske kvinner et helt spesielt utgangspunkt for å betrakte familien og samfunnet, men også seg selv. Collins (1986) trekker fram den afroamerikanske feministen bell hooks (Gloria Jean Watkins), som beskriver sin barndom i Kentucky slik «living as we did – on the edge – we developed a particular way of seeing reality. We looked both from the outside and in from the inside out ... we understood both» (1986, p. 15).

For mange afroamerikanske kvinnelige intellektuelle, har det å være marginalisert, blitt en motivasjon til å være kreative i sine fag. Collins (1986) mener blant annet at sosiologer har nytt godt av denne «outsiders within» posisjonen mange afroamerikanske kvinner har hatt. Sammen med andre akademikere som befinner seg i marginaliserte grupper, har afroamerikanske kvinner brukt sin outsiderposisjon og vært med på å berike og prege moderne sosiologi. Collins perspektiv samsvarer med Simmel, som også tillegger «den fremmede» positive egenskaper, «Simmel`s stranger i not strange and marginalized, but objective and critical – which the locals are not» (Ossewaarde, 2007, p. 369).

Edward W. Said var litteraturprofessor ved Columbia University og skrev tekster om både utfordringer og fordeler ved å leve i eksil. Ifølge Said (1996) står den intellektuelle migrant i en unik posisjon til å se tingene ut fra både det han har lagt bak seg og det som er her og nå.

Denne posisjonen kaller Said *eksilets dobbelte perspektiv*, som handler om at man aldri ser tingene isolert (Said, 1996). For Said var det viktig å gå fram at det ikke bare var knyttet negativitet til eksiltilværelsen. Det handler om å kartlegge hvilke faktorer som skal til for å utnytte eksiltilværelsens egenart og ta i bruk disse for å gjøre det beste ut av den aktuelle situasjonen.

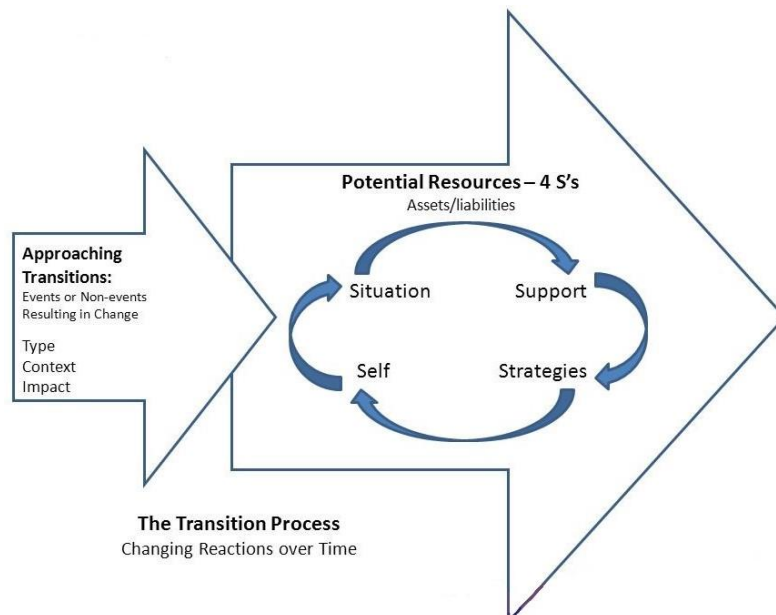
Så langt har jeg presentert teorier om det å være fremmed. Jeg har også vist at det er nødvendig å finne måter vi kan leve sammen på, på tvers av ulike kulturelle bakgrunner. I arbeidet med å finne gode måter å leve sammen på, kan vi ikke sette en levemåte foran en annen. Vi må legge til rette for at personer med en flerkulturell bakgrunn, klarer å se de positive sidene ved å ha en forankring i to eller flere kulturer. Det er også nødvendig med kunnskap om hva flyktningene går igjennom når de kommer til et nytt land (overgangsprosessen) og det nye hverdagslivet deres.

Jo mer vi vet om utfordringer knyttet til flyktnings møte med- og tilpasning til en ny hverdag, jo bedre kan vi legge til rette for å gjøre denne overgangen lettere. Videre vil jeg presentere en modell som kan hjelpe oss å forstå den komplekse overgangsprosessen flyktninger gjennomgår.

2.4 Overgangsprosessen i møte med en ny kultur – en modell

Det er viktig å forsøke å forstå de overgangsprosessene flyktninger går igjennom i møte med et nytt land. Det å veilede personer til å finne tilbake til sin identitet, eller konstruere en ny, etablere sosiale relasjoner og føle tilhørighet i en meningsfylt hverdag, tar tid (Anderson, Goodman, & Schlossberg, 2011). Hvis prosessen bærer preg av trygghet, utvikling og sosial tilknytning, og flyktningen sitter igjen med en god opplevelse, kan det å gjennomgå en slik fase lede til nye muligheter (Varvin, 2015). Prosessen er komplisert og varierer fra person til person, så det kan være nyttig å forenkle prosessen med en modell. Anderson et al. (2011) har utviklet en modell som kan være med på å øke vår forståelse av overgangsprosessen. Den kan også brukes av helsepersonell, for å veilede og legge til rette for de som finner overgangen utfordrende. Flyktnings møte med en ny hverdag, innebærer endrede forhold rundt forventinger som stilles, roller han eller hun besitter og endrede rutiner. Å flykte fra hjemlandet og deretter gå igjennom store endringsprosesser, kan blant annet ha en negativ innvirkning på helse og livskvalitet (Varvin, 2015).

Ved å styrke positive egenskaper og potensielle ressurser hos personer som befinner seg i en overgangsprosess, vil man kunne bidra til at overgangsprosessen blir lettere og dermed gir økt livskvalitet på sikt (Anderson et al., 2011). Overgangen beskrives i modellen som en prosess bestående av tre ulike steg, som foregår over en viss tid.

Figur 1. Modell «The Individual in Transition» (Anderson et al., 2011).

Den første delen handler om at individet tilnærmer seg selve overgangen, i modellen illustrert med den minste pilen, merket *approaching transitions*. Individet forsøker å identifisere hva den nye hverdagen vil handle om. Individet forsøker å orientere seg i det nye samfunnet, og finne ut om den nye hverdagen vil kreve store eller små endringer. Det å flykte fra hjemlandet sitt og begynne på nytt i et annet land, er en stor omveltning i livet.

Deretter kartlegger individet de potensielle ressursene som finnes i den nye hverdagen. Det andre steget kalles *potential resources*, og illustreres med en større pil. Etter kartleggingen begynner arbeidet med å finne ut hvordan han eller hun kan omfavne disse ressursene for deretter å kunne mestre overgangen på best mulig måte. Ressursene, eller *potential resources*, beskrives nærmere med fire ord på S, *situation, self, support* og *strategies*. Oversatt til norsk får vi situasjon, selvet (identitet), støtte og strategier:

Situasjonen varierer selvsagt fra person til person. Det kan for eksempel handle om hva man har opplevd tidligere (verktøy man har i «bagasjen» som kan gjøre det lettere å takle overgangen), hva man har mulighet til å kontrollere selv, tidligere erfaringer og om situasjonen er midlertidig eller permanent. *Selvet (identitet)* handler om faktorer som beskriver deg, for eksempel sosioøkonomisk status, etnisitet, alder og utdanning. Det kan også handle om personlighet, om man har en positiv eller negativ holdning til livet, eller om man er intro- eller ekstrovert. *Støtte* handler om relasjonelle faktorer og om personer i en overgangsprosess mottar noen form for sosial støtte. Sosial støtte kan komme fra både nære, eller sekundære relasjoner. Nære relasjoner er ektefelle, familie og nære venner, sekundære relasjoner kan være naboer, kolleger eller andre deltakere i frivillige aktiviteter. *Strategier* handler om hvilke mestringsstrategier som tas i bruk i møtet med en overgangsprosess. Strategier handler om at vedkommende må ta i bruk alle ressursene nevnt over. Dette er en pågående prosess, og illustreres derfor i modellen med piler mellom de fire S'ene.

Strategier, leder oss til den tredje og siste delen, *the transition process* (illustrert som et eget punkt under de to pilene), som handler om individets evne til å ta kontroll. Ved bruk av modellen i veiledning, kan man kartlegge ressursene individet besitter (de fire S'ene), eller man kan veilede til å ta i bruk nye strategier, i forsøket på å styrke disse.

Viktige faktorer i en overgangsprosess, er sosiale relasjoner. Videre vil jeg presentere teorien om sosial kapital fordi den kan utdype modellen over. Teorien om sosial kapital beskriver en viktig faktor som må være på plass i en overgangsprosess, illustrert i Andersons (2011) modell som *sosial støtte*. Sosial kapital har i denne oppgaven belyst viktige funn og har vært en sentral teori for å forstå betydningen av de ulike møteplassene hvor jeg har hatt feltarbeid.

2.5 Betydningen av relasjonelle faktorer: teorien om sosial kapital

Sosial kapital handler om sosiale relasjoner, eller ressurser i form av tillit og sosiale nettverk. I modellen over, så vi at *sosial støtte* er viktig i en overgangsprosess. Sosial støtte kan komme fra de nærmeste, men også fra perifere nettverk. I dette avsnittet vil jeg presentere deler av bakgrunnen og historien til teorien om sosial kapital, samt sentrale teoretikere. Deretter vil jeg presentere Putnams teori om sosial kapital og hans todeling av begrepet. Til sist vil jeg forklare hvorfor sosial kapital er viktig for god integrering og dermed også for lokalsamfunnene.

Samfunnsvitenskapelig forskning med sosial kapital som tema, har vist en betydelig utvikling de siste årene. Antall forskningsartikler som omhandlet sosial kapital publisert mellom 1990 og 1994, var færre enn ti, i 2001 hadde antallet økt til over 200 artikler (Selle & Wollebæk, 2005) og i ettertid enda flere. Interessen er økende i store deler av verden, også politisk og økonomisk, men i Norge og Norden er begrepet mest aktuelt i forbindelse med forskning rundt velferdsregimer. Sosial kapital er viktig fordi et samfunn ikke kan baseres fullt og helt på marked og offentlig institusjoner; et sivilt engasjement er en avgjørende faktor for å kunne løse viktige samfunnsoppgaver (Hvinden & Gissingner, 2005). Dette krever en befolkning som besitter høy sosial kapital, for det er først da et samfunn kan skape fellesskap, nettverk, tillit og gjensidighet mellom mennesker.

Mange sosiologer har skrevet om sosial kapital, blant andre Bourdieu (1986), Coleman (1988) og Putnam (1995; 2001). Ulike teoretikere tilbyr ulike måter å forklare samme fenomen på. Bourdieu legger for eksempel vekt på den individuelle formen for sosial kapital og fokuserer på personlige relasjoner og hvordan sosiale nettverk utvikles over tid. Ved riktig vedlikehold blir det sosiale nettverket en kilde til å oppnå goder for deg (seg) selv gjennom livet (Starrin & Rønning, 2009). Bourdieu ser altså på den individuelle formen for sosial kapital. Fra et aktørperspektiv ser han at det er individet som skaper sitt sosiale nettverk, Coleman legger dermed vekt på sosiale strukturer i sin definisjon av begrepet. For Coleman er sosial kapital noe som foregår på strukturnivå. Det er fortsatt relasjoner på individnivå, men relasjonene springer ut fra den sosiale strukturen aktørene befinner seg i (Nysæter, 2004). Når to individer i et lokalsamfunn utveksler tjenester, uten noen form for kontrakt, er lokalsamfunnet preget av høy grad av forpliktelse og troverdighet. Strukturen aktørene befinner seg i, er altså preget av høy grad av tillit, som gjenspeiles i individuelle handlinger. Oppbygging av sosial kapital skjer som en naturlig konsekvens av et individs målrettede handlinger gjennom livet (Starrin & Rønning, 2009).

I denne oppgaven velger jeg å ta utgangspunkt i Putnam (2001) sin teori om sosial kapital, som ofte refereres til i nyere velferdsforskning. Putnam har hatt stor betydning for utviklingen av sosial kapitalbegrepet, hovedsakelig fra 1990-tallet (Starrin & Rønning, 2009) inkludert kritikk (Foley, Edwards, & Diani, 2001). Han arbeider på makronivå og i likhet med Coleman ser han på strukturer, spesielt organisasjoner, som viktige forutsetninger for individets mulighet til å bygge sosiale nettverk. Han er spesielt opptatt av frivillige organisasjoner og lokalmiljøet, og hvordan aktørens sosiale kapital styrkes ved engasjement til slike foreninger.

Det er i dette rommet de sosiale nettverkene utspiller seg, og som aktøren kan velge å være en del av. Gjennom det lokale fellesskapet skapes sosiale bånd og relasjoner som grobunn for utvikling av tillit. I et lokalsamfunn med høy grad av engasjement, vil det oppstå flere sosiale relasjoner som igjen gir mulighet for flere tillitsrelasjoner (Ødegård, Loga, Steen-Johnsen, & Ravneberg, 2014). Jo mer engasjement fra lokalbefolkningen, jo høyere grad av tillit i lokalsamfunnet.

2.5.1 Sammenbindende og brobyggende sosial kapital

Putnam (2001) skiller mellom begrepets sammenbindende (bonding) og brobyggende (bridging) del. Disse skal ikke forstås som motsetninger, men som forutsetninger for hverandre, da sammenbindende sosiale nettverk er viktig for brobyggende sosial kapital. Med sammenbindende sosial kapital mener Putnam sosiale bånd mellom individer som er like på flere måter og utgjør en homogen gruppe. Gruppen er preget av tillit mellom deltakerne, som ofte har fellestrekk i form av etnisitet, språk eller religion. Slike grupper kan skape en sterk «vi-mot-dem» følelse, det er derfor viktig å inkludere brobyggende sosial kapital. Denne delen av begrepet går ut på å bygge broer til andre homogene grupper, på tvers av økonomiske, religiøse, etniske og sosiale forskjeller (Ødegård et al., 2014). Brobyggende sosial kapital går ut på å bli kjent med, eller skape tillit til personer man ikke deler umiddelbare likhetstrekk med.

Det er naturlig at grupper dannes ut fra sosiale likhetstrekk, som for eksempel er tilfelle i flere lokalsamfunn (Selle & Wollebæk, 2005). De som liker fotball er aktive i lokallaget, de som er interessert i sjakk er engasjert i sjakkklubben. Ulike religioner har naturligvis ulike møteplasser. Desto viktigere er det at det knyttes sosiale bånd på tvers av de ulike gruppene. Brobyggende sosial kapital er viktig i lokalsamfunn da det fremmer fellesskapsfølelsen og er en forutsetning for å få til samarbeid og kollektiv handling blant mennesker av ulik bakgrunn.

Sosial kapital antas å være svært gunstig for et land som helhet, og har positive virkninger på flere sider av samfunnet. Det virker positivt på landets økonomi, borgeres skattevillighet, solidaritet på tvers av sosiale lag, folkehelse og det motvirker kriminalitet og korrupsjon (Ødegård et al., 2014). Statlige institusjoner og lokalmiljøet generelt har med andre ord gode grunner til å investere i sosial kapital. Jeg vil komme tilbake til kritikk av Putnam (2001) og bruk av teorien om sosial kapital senere i oppgaven.

2.5.2 Tillit, nettverk og sivil engasjement

For å få en dypere forståelse av fenomenet sosial kapital, kan vi se på hvordan det måles. Det er vanlig å skille mellom tillit, nettverk og sivil engasjement når man skal måle sosial kapital i en befolkning (Selle & Wollebæk, 2005). Tredelingen av begrepet er hensiktsmessig i den forstand at det kan være lettere å legge til rette for utvikling av sosial kapital, ved å vite hvilke områder det bør satses på.

Tillit måles ved å stille spørsmål til befolkningen om tillit til samfunnsinstitusjoner, der man ser på gjennomsnittssvaret på spørsmål om tillit til stortinget, rettsvesenet, politiet og politikere. Det andre spørsmålet som stilles, angår befolkningens *tillit til folk flest*.

Resultatene samsvarer ofte i stor grad for vises det stor tillit til samfunnsinstitusjoner, er det i de fleste tilfeller også høy grad av tillit til folk flest (Ringdal, 2004). Landene som scorer høyt på tillitsmålinger, Norge inkludert, viser flere likhetstrekk. Et aktivt yrkesliv, høy utdanning og sterke sosiale nettverk ligger ofte til grunn for et høyt tillitsnivå (Vrålstad, 2012). Dette viser altså en gjensidig forsterkende effekt mellom tillit og kontakt med andre. Tillit er noe det rasjonelle individet oppsøker for å nyte godene av kollektiv handling. Tillit er altså en grunnleggende forutsetning for samarbeid og dannelse av sosial kapital (Selle & Wollebæk, 2005).

Det finnes ulike former for tillit, for eksempel *partikulær tillit*, som oppstår ut fra personlige relasjoner og i sosiale grupper. Denne formen for tykk tillit oppstår i tette sosiale grupper, og kan utfordre tilliten til personer utenfor egen gruppe (Selle & Wollebæk, 2005). *Generalisert tillit* er en annen form, som er høyst nødvendig for et velfungerende demokrati. I et moderne og velfungerende samfunn må hver enkelt være villig til å stole på personer utenfor personlig omgangskrets, altså en *tynnere* generalisert tillit, for å klare seg gjennom en moderne hverdag preget av risiko (Selle & Wollebæk, 2005). Den generaliserte formen for tillit er en viktig del av et velfungerende demokrati, fordi den skaper relasjoner til grupper utenfor egen omgangskrets.

Nettverk utgjør den andre delen av tillitsbegrepet, og er en viktig del av å kunne nå både personlige og samfunnsmessige mål. Strukturen av nettverket er en avgjørende faktor for produksjonen av sosial kapital. En *horisontal* struktur baseres på gjensidighet og fordeling, og oppfordrer til samfunnsdeltakelse. En *vertikal* struktur preges av under- og overordnede symmetri som tvinger befolkningen til å handle i samsvar med ordre, der underordnedes

meninger er irrelevante. En slik vertikal fordeling av nettverkene, uten rom for samarbeid og diskusjon, er lite gunstig for å løse kollektive problemer (Selle & Wollebæk, 2005). Som jeg nevnte tidligere, er Putnam (2001) opptatt av hvordan horisontale sosiale nettverk, altså kontakt med andre mennesker, frembringer tillit og sivilt engasjement.

Jeg har til nå presentert sosiale nettverk som genererer tillit - som igjen fører til den siste delen av begrepet, *sivilt engasjement*. Et fungerende demokrati er avhengig av sivilt engasjement. Sivilt engasjement skaper diskusjon og aktive samfunnsborgere som bryr seg om medmenneskers ve og vel, selv om det ikke får direkte positive konsekvenser for dem selv. En slik befolkning besitter høy sosial kapital, de har tilstrekkelig kunnskap for å drive diskusjoner framover og slutte seg til det som er best for flest (Ødegård et al., 2014). De spiller på lag med styringsmakten i landet.

Vi kan se at de tre delene som til sammen utgjør begrepet sosial kapital, henger sammen. Sosiale nettverk skaper tillit som fører til sivilt engasjement. Sivilt engasjement er nødvendig i et demokrati, et demokrati gir rom for diskusjon og deltakelse for alle, og legger til rette for utvikling av sosiale nettverk. Dette viser hvordan sosial kapital fungerer i praksis, en sirkel av gjensidig avhengige forutsetninger. De fleste teoretikere innen sosial kapital enes om at tillit, nettverk og sivilt engasjement er nødvendige (om enn ikke tilstrekkelige) forutsetninger for at demokratiet skal kunne fungere, noe som gjør sosial kapital til et relevant fenomen i vår tid (Rothstein & Stolle, 2003; Wollebæk & Selle, 2002).

2.5.3 Sosial kapital og integrering

Sosial kapital består altså av tillit, sosiale nettverk og sivilt engasjement. I dette avsnittet vil jeg vise hvilke forutsetninger som kreves i et land for at befolkningens sosiale kapital kan styrkes. Jeg vil også forklare hvorfor det er så positivt for et samfunn, spesielt i forhold til integrering.

Tillit fungerer på to måter, i partikulær og generalisert form. Tillit er også en forutsetning for samarbeid mellom mennesker. Et velfungerende demokrati er som sagt avhengig av en form for generalisert tillit. En slik form for tillit, viser tilbøyeligheten til å stole på mennesker utenfor personlig omgangskrets, eller mennesker vi i utgangspunktet ikke har grunn til å stole på (Selle & Wollebæk, 2005). For eksempel vil et lokalsamfunn preget av generalisert tillit, utvikle sin sosiale kapital på to måter. Den vil fungere sammenbindende blant medlemmer i

mindre grupper. Dette vil gjøre det lettere for gruppen og stole på andre utenfor egen omgangskrets, og den sosiale kapitalen vil etter hvert også fungere brobyggende til andre grupper (Ødegård et al., 2014).

Dette er spesielt viktig i flerkulturelle samfunn, der generalisert tillit er høyst nødvendig for vellykket integrering (Ødegård et al., 2014). Det å skape en mindre gruppe i et samfunn, å definere kriteriene for medlemskap i en gruppe, innebærer samtidig at man definerer en grense til alt det andre som ikke er med og som ikke hører til (Jenkins, 2006). Allerede eksisterende sosiale grupper, som lokalsamfunnets foreningsliv, kan fremstå som interne og ekskluderende for minoriteter. Sosiale grupper preget av tykk, partikulær tillit må satse på generalisert tillit slik at de kan bygge broer til andre sosiale grupper og minoriteter. Det handler om å utvikle evnen til å stole på mennesker som ikke deler dine umiddelbare likhetstrekk, for å minske avstanden mellom minoritet og majoritet.

Hvis avstanden øker, vil vi blant annet kunne se en sterkere segregering av enkelte boligområder (Ødegård et al., 2014), da majoriteten flytter ut og innvandrergupper med felles landbakgrunn og kultur, flytter inn. En slik segregering og dannelse av homogene bomiljøer er sentrale vekstvilkår for mistillit. Det vil også gjøre det vanskelig å legge til rette for generalisert tillit og dannelse av nettverk på tvers av gruppene. Viktige forutsetninger for god integrering, ligger altså i inkludering i lokalmiljøet. Putnam (2001) hevder at frivillig deltakelse med ansikt-til-ansikt møter, skaper sosiale bånd på tvers av sosiale forskjeller og styrker tilliten i lokalsamfunnet. Det er både minoriteten og majoritetens ansvar å legge til rette for inkludering. En somalisk kvinne er nok ikke klar over at nordmenn står frivillig i vaffelbua under fotballkampen, og hun vil sannsynligvis aldri få vite det hvis ingen forklarer situasjonen og forventer det samme av henne.

Integrering er en prosess som berører alle i et samfunn, og det innebærer en gjensidig tilpasning mellom innvandrere og majoritetsbefolkningen. Ved å utfordre og stille spørsmål til det som skiller grupperinger i samfunnet fra hverandre, vil skillelinjene bli svakere og etter hvert miste sin definisjonsmakt (Barth, 1969). Dette er i tråd med EUs definisjon av integrering, som beskriver integrering som en «...dynamisk toveisprosess, der både innvandrere og landet de kommer til tilpasser seg hverandre» (NOU 2011:14, p. 28). Tanken om gjensidighet brukes om to forskjellige fenomener. For det første påvirkes alle parter av hverandre når de møtes og lever sammen. For det andre er det et selvstendig mål at

samfunnspartene tilpasser seg hverandre, i denne sammenhengen er gjensidighetsprinsippet mer normativt (NOU 2011:14).

2.5.4 Kritikk rettet mot bruk av sosial kapital i forskning

Jeg vil avslutte delen om sosial kapital, ved å nevne en utfordring knyttet til forskning på sosial kapital. Sosial kapital forstås ofte som et teoretisk enkeltstående begrep som kan forklares ut fra sosiale relasjoner, nettverk og tillit. Problemet er at forklaringens tre eksempler også er teoretiske begreper i seg selv. Sosial kapital fungerer da som en sekkebetegnelse og ikke en egen teori. Et eksempel er Putnam (2007) sin studie av sivilisert engasjement i det nordlige og sørlige Italia. Han søkte en forklaring på hvorfor de ulike landsdelene viste seg forskjellig i forhold til samfunnsutviklingen. Han så på befolkningens sosiale relasjoner, frivillig deltakelse og tillit, som var høyere i de nordlige delene av landet. Tilliten mellom sivilsamfunn og stat var også høyere i de nordlige delene, som også viste økonomisk fremgang og politisk stabilitet (Ødegård et al., 2014). Sosial kapital i seg selv var ikke noe han målte og oppdaget at var forskjellig mellom italienere sør og nord i landet. Sosial kapital var svaret på *hvorfor* landsdelene viste forskjellig utvikling.

Så hvorfor er «sosial kapital» så populært i samfunnsforskningen? Innledningsvis nevnte jeg den økende andelen forskningsartikler med sosial kapital som tema. Sosial kapital tar også stadig større del i politisk debatt og blant befolkningen generelt. En årsak kan være at der økonomiske forklaringer kommer til kort, fungerer sosial kapital som en god forklaring på hvorfor enkelte samfunn klarer seg bedre enn andre. Det er problematisk å måle befolkningens sosiale kapital da det fungerer som en samlebetegnelse for flere begrep, fremfor noe enkeltstående som kan måles. Det sosial kapital derimot fungerer utmerket til, og som kanskje har gjort det så populært, er hvordan det dekker et hull i forståelsen av hvordan land fungerer ulikt, der økonomiske forklaringer ikke strekker til. Sosial kapital blant befolkningen sier noe om hvorfor noen land klarer seg, mens andre sliter og stadig møter utfordringer. Jeg vil ikke utdype kritikken noe mer, men jeg velger å ta det med for å vise at jeg evner å være kritisk til teorien jeg har valgt for oppgaven.

Vi har sett at sosial kapital er en viktig ressurs både for enkeltindividet og samfunnet. Forskning viser at sosiale ressurser har en positiv forventet sammenheng med god helse (Blom, 2010). Større nettverk og løse forbindelser til flere, fremfor sterke forbindelser til få, er det som skal til for å styrke individets brobyggende sosiale kapital og dermed fremme

integrering. Ifølge Ødegård m.fl. (2014) er lokalsamfunn «(...) hvor det legges til rette for dannelsen av formelle og brobyggende nettverk, hvor arenaer for fellesskap og deltakelse er tilgjengelig for de som måtte ønske å være med, viktige rammebetingelser for et åpent og inkluderende sivilsamfunn» (p. 9). Det er viktig å legge til rette for sosial kapital i lokalsamfunnene. Dette har også lenge vært et mål i norsk integreringspolitikk, da økt sosial kapital forventes å ha en positiv effekt blant annet på oppvekstkår, utdanningsmuligheter og tilpasning til arbeidsmarkedet (Hvinden & Gissinger, 2005).

Frivillige organisasjoner er et godt sted for å utvide sosial omgangskrets og danne brobyggende nettverk. Aktiviteten i seg selv, er også viktig. Det kan være ulike typer sport, eller en utflukt i regi av Røde Kors. Det å ha meningsfulle aktiviteter i hverdagen er viktig for livskvaliteten. Jeg vil komme tilbake til dette senere i teorikapittelet, først vil jeg si litt om identitet og det identitetsarbeidet flyktninger må igjennom i møte med et nytt land. Før vi i det hele tatt kan snakke om hvordan foreninger og organisasjoner kan legge til rette for ansikt til ansikt samhandling for å skape sosiale bånd og styrke tilliten i lokalmiljøene, må vi prøve å forstå hva flyktningene har gått igjennom. Å flykte til et nytt land og starte et nytt liv der, medfører store endringer som kan ha betydning for den videre integreringen. Videre vil jeg presentere teorier omkring identitet, da menneskers etablerte identiteter og oppfatning av selvet endres i møte med store endringer i livet.

2.6 Identitet

Ifølge Varvin (2015) er identitet det bilde vi har av oss selv ut fra opplevelsen av hvem vi er og erfaringene vi har av oss selv. Identitet er ikke noe uforanderlig, og må forstås som en prosess, eller noe som pågår (Jenkins, 2006). Identitet er ikke noe som er fastsatt ved individet. Identitet er et produkt av enighet og uenighet, det er noe aktivt som alltid er oppe til forhandling. Ifølge Jenkins (2006) er alle identiteter sosiale identiteter, fordi identitet er noe enkeltindividet konstruerer i samhandling med andre. Vi opplever hendelser ulikt, fordi vi alle opplever situasjoner ut ifra våre individuelle erfaringer, verdier og kulturelle bakgrunn.

Utviklingen av egen identitet skjer gjerne i flere trinn. Vanligvis foregår dette ved at man først kopierer andre, før man tar til seg den «generaliserte andres» syn på verden og seg selv (Gullestad, 1989). Identitet er altså noe som dannes gjennom hendelser vi opplever og konstrueres igjennom et langt livsløp.

Fangen (2008) poengterer at identifisering og distansering er to sider av den samme prosessen. Å definere hvem man er, handler like mye om å definere hvem man *ikke* er. Det alle mennesker har til felles, er at vi er forskjellige fra hverandre. Det er i lys av menneskers forskjellighet at våre likheter også bringes fram (Jenkins, 2006). Barth (1969) snakker om kulturelle markører som for eksempel språk, klær og oppførsel, som kan brukes som signaler eller tegn på forskjeller. Fangen (2008) trekker fram det å bruke hijab, eller bøye seg ned i forbindelse med bønn, som eksempler på hvordan man kan signalisere kulturell tilhørighet, eller identitet, til omgivelsene. Fangen viser til Stuart Hall (1996), som sier at identiteter er konstruert gjennom forskjeller, gjennom relasjoner til den andre og relasjon til hva man ikke er (Fangen, 2008).

Mennesket etablerer identiteter for å danne en forståelse av hverandre og etablere relasjoner vi finner meningsfylte i verden. Mennesket er avhengig av å danne seg et bilde av andre mennesker for å kunne interagere med dem, vi må vite hva de er, men også hva de ikke er. Uansett hvilket perspektiv man har på identitetsbegrepet, må man inkludere elementene *likheter og forskjeller* som sammenligningsgrunnlag. Disse elementene er viktige da de sier noe om hvordan vi utvikler vår identitet ved å sammenligne oss selv med andre. Vi etablerer relasjoner og grupper med utgangspunkt i likheter og forskjeller. For Jenkins (2006) er derfor likheter og forskjeller viktige grunnprinsipp for dannelse av identitet, samtidig som de utgjør kjernen i menneskets sosiale liv.

Det er flere hendelser i livet som kan påvirke og ha varig innvirkning på en persons selvoppfatning og identitet. Eksempler på slike prosesser er migrasjon og flukt. Referanser som er opparbeidet gjennom livet svekkes, og kulturen endres (Varvin, 2015). De faste holdepunktene man har forankret sin identitet i, må erstattes med nye. Det er en kompleks prosess, som går over en lengre periode. I stil med at ingen mennesker er like, vil heller ingen integreringsprosess være lik. En persons tidligere identitet fra hjemlandet, for eksempel i forbindelse med religion, klasse, utdanning, by eller bygd, kan påvirke hvordan den enkelte forholder seg i Norge (Fangen, 2008). Hvordan vedkomne blir møtt av mennesker i landet, kan også ha betydning.

2.6.1 Etnisk identitet

En utbredt tanke er at etniske grupper har felles kultur, og at avgjørende elementer i de ulike kulturene, skiller de etniske gruppene fra hverandre. Hvis dette er tilfelle, bygger altså etnisk

identitet på en forestilling om kulturforskjeller. Men ser man nærmere etter, vil man ifølge Eriksen (2001) oppdage at de etniske grensene like godt kan være av større betydning enn de kulturelle grensene. Vi kan altså snakke om tydelige etniske grenser uten stor kulturell variasjon, så vel som kulturelle forskjeller uten etniske grenser (Eriksen, 2001).

Etnisk identitet er viktig, spesielt for personer som har flyktet på tvers av landegrenser. Det er ikke gitt at etnisk identitet er like viktig for alle, og det kan være store variasjoner rundt hva etnisk identitet har og si for den enkelte (Prieur, 2004). Etnisk identitet er betydningsfullt fordi det innebærer en identifisering med den folkegruppen de selv eller foreldrene kommer fra. En flyktnings etniske bakgrunn er viktig fordi den medfører opplevelsen av å være annerledes majoritetsbefolkningen. For Barth (1969), handler etnisk bevisstgjøring om at man er bevisst på egen annerledeshet, det handler om kulturell klargjøring, avgrensing og stabilisering.

De identitetsbekreftende forholdene en flyktning er vant til fra hjemlandet, forsvinner i møte med et nytt land (Varvin, 2015). Dette kan for noen være en anledning til å prøve ut andre sider ved seg selv, man kan finne nye idealer, prøve ut nye roller og få nye identifikasjonsmodeller. Man kan utvikle seg gjennom utdanning, eller prøve nye veier i arbeidslivet. Identitetsfølelser som har vært undertrykt i hjemlandet, kan bli aktivert og få blomstre. Dette er på langt nær virkeligheten for alle, og den første tiden er for mange et sjokk som medfører store omveltninger og en hverdag preget av uforutsigbarhet (Varvin, 2015). Etter en tid i det nye landet, kan følelsen av tilhørighet utvikles og hverdagspraksisen kan etter hvert tilnærme seg levesettet slik det er i Norge. Like lett kan utviklingen gå den andre veien, der den etniske identiteten forsterkes. Sistnevnte er ofte tilfelle hvis vedkommende har opplevd utstøting og diskriminering (Fangen, 2008).

Personer som ønsker å forsterke sin etniske identitet i en migrasjonssituasjon, kan ha vanskeligheter med å gi slipp på fortiden. De ønsker å opprettholde sin etniske identitet i et forsøk på å skape forbindelser til det som en gang var. Fangen (2008) eksemplifiserer med flyktninger som i første omgang ønsker å bli assimilerte og former sin identitet til å bli så norsk som mulig, for så å finne ut at dette ble for vanskelig. Vedkommende kan for eksempel ha møtt på fordommer fra majoritetsbefolkningen, men også fra minoritetsmiljøer.

Den etniske identiteten kan i et slikt tilfelle forsterkes og en videre integreringsprosess kan bli utfordrende. For noen bli «kultursjokket» for komplisert, presset er for stort og det hele ender i skuffelse (Varvin, 2015). De som opplever dette, kan man se tenderer til å dele verden opp i det gode og det onde. Det kan føre til angst og forvirring og man blir usikker på egne verdier. Et resultat kan være at synet på at vestlig kultur er umoralsk forsterkes, og man begynner å føle en sterkere tilknytning til hjemlandets verdier. For Varvin (2015) handler integrering om å «... integrere disse to polene i ens sjel liv og kunne se både det positive og negative i det man kom fra, og i det man er kommet til» (p. 183).

Varvin (2015) skriver at immigranter og flyktninger vil møte på flere situasjoner der verdier og holdninger vil bli satt på prøve. Man beveger seg stadig inn i situasjoner der «kodene» er ukjente og man vet ikke alltid hva som er forventet av en. Det er viktig at det da legges til rette for at immigranten kan utvikle et reflektert forhold til hva man synes er bra og dårlig med kulturen i det nye landet, og etter hvert finne en måte å bevare sin identitet på i en flerkulturell situasjon. Det kreves mye av migranten i en slik prosess. Man må ha en identitet som er relativt stabil, men som samtidig er fleksibel og åpen for nye impulser.

Portes og Rumbauts (2001) finner i sin forskning at minoritetsfamilier som besitter ressurser i form av utdanning og kunnskap (som skaper økonomiske goder og fremtidsmuligheter) på den ene siden og sosial kapital i form av etniske nettverk på den andre siden, er godt rustet til å takle blant annet diskriminering fra storsamfunnet. Med andre ord er ungdommer i familier som har en trygg forankring både i hjemlandets- og i vertslandets kultur, best rustet til å takle en oppvekst som flerkulturell. Ved å inkludere seg og være åpen for det norske samfunnet, og samtidig ta del i det etniske nettverket, vil foreldrene ifølge Portes og Rumbauts (2001) gi barna sosial kapital som vil være viktig for å kunne mestre oppveksten og det videre livet i det norske samfunnet.

Videre vil jeg presisere viktigheten av å legge til rette for deltakelse i lokalsamfunnene. Deltakelse er et sentralt ledd i integreringen. Det er viktig å få med innvandrere i frivillige organisasjoner og i foreningslivet, da dette styrker tilliten mellom innbyggere i lokalsamfunnene og legger til rette for økt sosial kapital. Det er også gunstig for den enkelte, da meningsfulle aktiviteter i hverdagen er viktig blant annet for å finne seg til rette i det nye samfunnet og øke følelsen av tilhørighet.

2.6.2 Deltakelse i samfunnet

I et folkehelseperspektiv, er det viktig å legge til rette for at enkeltmenneske skal være i stand til å ta kontroll over forhold som kan påvirke egen helse og livskvalitet. Inkludering og mulighet til deltaking, er også fra myndighetenes side et sentralt punkt i integreringsarbeidet. For å få til dette, må det ifølge Helse- og omsorgsdepartementet (2014-2015), legges til rette for deltagelse og mestring, opplevelse av mening og inkludering i arbeidsliv og utdanning. Gjennom like muligheter og plikter til deltagelse i samfunnet og fellesskapet, vil innvandrere gjennom livsløpet kunne utvikle en følelse av tilhørighet til Norge.

Sivilsamfunnets deltagelse er også viktig for demokratiet. Et velfungerende demokrati krever at hele befolkningen deltar, slik at beslutningene som tas gagnar fellesskapet og ikke bare majoriteten. I Norge er det ikke slik, innvandrerbefolkningen deltar mindre i det politiske systemet og på sivilsamfunnets arenaer (NOU 2011:14). Det er også få representanter for innvandrerbefolkningen i lederverv, blant annet i arbeidslivets organisasjoner, media og frivillige organisasjoner. Underrepresentasjon av minoriteter i organisasjonssamfunnet er lite gunstig for demokratiet, da det fører til skjev fordeling av makt, innflytelse og ressurser.

Mangel på deltagelse er problematisk også i et integreringsperspektiv, da mangel på samhandling og kontakt med andre som ikke deler umiddelbare likhetstrekk med deg (brobyggende sosial kapital), som sagt kan føre til frykt for «den andre» og det som er ukjent. Frykt for «den andre» er ødeleggende for integrering og følelsen av tilhørighet. Det kan føre til utenforskap, bygger opp under fordommer og skaper grobunn for diskriminering.

Det er viktig å forsøke å integrere de delene av innvandrerbefolkningen som i større eller mindre grad befinner seg utenfor sivilsamfunnet. Deltakelse, eller en eller annen form for tilknytning til frivillige organisasjoner, bidrar til økt tillit på individnivå (NOU 2011:14). Ulike organisasjoner i nærmiljøet, er kanskje de mest sentrale arenaene for frivillig deltagelse i Norge. Det finnes også et sterkt foreningsliv lokalt i landet. Disse arenaene er viktige for produksjonen av tillit i et samfunn. De er også svært viktige for brobygging mellom minoritet og majoritet, da deltagelse på felles møteplasser i lokalmiljøene kan være med på å styrke fellesskapsfølelsen og tilliten mellom minoritet og majoritet (Loga, 2011). Like viktig som selve deltagelsen, er at personen kommer i en eller annen form for aktivitet. Videre vil jeg utdype hvorfor aktivitet er så viktig i livene våre og hvordan hverdagslivsteorien også kan utdype forståelsen av flyktningers identitetsarbeid.

2.6.3 Meningsfylte aktiviteter i hverdagen og konstruksjon av identitet

Med begrepet aktivitet, mener man ikke bare en konkret aktivitet. Aktivitet inkluderer alle gjøremål i hverdagen, blant annet det vi jobber med, aktiviteter vi gjør for å dekke grunnleggende behov, samt fritidsaktiviteter (Christiansen & Townsend, 2014). Hvis aktivitetene svarer til menneskets motiv, kan de ses på som meningsfylte. Motivet bak aktiviteten henger sammen med våre behov, personlighet og tidligere erfaringer (Fortmeier, 2005). Motivet blir altså drivkraften bak valg av aktivitet, og selve meningen bak det hele.

Gullestad (1989) mener at vi mennesker ordner våre liv hovedsakelig igjennom hverdagslivet. Det er gjennom de daglige aktivitetene vi fyller hverdagene i forsøket på å skape integrasjon og mening i livene våre. Hverdagslivet er på ingen måte noe nytt forskningsfelt, Gullestad refererer til Eilert Sundt (1817-1875) og hans studier av husflid, sedelighet og renslighetsstell i Norge allerede på midten av 1800-tallet. Studier av hverdagsliv er stadig aktuelt i samtiden, da betydning endres i takt med at samfunnet endres. Det er ikke bare større historiske omveltninger som kan lære oss om vår historie. Minst like viktig er det å rette oppmerksomheten mot menneskers hverdag, og hverdagslig ivaretagelse og fornyelse av tradisjoner.

Det kan være utfordrende å studere hverdagslivet. Hvis man som forsker vil gjøre empiriske studier av hverdagslivet, må man ta i betraktning at det finnes mange forskjellige hverdagsliv, ikke bare ett. Ulike levemåter er knyttet til flere komponenter, som sosial klasse, erverv, geografi, kjønn, alder, religion og så videre.

Gullestad (1989) hevder at det moderne livet er preget av mange forskjellige roller og aktiviteter. Det er den enkeltes ansvar å sette de ulike rollene sammen for deretter å kunne skape sin identitet. Hverdagslivet innebærer samhandling med mennesker og deltakelse i nettverk vi kjenner godt til, andre ganger må vi forholde oss til personer og anledninger som ikke er så kjente for oss. Gullestad (1989) skriver «En dimensjon ved hverdagslivserfaringene er altså det kjente og individuelle versus det mer ukjente og generelle» (p. 23). Enkelte vil føle seg komfortabel i møte med «det ukjente», mens andre vil finne det mer utfordrende.

Forholdet mellom det kjente og individuelle (nære) og det ukjente og generelle (fjerne) i hverdagen, kan ifølge Gullestad knyttes til forholdet mellom orden og forvirring. Gullestads

forståelse av hverdagslivet handler altså om at mennesket forsøker å skape en integrasjon, gjennom å skape og forholde seg til en livsverd. Integrasjon innebærer altså å skape seg en identitet på tvers av alle de ulike delene i samfunnet. Mennesket streber etter en identitet som må utvikles på tvers av delene samfunnet består av, dette kan være på tvers av de ulike rollene vi har, de ulike aktivitetene vi gjør, eller de ulike stedene vi befinner oss på. Ulike perspektiver fra ulike kulturer om hushold, lokalsamfunn, fritidsaktiviteter og lignende, er relevante for studier av hverdagslivet. For Gullestad er det altså det samme å skape seg en livsverd, som å skape seg en identitet.

2.8 Oppsummering og veien videre

Schütz var som interaksjonist særlig opptatt av hverdagslivet. Han mente at fenomenologien og hverdagsstudier kunne hjelpe oss i å forstå hvordan mennesker orienterer seg og skaper mening i hverdagen, og hvordan vi konstruerer vår livsverden. Da jeg samlet inn datamateriale til denne oppgaven, var det som oftest i hverdagslige settinger. Jeg var hjemme hos informantene jeg intervjuet, jeg deltok på ukentlige møter i kvinnegruppa, og jeg var på besøk i moskeen. Materialet i mitt feltarbeid inneholder mange elementer fra informantenes hverdag, samlet inn i hverdagslige kontekster.

Elementer i informantenes hverdagsliv sto etter hvert fram som betydningsfulle for hvordan informantene skapte mening og sammenheng i det nye livet i det nye landet. Hvordan de snakket om jobb, tidligere arbeidsliv og hva det betydde å jobbe, var ofte tema. Det samme var betydningen av nettverk, hvilke nettverk de var en del av og betydningen av å være et deltakende menneske. Jobb, nettverk og tilslutt foreldrerollen ble til slutt symboler på hvordan informantene søkte å skape sammenheng og mening i livene sine i møte med en ny hverdag.

Jeg begynte teorikapitlet med å presentere Alfred Schütz teori om «den fremmede». Jeg mener det er viktig å vise hva «den fremmede» handler om for å bedre kunne forstå utfordringer knyttet til integrering, det å skape en ny hverdag og det å leve sammen på tvers av kulturell og landlig bakgrunn. Teorien om «den fremmede» er også sentral i beskrivelsen av vår globale verden. Videre vil jeg kort oppsummere de teoriene jeg har valg for oppgaven, som har vært presentert i dette kapitlet.

De Korne (2007) har gjort en studie om hvordan det er å leve med en flerkulturell bakgrunn. Studien tar også for seg hvordan vi kan legge til rette for at mennesker med ulik bakgrunn kan

leve sammen i en verden som stadig blir mindre. Et godt sted å begynne, er å fokusere på fordelene ved å leve med flere kulturer (De Korne et al., 2007). for å få en avveksling fra utfordringer og vanskeligheter ved det å være flerkulturell, presenterte jeg kort litt om forskning og teorier som fokuserer på det positive.

Jeg ønsker som sagt over å finne ut mer om hvordan flyktninger tilpasser seg en ny hverdag i Norge, og hvordan hverdagen etterhvert utarter seg. Jeg presenterte derfor en modell utarbeidet av Anderson, Goodman og Schlossberg (2011) som forsøker å illustrere overgangsprosessen flyktninger går igjennom når de skal skape en ny hverdag i et nytt land. Modellen egner til å beskrive hvordan mine informanter snakker om strategier de tar i bruk for å skape sammenheng og mening i møte med et nytt land.

Et viktig element i modellen til Anderson et al. (2011) er sosiale relasjoner. Videre presenterte jeg derfor teorien om sosial kapital. Teorien beskriver det som skjer når det legges til rette for at minoriteten og majoriteten kan møtes og danne nettverk. Kvinnegruppa jeg har hatt feltarbeid i, er et godt eksempel på en slik møteplass. I analysen vil jeg illustrere hvordan sosial kapital er viktig for individet, storsamfunnet og ikke minst integreringen slik informantene der det.

Alle mennesker har et hverdagsliv, og informasjon om andres hverdagsliv kan gjøre det lettere å leve sammen (Gullestad, 1989). Et viktig ledd i tilretteleggingen for at vi skal kunne leve sammen på tvers av kulturer, er å tilegne oss informasjon om hverandres hverdagsliv. Dataene mine inneholder mye om informantenes hverdagsliv. Jeg fant deres skildringer og måter å takle en ny hverdag på interessant, og jeg mener det sier mye om hvordan informantene skaper mening og sammenheng i sin nye tilværelse.

Hverdagslivet henger videre sammen med identitet (Gullestad, 1989). Det er i hverdagen mennesker søker å skape en integrasjon gjennom det å skape og forholde seg til en livsverden. Det å flykte til et nytt land og starte på nytt der, er en kompleks psykososial prosess som kan påvirke personers identitet og selvopfatning.

Jeg har i teorikapittelet derfor inkludert teorier som går på identitetsarbeid. Identitetsarbeidet kan gjøres lettere hvis det legges til rette for det for eksempel ved at ulike miljøer i lokalsamfunnene har fokus på inkludering og samarbeid. Det å delta i noe er viktig for den

enkelte da det gir en opplevelse av autonomi, empowerment og at noe er meningsfullt. Det er også en invitasjon fra omgivelsene, noe som kan fremme følelsen av tilhørighet og skape et mer inkluderende samfunn (Ness, 2011).

Neste kapittel vil handle om valg av metode og refleksjoner rundt dette.

3 Metode

Metodedelen vil begynne med at jeg sier litt om kvalitativ og kvantitativ metode, og deretter vil jeg redegjøre for mitt valg av en kvalitativ metodisk tilnærming. Til slutt vil jeg presentere etiske utfordringer, dette er viktig å ha i bakhodet når man involverer seg i informantenes liv over lengre tid. Valg av analytisk tilnærming vil jeg presentere for seg, i kapittel 4.

3.1 Kvalitativ og kvantitativ metode

Begrepet «metode» betyr egentlig «veien man går», etter det greske ordet *methods*. Denne veien, eller metodevalget, avhenger av *hva* man ønsker å finne ut mer om. Det finnes et mangfold av ulike metoder. Tradisjonelt kan et hovedskille trekkes mellom kvalitative og kvantitative tilnærminger. Denzin og Lincoln (2003) beskriver skillet mellom forskere innen de to slik «Qualitative researchers believe that rich descriptions of the social world are valuable, whereas quantitative researchers, with their etic, nomothetic commitments, are less concerned with such details» (p. 16). Enkelte hevder at det tradisjonelle skillet mellom kvalitativ og kvantitativ metode, etter hvert har mistet noe av sin relevans, mens andre hevder at forskjellen fortsatt er sentral og også er blitt mer kompleks.

Kvantitativ metode søker å avsløre universale lovmessigheter etter inspirasjon fra naturvitenskapen, og er dermed nomotetisk. Kvantitative forskere arbeider ut fra store mengder data, slik at man i likhet med naturvitenskapen, forsøker å generalisere resultatene i jakten på sosiale lover. Men et stort antall respondenter gir ikke automatisk gode data, og ved sitt fokus på kvantifisering, kan kvantitativ forskning risikere å tilsløre betydningsfulle sosiale prosesser (Ryen, 2002). Denzin og Lincoln (2003) mener kvantitativ metode «...stands above and outside the constraints of everyday life» (2003, p. 16). Det er ingen garanti for at respondentene for eksempel svarer ærlig, eller leser spørsmålene i en spørreundersøkelse godt nok.

Kvalitative tilnærminger søker å forstå det særegne og unike ved enkeltindividet, samhandlingen, eller fenomenet som studeres. En slik måte å jobbe på ses på som ideografisk. Kvalitative forskere hevder detaljerte observasjoner og intervjuer, gir en unik mulighet til å komme tett på aktørens perspektiver og synspunkter. Ved å gå mer i dybden, vil forskere som arbeider kvalitativt kunne avdekke det spesielle ved det generelle. Detaljerte intervjuer krever mer tid og ressurser enn spørreundersøkelser. Kvalitative studier har derfor ofte færre

respondenter, men i motsetning til kvantitative undersøkelser er ikke antall respondenter en forutsetning for god kvalitet (Ryen, 2002).

Det beste er kanskje å forene kvalitative metoders «dybde» men kvantitative metoders «bredde». Da har man et godt utgangspunkt for å kunne svare på det man vil undersøke (Aakvaag, 2008). Forskere som er for en slik tilnærming, vil si det er mer fruktbart å fokusere på hvordan de to tilnærmingene kan utfylle hverandre, dette kan for eksempel gjøres med metodetriangulering selv om dette innebærer vitenskapsteoretiske konflikter.

Spenninger og positivismestrid

Ifølge Aakvaag (2008, p. 24) er metodologi en slags metarefleksjon, som kan diskuteres i egne debatter uavhengig av empiriske studier. Debattene foregår ofte på et høyt filosofisk plan, og tar opp ontologiske og epistemologiske spørsmål. Altså diskusjoner omkring hvordan vi ser på verden, hvordan vi kan tilegne oss kunnskap om den, og til slutt hvilken metode vi kan benytte oss av for å tilegne oss kunnskap om virkeligheten.

Uenigheten rundt hva vitenskap er, blir tydelig allerede i forsøket på å definere hva det er. For eksempel kan det oppstå uenighet rundt hvilke krav som skal stilles til vitenskapelighet (Ryen, 2002). Diskusjonen utviklet seg etter hvert til å bli en høylytt positivismestrid, som omhandlet nettopp de vitenskapelige kravene. Striden nådde sitt høydepunkt i den «logiske positivismen» på 1930- og 40-tallet (Kolakowski, 1972). Naturvitenskapen sto som et sterkt ideal for samfunnsvitenskapen under positivismen. Universelle lover og nøytralt observasjonsspråk kan sies å være hovedlinjene i positivismen (Hammersley & Atkinson, 1996), og med inspirasjon fra naturvitenskapen, ville positivistene gjøre sosiologien til en vitenskap basert på lover og kausale sammenhenger.

Etter mange år med vitenskapsstrid, skulle man tro at kløften mellom kvantitativ og kvalitativ metode vokste seg sterkere, og at forskere enten befant seg på den ene eller andre siden. Samfunnsforskere har etter hvert beveget seg bort fra det strenge skillet, og fokuset i dag er som oftest på hvordan metodene kan utfylle hverandre.

Den kvalitative metoden har etterhvert vokst seg svært populær, noe som igjen har ført til at det ikke lengre finnes et enhetlig syn på hva kvalitativ metode er (Hammersley & Atkinson, 1996, p. 31). En konsekvens av dette, er at de kvalitative synspunktene nå har blitt så

mange og uoversiktlige, og de gamle skillelinjene er erstattet av nye. Ifølge Ryen (2002, p. 35) er avstanden mellom kvalitative forskere ofte større enn avstanden til forskere som driver kvantitativt. Forskere innenfor en og samme metode kan altså tilhører ulike skoler, de har ofte svært forskjellig ståsted, og opererer ut fra ulike metodiske rammevert. Det kan virke negativt at forskere innenfor samme metode er uenige med hverandre, men det kan også ses på som en styrke for kvalitativ metode. Debatten vil blant annet fremme diskusjon og kan fungere som en drivkraft bak fagets utvikling.

Paradigmer

Etterhvert som uenigheter rundt forskerens rolle og ulike ståsteder vokste fram, utviklet det seg til ulike metodiske rammeverk, eller paradigmer. Forskere som arbeider kvalitativt, tilnærmer seg sin forskning med utgangspunkt i et paradigme. Ut ifra verdenssyn, eller filosofiske ståsted, kan forskeren bestemme seg for hvilket paradigme som videre skal rettlede forskningen (Postholm, 2005). Paradigmene skiller seg altså fra hverandre ved at de har ulike vitenskapsfilosofiske synspunkt, eller et sett antagelser som styrer forskningen. Hvert paradigme har sin ontologi (syn på virkeligheten og verden), epistemologi (hvordan vi kan tilegne oss kunnskap om virkeligheten) og metodologi (hvilken metode vi kan benytte oss av i søken etter kunnskap om virkeligheten). De ulike paradigmene er altså et resultat av spenninger og motsetninger som har preget fagets historie. Ryen skriver «Nåværende epoke er grunnlagt på at forskere ikke samles rundt en stemme, men at det finnes en rikdom i tilnærminger som et resultat av spenninger og motsetninger» (Ryen, 2002, p. 61). Holstein og Gubrium (1997) opererer med fire paradigmer, naturalisme, etnometodologi, emosjonalisme og postmodernisme. I denne oppgaven har jeg valgt å la meg inspirere av det etnometodologiske paradigmet, og vil derfor ikke utdype de tre resterende i noen stor grad. For å kunne henge med på metoddebatten, er det likevel avgjørende å vite hva de ulike paradigmene står for (Ryen, 2002). Det kan også øke bevisstheten rundt egne metodevalg. Postholm (2005) illustrerer skillet mellom paradigmene ved å plassere de på et kontinuum, der kognitivismen og positivismen utgjør ytterpunktene og konstruktivismen befinner seg midt i mellom. Positivismen hevder mennesket i utgangspunktet er tomme krukker, som må tilegne seg kunnskap av sanseinntrykk som kommer utenfra. Sanseinntrykket må registreres, for eksempel fra forelesninger eller observasjoner. Kognitivismen ser på kunnskap som allerede iboende i mennesket. Kunnskapen kommer til live ved å aktiviseres utenfra, av undervisning på skolen og andre psykologiske stimuli.

Innenfor konstruktivismen ses menneske på som aktivt handlende og ansvarlig. Kunnskap betraktes *ikke* som noe som er gitt en gang, og som deretter enten skal overføres eller hentes fram. Derimot oppstår kunnskap mellom mennesker i sosial samhandling, og er i konstant fornyelse og endring (Postholm, 2005). De historiske, kulturelle og sosiale kontekstene den enkelte lever i, former personens oppfatninger og forståelse. Slik spiller også konstruktivismen en viktig rolle i etnometodologien, fordi man mener at virkeligheten oppstår i interaksjonen mellom medlemmer i en bestemt setting.

Videre vil jeg utdype hva etnometodologien handler om. Deretter vil jeg redegjøre for de ulike metodene jeg har valgt for datainnsamlingen.

Etnometodologi

I etnometodologien kalles både forsker og respondent for medlemmer, fordi begge er aktivt med på å konstruere virkeligheten. Medlemmene skaper mening gjennom samhandling, og det er ingenting «der» før en virkelighet har blitt konstruert av medlemmene (Gubrium & Holstein, 1997). Gubrium og Holstein (1997) refererer til Zimmerman og Weider (1970) som mener at man innenfor det etnometodologiske paradigmet søker å « ... to describe how order – say, the recognizable structures of observable behavior, systems of motivation, or causal ties between motivations and patterns of behaviour – is made visible through members' descriptions and accounts» (pp. 44-45). Ryen (2002) poengterer at etnometodologer fokuserer på hvordan-spørsmål for å forstå hvordan «hva» de sier ble til i prosessen, og skriver «Det er dette som gjør at etnometodologer er på leting etter produksjon av mening eller samtale om hvordan verden konstitueres av dens medlemmer» (p. 64). Etnometodologer ser altså på *hvordan* informanten responderer, ikke bare *hva* han eller hun sier.

For å bedre vår forståelse av det etnometodologiske paradigme, kan vi sammenligne med en naturalistisk tilnærming, som mener at virkelighetsbildet ligger inne i den enkelte respondent. Forskerens arbeid med å fremskaffe data, handler om å opparbeide en viss nærhet til respondenten og deretter få tilgang til verden slik den ser ut fra aktørenes eget perspektiv (Ryen, 2002). Data samles inn ved å stille spørsmål om hva, og hvis du følger oppskriften på god intervjueteknikk og klarer å opparbeide en god kontakt med informanten, vil du sitte igjen med gode data.

Ryen (2002) skriver «Også etnometodologer ønsker å komme nær handlinger eller nær det «naturlige», men mens naturalister fokuserer på erfaringer i den sosiale verden, fokuserer etnometodologer på hvordan virkeligheten skapes» (p. 64). Fangen (2004) sier om etnometodologer at de «...forsøker altså å trenge bak den kunnskapen som tas for gitt, og finne ut hvilke regler som ligger til grunn for våre hverdagslige rutiniserte handlinger». Etnometodologer fokuserer ikke på hvordan respondenten ser verden (naturalisme), men hva de faktisk gjør i samtalen om den sosiale virkeligheten, og har en unik evne til å se det spesielle i det hverdagslige.

De ulike paradigmene, eller tradisjonene, har altså ulike perspektiver på hvordan ting henger sammen, samt hvordan vi kan tilegne oss, eller skape ny kunnskap. Dette betyr også at de ulike paradigmene påvirker valg av forskningsmetode. Valg av forskningsmetode påvirkes av hva du vil studere.

3.2 Valg av kvalitativ metode

Arbeidet med å samle inn data besto av flere former for samhandling med informantene i studien. Jeg ble først introdusert til ulike frivillige organisasjoner og aktive personer i integreringsarbeidet i Kristiansand, gjennom prosjektet som det var meningen jeg skulle følge. Etter hvert fikk jeg kontakt med privatpersoner som kunne tenke seg å la seg intervju, og jeg ble invitert hjem til forskjellige familier og enkeltpersoner. Via disse bekjentskapene ble jeg satt i kontakt med kvinnegruppa, der jeg fikk lov til å gjøre feltarbeid. Jeg var aktiv deltaker i kvinnegruppa i rundt seks måneder, noe som naturlig nok førte til at jeg fikk god kontakt og ble godt kjent med deltakerne i tiden etter jeg hadde intervjuet dem. Jeg var også med på flere ulike seminarer i regi av kommunen og andre frivillige aktører i perioden jeg gjorde feltarbeid, da det var fine anledninger for å møte potensielle informanter. På bakgrunn av dette, utviklet prosjektet mitt seg til å bli en etnografisk studie. Jeg kunne ikke kun fokusere på intervjuene, eller kun fokusere på feltarbeidet. Jeg tok notater i hele denne perioden, og all data jeg har samlet inn har vært viktig i arbeidet med å finne ut endelig problemstilling.

Jeg vil derfor benytte meg av flere datainnsamlingsmetoder i min studie. Kombinasjonen av deltakende observasjon og intervju har fordeler ved at data fra den ene metoden kan brukes til å belyse dataene fra den andre (Hammersley & Atkinson, 1996). Samtidig må man være bevisst på at virkningen også kan gå den andre veien. Det som blir sagt i intervjuene, kan

nemlig påvirke hvordan vi ser på det vi observerer. Hammersley og Atkinson (1996) poengterer at avgjørelsen om man vil kombinere metoder, avhenger av «forskningens formål og miljøet den skal utføres i» (p. 159). Det finnes ingen fasitsvar på hva som er riktig. Det er likevel viktig å være bevisst på at ens forskningsstrategi vil gi ulike data, og kanskje en annen konklusjon, enn dersom man velger en annen strategi.

Et viktig kjennetegn ved etnografien, er at den ikke kan forutbestemmes (Hammersley & Atkinson, 1996). Forskeren vet ikke hva prosjektet vil bringe, og det er akkurat det som er meningen. En slik holdning har noen ganger vært utfordrende å forholde seg til underveis. Jeg kunne ikke gi noe nøyaktig svar på hva jeg ville fram til en periode etter endringene i prosjektet. Tvilen meldte seg flere ganger underveis om jeg i det hele tatt ville komme fram til noe. Dette var også litt av årsaken til at jeg prøvde meg fram med ulike datainnsamlingsmetoder underveis.

Å kombinere ulike metoder, eller metodetriangulering, kan bidra til å styrke konklusjonene man trekker fra sine data, eller det kan gjøre studien mer fullstendig (Ryen, 2002). En mulig metodetriangulering, er å kombinere kvalitativ og kvantitativ metode. Dette kan være utfordrende, både fordi man må gå på tvers av hovedparadigmer, og at man som forsker må ha god oversikt over begge metoder (Ryen, 2002). Jeg vil ikke gjøre en slik kombinasjon i min studie, men jeg vil kombinere ulike kvalitative metoder som også er en mulighet. Gjennom sitt syn på virkeligheten som konstruert eller produsert av de involverte, benytter etnometodologer seg av metodetriangulering for å gjøre data mer fullstendige. Metodetrianguleringens hensikt i etnometodologien er ikke å bekrefte data, dette ville vært i strid med paradigmet ontologi. Hensikten er å utdype data, i motsetning til for eksempel naturalismen som ønsker å bekrefte data (Ryen, 2002).

Når etnometodologer argumenterer for naturlige data, argumenterer de samtidig mot intervjudata, siden intervjudata ikke er naturlig, men forskerprodusert. For å utdype observasjonsdataene mine og få en bedre forståelse av forskningsfeltet mitt, valgte jeg likevel å avtale møter for å intervju de involverte. Jeg forsvaret dette ved at jeg lar møtene forløpe som mer eller mindre naturlige samtaler. Postholm (2005) sier at fokuset i løpet av observasjonsperioden vil snevres inn, og at forskningsfeltet forhåpentligvis vil fremstå som mer forståelig. Det var dette jeg håpte intervjuene kunne hjelpe meg med. Det var dermed

ikke bestemt fra starten av at jeg ville kombinere ulike kvalitative metoder, men underveis så jeg det som nødvendig for å skaffe meg en oversikt over feltet.

En nærmere beskrivelse av hvordan jeg valgte ut mine informanter, kommer jeg tilbake til senere. Videre vil jeg gjennomgå de ulike metodene jeg har benyttet meg av, nemlig observasjon, intervju og fokusgruppeintervju.

3.2.1 Observasjon og etnografi

Direkte oversatt betyr etnografi «å skrive om folk» (Fangen, 2004). Det er viktig å forstå at etnografi ikke handler om enkeltindivider, men mennesker i en kollektiv kontekst (Angrosino, 2007). Ryen (2002) skriver at forskere som arbeider etnografisk, forsøker å forstå sosial handling i bestemte sosiale settinger. Gobo (2011) mener det har blitt vanskelig å gi etnografi en nøyaktig definisjon, da meningene og synspunktene er mange og blir stadig flere. Dette kan bidra til å gjøre begrepet etnografi enda mer diffust, og vi beveger oss stadig lengre unna begrepets opprinnelige betydning. Gobo (2011) fortsetter «Everything is now ethnography: from life stories to analysis of letters and questionnaires, from autobiography to narrative analysis, from action research to performance, to field research lasting from a few days to several years» (p. 16). Gobo (2011) presenterer et mer ryddig forslag, han mener at case-studie, feltarbeid og deltakende observasjon utgjør tre selvstendige deler i etnografien. Sammen med symbolsk interaksjonisme og *grounded theory*, var etnometodologien en viktig retning under den modernistiske perioden på 1960-tallet. Disse retningene utgjorde en kritikk mot positivismen og den kvantitative holdningen som preget samfunnsvitenskapen. Symbolsk interaksjonisme, som også delvis vokste ut av Chicagoskolen, vektlegger det kommunikative og det symbolske ved samhandlingen, samt hvordan ytringen gjenspeiler subjektets syn på verden (Wetherell & Potter, 1992). Fra et etnometodologisk ståsted, er det viktigere å få tak i hva folk faktisk gjør, eller virkeligheten i dagliglivet. Etnografi er en datainnsamlingsmetode som egner seg godt til å få tak i respondentens sosiale virkelighet i etnometodologisk forstand, forskeren kan for eksempel følge ulike ytringer og se hvordan samtalen og eventuelt videre samhandling påvirkes av enkelte utsagn.

Etnografi ble til som metode da antropologer systematisk skrev ned sine observasjoner av ulike kulturer og folkeslag. Fangen (2010) sier at menneskene som ble studert, ofte ble sett på som «de andre» og i noen tilfeller ble behandlet kun som et objekt, uten noen verdi utover at

de var eksotiske tilfeller som kunne studeres. I dag har man heldigvis gått bort fra en slik holdning. Sosiologer tok etter hvert også i bruk etnografi som metode, dermed omtales også kortvarige studier i egen kultur som etnografi i dag (Fangen, 2004). Det er ikke bare «eksotiske kulturer» det er spennende å studere etnografisk, det kan være minst like interessant å studere mer gjenkjennelige situasjoner som utgjør vår hverdag. Det er utfordrende å ta på seg «sosiologbrillene» og se det særegne i situasjoner vi kjenner godt, men desto mer interessant kan det være å avdekke strukturer og mønstre vi daglig tar for gitt.

Etnografi skiller seg fra andre metoder, ved at forskeren tillegges en aktiv rolle. Dette fordi etnografien som metode i hovedsak er basert på observasjon eller deltakelse sammen med grupper og personer i deres hverdagsliv - etnografisk forskning krever derfor at forskeren involverer seg i informantenes liv over lengre tid og tar del i de daglige rutinene, samtidig må forskeren observere hva som foregår (Ryen, 2002). Det at jeg er hjemme hos informantene under intervjuene, påvirket min tilstedeværelse naturligvis familiens oppførsel og stemningen i hjemmet. Det er ikke til å unngå, og det er heller ikke ønskelig å nedtone forskerens påvirkning på situasjonen. Det skal heller inkluderes i analysen.

Etnografi tillater altså forskeren å ta et dyddykk ned i informantenes hverdagsliv. Dette gir forskeren en god mulighet til å oppdage varierende kulturelle mønstre som finnes på tvers av og i samfunn, en viktig forutsetning for å forstå sosiale prosesser (Hammersley & Atkinson, 1996). Hammersley og Atkinson (1996) mener videre at «Etnografien utnytter den evnen enhver sosial aktør har til å lære å kjenne nye kulturer, og den objektivitet en slik prosess skaper» (p. 39). Etnografi er derfor en egnet metode når man skal beskrive livserfaringer i ulike kulturer eller miljøer. Etnografi er også en metode som er svært lik den måten vi orienterer oss på i dagliglivet. Noen ser på dette som metodens styrke, mens andre ser det som en svakhet (Hammersley & Atkinson, 1996).

Det er viktig at man setter hendelser i en kontekst til hva som har skjedd, i forkant og i ettertid, da det er slik man skaper et grunnlag for forståelse (Ryen, 2002). Ifølge Ryen (2002) er det ikke alltid lett å skille mellom hva som er opplevelser og hva som kan bli notater og funn. Det kan være utfordrende å vite hva man skal plukke ut som relevante funn fra en sammenkomst med ti til femten kvinner på tre timer, da all informasjon må ses på som potensiell interessant i etnografien (Angrosino, 2007). Hensikten er ikke å sitte igjen med feltnotater som er rene kopier av hva som har skjedd, feltnotater er derimot ment som « ... en

prosess der forskeren tolker og gir mening selv gjennom å se noe som viktig og annet som mindre viktig eller uviktig» (Ryen, 2002, p. 57).

Det er også mulig å samle inn data etnografisk på flere måter. Andre former for datainnsamling er viktige, men fungerer for det meste supplerende (Gobo, 2011). Alternative måter å tilegne seg data på, kan for eksempel være å lytte til samtaler, lese dokumenter og annet skriftlig materiale, stille spørsmål, se på fotografier og aviser.

3.2.2 Intervju

Intervjuet er en metode som ofte brukes innenfor kvalitativ forskning, både i tidsskriftpublikasjoner og i studentoppgaver (Ryen, 2002). Intervjuet ses på som en god metode for å få tilgang til respondenters sanne identitet. Ved å få tilgang til det som skjuler seg under overflaten, vil vi kunne hente ut autentiske data fra de vi skal studere.

Det er splittede syn på hvordan man skal gå fram for å få tilgang til respondentens sanne jeg, og det er utviklet forskjellige teknikker (Ryen, 2002). Jeg har valgt å benytte meg av det aktive intervjuet og fokusgrupper, jeg vil komme tilbake til disse. De ulike intervjuteknikkene skiller seg fra hverandre blant annet ved at de har ulikt syn på den som intervjues. Ryen (2002) viser hvordan dette speiles i begrepene som har blitt brukt om intervjuobjektet. Begrepet «informant» viser til at de som forskes på gir informasjon til forskeren om for eksempel en bestemt kultur, «medforsker» viser til at de som forskes på også er forskerens medarbeider (blant annet aksjonsforskning), og «medlem», som brukes av etnometodologer, viser til hvordan partene sammen produserer virkeligheten (Ryen, 2002).

Det er ingen grunn til at man ikke skal benytte seg av intervjuer under feltarbeidet. Ved å foreta intervjuer, kan man tilegne seg informasjon om det som kunne vært vanskelig å tilegne seg på andre måter, for eksempel beskrivelser av hendelser og en dypere forståelse av hvorfor man gjør som man gjør (Hammersley & Atkinson, 1996).

Det er viktig at forskeren har forberedt seg til intervjuet og har tilstrekkelig kunnskap om tema det skal snakkes om, slik at informanten opplever spørsmålene som relevante (Postholm, 2005). Etnografiske undersøkelser gir forskeren mulighet til å sette seg godt inn i informantens livssituasjon, gjennom lengre perioder med observasjon og under intervjuer. Ifølge Postholm (2005) er det likevel viktig å sette seg inn i det forskningsfeltet som skal

undersøkes, før man setter i gang med feltarbeid og intervju. Kvale og Brinkmann (2009) er enig, og hevder at forhåndskunnskap og interesse for emnet som skal studeres, gir forskeren evnen til å umiddelbart oppfatte det respondenten forteller. Dermed kan forskeren raskt komme på eventuelle oppfølgingsspørsmål som kan utforske interessante emner videre.

Det aktive intervjuet

Jeg har valgt å bruke Holstein og Gubrium (2011) sin beskrivelse av det aktive intervjuet, for selv om de ikke definerer seg som etnometodologer, deler de stort sett paradigmets syn på hvordan virkeligheten framstår. Det aktive intervjuet er ikke en egen intervjuform som skal skilles fra andre måter å gjøre intervju på. Holstein og Gubrium (2011) bruker betegnelsen aktiv intervjuing for å understreke at alle intervjuer er resultatet av en interaksjon der begge parter er aktive. Dataene som blir produsert under intervjuet, er et resultat av en sosial prosess. Innenfor det etnometodologiske paradigmat, forstår man alle intervjuer som aktive, uansett hvor nøytralt forskeren måtte fremstå. Han eller hun vil uansett påvirke situasjonen. Som tidligere i oppgaven, kan vi sammenligne med det naturalistiske intervjuet, der man tenker at respondenten sitter med dataene inne i seg. Her tillegges ikke forskeren en aktiv rolle, men må derimot fremstå så nøytral som mulig, for ikke å påvirke dataene, altså respondentens uttalelser (Ryen, 2002).

Holstein og Gubrium (1995) er opptatt av at man ikke skal nedtone sin rolle som forsker i intervjusituasjonen, i frykt for å påvirke respondenten (noe som uansett er umulig). I stedet bør man bevisst forsøke å innarbeide en slik forståelse av det aktive intervjuet i analysen. Slik vektlegger Holstein og Gubrium (1995) det unike ved intervjusituasjonen, man trenger ikke være redd for å påvirke en sannhet, for det finnes jo uansett ingen underliggende realitet. Det aktive intervjuet åpner også opp for muligheten til å stille litt andre type spørsmål som kanskje ikke var planlagt, da man er mindre bundet til skjema.

Når man velger en intervjuteknikk, velger man også hvordan man vil tilnærme seg data på. Jeg velger det aktive intervjuet fordi det anser alle parter som aktive, noe som passer godt til mitt valg av paradigme. Flere av mine informanter er oppvokst i, og kommer fra andre kulturer. Fra et naturalistisk perspektiv, ville jeg tatt for gitt at det de fortalte meg var sannheten og slik de ser ting, uten å ta i betraktning at det var meg de fortalte det til. Ville historien vært den samme om jeg var mann istedenfor kvinne, fra samme land, eller delte dere

religiøsitet? Jeg ville ta min rolle som en påvirkende faktor på historiene deres på alvor, og jeg ser det derfor som fruktbart og bruke det aktive intervjuet som intervjueteknikk.

Det framsto som hensiktsmessig å samle inn data i form av intervjuer, i tillegg til observasjon. Opplegget endret seg som sagt underveis, og observasjonsmulighetene ble ikke slik jeg hadde sett for meg. I tillegg til at intervju er en god datainnsamlingsmetode i seg selv, så jeg også på intervjusituasjonen som en mulighet til å kunne observere mer. Omtrent samtlige informanter inviterte meg hjem til seg i beste «familietid» etter middag. Jeg fikk derfor muligheten til å observere interaksjonen med barna og dynamikken i familien, i tillegg til innredning og det materialistiske som jeg mener også kan si mye om en familie og deres hverdag.

Observasjonene jeg gjorde før, etter og under intervjuet, samt observasjoner jeg hadde gjort på seminarer og møter i kvinnegruppa, ga meg bakgrunnskunnskap jeg tok med meg i intervjusituasjonen. Observasjonene ga meg altså forutsetninger som igjen ga meg forskjellige perspektiv på intervjuene jeg kanskje ville gått glipp av ellers. Ifølge Hammersley og Atkinson (Hammersley & Atkinson, 1996) er nettopp dette en av fordelene ved å kombinere deltakende observasjon og intervju.

Fokusgruppeintervju

Grunnen til at jeg også har benyttet meg av fokusgruppeintervju, er nok et eksempel på hvordan studien min har blitt til og tatt form underveis. Dette var heller ikke noe jeg hadde planlagt. For det første, var det for de fleste informantene mine naturlig at resten av familien skulle være med på deler av- eller hele intervjuet. Avtalene om intervju i hjemmene til enkelte av informantene, lignet heller mer på et hvilket som helst besøk. Intervjuet utartet seg som en vanlig samtale, der hele familien var tilstede og spørsmålene gikk begge veier. For det andre utartet samtalen i kvinnegruppa der jeg hadde feltarbeid seg ofte til noe som lignet et fokusgruppeintervju. På hvert møte lagde vi mat, og under måltidet dreide samtalen seg ofte om tema som viste seg å være relevante for oppgaven. For det tredje fikk jeg komme på besøk i en moske en lørdag de hadde et møte spesielt for kvinner. Det ble foreslått at vi kunne ha et slags gruppeintervju slik at flere fikk være med, noe jeg selvfølgelig sa ja til. Jeg hadde forberedt meg med en løst strukturert intervjuguide, som viste seg å fungere utmerket i et fokusgruppeintervju.

Bruk av fokusgruppeintervju kan spores tilbake til 1920-årene, men det var ikke før på 1950-tallet en utbredt anvendelse av gruppeintervjuet fant sted, da brukt til undersøkelser av forbrukermotiver og varepreferanser (Kvale et al., 2009). På 1990-tallet vokste metodens popularitet, og ble blant annet brukt til å forske på utdanning, kommunikasjon, media, feminisme og sosialpsykologi (Wilkinson, 2011). Videre sier Wilkinson (2011) at fokusgruppeintervju som datainnsamlingsmetode, går ut på å samle en liten gruppe mennesker til en uformell diskusjon rundt et bestemt tema. Diskusjonen sirkulerer ofte rundt en liste med spørsmål, der forskeren, ifølge Wilkinson (2011) fungerer som en «... ‘moderator’ for the group: posing the questions, keeping the discussion flowing, and enabling group members to participate fully» (p. 169). Hensikten er ikke å komme til en enighet rundt temaet som diskuteres, men å få fram ulike og motstridende synspunkter om emnet som er i fokus, gjennom en ikke-styrende intervjustil (Kvale et al., 2009). Diskusjoner trenger ikke nødvendigvis være en del av fokusgruppeintervjuet, det er også en god anledning til å utdype hendelser og erfaringer deltakerne har til felles (Postholm, 2005).

Fokusgruppeintervjuet omtales ofte som gruppeintervju, noe som kan være misvisende i forhold til forskerens rolle. Det er ikke slik at forskeren intervjuer deltakerne etter tur, forskerens oppgave er heller og legge til rette for diskusjon, samt oppmuntre alle parter til å delta (Wilkinson, 2011).

Fokusgruppeintervju egner seg godt til eksplorerende undersøkelser, da en slik kollektiv ordveksling kan bringe fram «(...) spontane, ekspressive og emosjonelle synspunkter enn når man bruker individuelle og ofte mer kognitive intervjuer» (Kvale et al., 2009, p. 162). Jeg har ønsket å se på hvordan flyktninger finner seg til rette og tilpasser seg det nye livet i Norge. Det at jeg i tillegg til enkeltintervjuer kunne bruke fokusgruppene til å få familiene, eller damene i moskeen, til å ha en samtale om tema, så jeg på som et positivt tilskudd i datainnsamlingen. Fokusgruppeintervjuet gir forskeren tilgang til hvordan deltakerne oppfører seg i samtale om det bestemte temaet, i interaksjon med andre. Jeg ville ikke fått tilsvarende innsikt i hvordan informantene snakket om temaene jeg ville utforske, hvis jeg ikke hadde sagt ja til fokusgruppene.

Jeg brukte altså fokusgruppeintervju da jeg var hjemme hos de fleste familiene, og med damene i moskeen. De ukentlige møtene i kvinnegruppa kan man også si at lignet et fokusgruppeintervju, men det var ikke like organisert. Jeg brukte heller ikke opptaker på

møtene i kvinnegruppa (med ett unntak, jeg kommer tilbake til det i analysen). Jeg benyttet meg i større grad av en etnografisk tilnærming på disse møtene. I tillegg brukte jeg fokusgrupper i moskeen. Jeg benyttet meg av intervjuguiden i starten, men det hele ble raskt til en naturlig samtale og jeg la vekk arkene mine underveis.

Forskere som arbeider etnometodologisk, søker kunnskap om verden ved å se hva medlemmene (forskeren og de det forskes på) utretter sammen (Ryen, 2002). De samtaledataene som oppstår i fokusgrupper, egner seg derfor godt til studier inspirert av etnometodologien. Da jeg hadde fokusgruppeintervju i moskeen, satt vi i en ring på gulvet i moskeen etter lørdagsundervisningen og informantene befant seg i vante omgivelser. Dette er et godt utgangspunkt for å få et innblikk i informantenes virkelighet og dagliglivet som utspiller seg der. Hadde intervjuet vært et annet sted, for eksempel alene med meg på et kontor på universitetet, ville dataene mest sannsynlig sett annerledes ut. Informantene jeg kom hjem til, befant seg også i vante omgivelser. Jeg opplevde at de ikke var preget av beskjedenhet, men at de snakket åpent og fritt om temaene. Det å være i noens hjem, åpner også for at man kan spore av underveis. Som for eksempel da jeg intervjuet Rajan og Aria, og de viste meg en film fra bryllupet og en bok de hadde vært med i, underveis i intervjuet. Da vi snakket om høytider, som ble tema hos samtlige, kunne de vise meg hvordan de hadde pyntet eller hva de hadde bakt. Jeg kunne også gi komplimenter for innredningen eller bildet på veggen, før vi begynte intervjuet, noe som også «løste opp stemningen» for begge parter.

3.3 Utvalg av informanter

Etnografisk forskning stiller ikke samme krav til et representativt utvalg som det for eksempel kvantitative undersøkelser gjør (Hammersley & Atkinson, 1996). Kvalitative studier har ikke som mål å frambringe generaliserbar kunnskap, den søker heller «(...) å oppnå tilgang til handlinger og hendelser som ses som relevante for undersøkelsens problemstilling» (Ryen, 2002, p. 85). Utvalgene er små, og både sammensetningen av informantene og hvor mange som trengs, bestemmes av forskeren. Under den tidlige debatten mellom kvalitative og kvantitative forskere, har kvalitative metoders syn på utvalgets størrelse vært utsatt for mye kritikk. Som Ryen (2002) poengterer, er det nettopp evnen til å nå dypt i det enkelte intervjuet som er en av de viktigste egenskapene ved kvalitative intervju.

Ryen (2002) viser til Trost (1989) som sier det er viktig med variasjon i utvalget. Et utvalg som ikke fanger opp variasjonen i en populasjon, er ikke et godt utvalg. Det er viktig å søke

de informantene som potensielt kan avvike fra det majoriteten mener. Videre mener Trost (1989) at man bør lage en oversikt over variabler som er relevante til studiens problemstilling, disse kan for eksempel være kjønn, alder og inntekt. Respondentene må deretter trekkes med utgangspunkt i spredning lags disse variablene.

Ifølge Hammersley og Atkinson (1996) kan de utvelgelsesstrategiene som passer best, endre seg underveis i forskningsprosessen. Spesielt mot slutten av forskningsprosessen er avgjørelsene som tas rundt utvelgelse av studietilfeller, svært viktig. Funn som dukker opp underveis kan kreve at studien må endre fokus. Hammersley og Atkinson (1996) beskriver det slik «Etablering av forskningsstrategi innen etnografien, både i forhold til utvelgelse av studietilfeller og på andre måter, er en kontinuerlig prosess. Forholdet mellom problemstillingene og utvalget må stadig kontrolleres» (p. 74).

Når det kommer til utvalgets størrelse, er det ingen fasit. Ryen (2002) viser til Kvale (1996) som poengterer at stadig nye informanter ikke nødvendigvis vil føre til mer informasjon. Forskeren vil til slutt nå et metningspunkt, der ny innsikt uteblir fra de resterende intervjuene. Dette er en indikasjon på at man har nådd et passende antall informanter.

Det å trekke et utvalg i kvalitative studier, handler ikke bare om å velge hvilke personer som skal delta i prosjektet og hvem man vil intervjuer (Ryen, 2002). Det er også viktig å velge ut et miljø der det man vil undersøke, faktisk kan undersøkes. Den vanligste måten å gjøre det på, er å først velge miljøer, bedrifter, eller organisasjoner for så å finne ut hvilken del av for eksempel bedriften man vil undersøke. Til sist vil man sirkle inn aktuelle respondenter. Ryen (2002) poengterer at det i etnografiske studier, kan være annerledes. En vanlig fremgangsmåte i etnografiske undersøkelser, er at forskeren først utvikler en problemstilling og deretter finner et passende miljø.

I mitt tilfelle bar utvalgsprosessen preg av å være etnografisk, i den forstand at jeg begynte med et tema, og deretter fant miljøet. Jeg hadde slik jeg beskrev det innledningsvis først et ønske om å følge et integreringsprosjekt, og tok kontakt med Kristiansand Kommune for å høre om de hadde noen planlagte prosjekter jeg kunne bruke som utgangspunkt. Min veileder, Anne Ryen, har tidligere samarbeidet med Albansk islamsk kultur og trossamfunn og Kristiansand Kommune ved flere anledninger. Ifølge Ryen (2002) kan elementer som nettverk og veilederens preferanser påvirke valg av miljø. Min veilederes kontakter i Kristiansand

kommune og Albansk islamsk kultur og trossamfunn, gjorde det lettere for meg å avtale møter og få tilgang til de miljøene jeg ville undersøke på grunn av det hyggelige samarbeidet de tidligere hadde hatt. Min veileders posisjon hos de miljøene jeg ville studere, var svært nyttig når jeg skulle få kontakt med sentrale personer i miljøene jeg ville undersøke. Det er ingen enkelt sak å få tilgang til informanter, minst like vanskelig er det å få tilgang til et prosjekt, en organisasjon, eller et miljø (Hammersley & Atkinson, 1996).

I studier der man også benytter seg av observasjon, som i mitt tilfelle, hender det ofte at personer i miljøet selv velger om de skal intervjues, eller de kommer med anbefalinger hvem som er egnet til å la seg intervju (Hammersley & Atkinson, 1996). Etter endringene i prosjektet jeg skulle følge og jeg måtte søke nye informanter, opplevde jeg fordelene av å være kjent i et miljø. En annen fordel var at jeg holdt meg innenfor det samme tema, og jeg kunne benytte meg av de samme informantene. De jeg allerede hadde kontakt med, satt meg også i kontakt med andre potensielle informanter.

Rekruttering av utvalg

I forkant av seminarene (dette var før opplegget ble endret) avtalte jeg sammen med veilederen min å møte arrangørene fra Albansk islamsk kultur og trossamfunn. Vi hadde et uformelt møte på deres foreslåtte møtested for å bli bedre kjent. De har begge travle liv som småbarnsforeldre og i full jobb, det var derfor ekstra hyggelig at de tok seg tid til møtet. Møtet markerte en god start på vår samarbeidsrelasjon og jeg tror alle parter satt pris på å snakke sammen ansikt til ansikt etter all e-postutveksling. Det var godt å ha to kjente fjes å henvende meg til på det første seminaret, de introduserte meg også til andre i deres miljø. De to arrangørene fungerte som «portvakter» inn til det miljøet jeg var interessert i. Portvakter er personer som har en sentral rolle i det miljøet eller samfunnet du skal studere, og som kan formidle kontakt med de andre medlemmene (Fangen, 2004).

Selv om prosjektet jeg skulle følge etter hvert ble endret, var det på ingen måte bortkastet. Seminarene ble en viktig arena for rekruttering av informanter. På det første seminaret introduserte arrangørene meg foran forsamlingen, de fortalte hvem jeg var og hvorfor jeg var der. På seminaret var det deltakere fra ulike steder i verden, og jeg visste ikke hvilke assosiasjoner de hadde til en samfunnsforsker, eller sosiologistudent fra før eller fra sine hjemland. Jeg så på det som viktig for alle parter at jeg ble introdusert tidlig, slik kan man unngå misforståelser og unødvendig skepsis. Personer som befinner seg i det miljøet

forskeren har valgt å undersøke, har ofte behov for å plassere forskeren innenfor rammene av sine egne erfaringer. Først da vet de hvordan de skal behandle etnografen (Hammersley & Atkinson, 1996).

Det er viktig at forskeren beholder friheten til å velge ut informanter selv (Hammersley & Atkinson, 1996). Selv om de to arrangørene fungerte som «portvakter» og introduserte meg for potensielle informanter i pauser og lignende under seminarene, opplevde jeg det ikke som noe press på at jeg måtte velge de jeg hadde blitt introdusert for. Jeg gikk også rundt på egenhånd under pausene og forhørte meg med de jeg ville. De fleste visste nå hvem jeg var, noe som kanskje gjorde det lettere for deltakerne og si ja til og la seg intervju. Jeg opplevde at flere opplevde det som betryggende at veilederen min var den hun var (som også hadde fungert som «portvakt» tidlig i prosessen), da hun er godt kjent blant flere i miljøet.

Det var i forbindelse med disse seminarene at jeg også kom i kontakt med kvinnegruppa i moskeen. Jeg fikk kontaktinformasjonen til lederen av gruppa, som også jobbet på universitetet. Jeg ble invitert opp på kontoret hennes, da hun var interessert i å høre mer om prosjektet før hun eventuelt spurte om noen i gruppa var interessert. Det viste seg at flere var interessert, og et par uker senere dro jeg til moskeen en lørdag ettermiddag for å møte damene. Da jeg kom, var det flere som hadde glemt det og ikke hadde tid likevel. Dette løste seg fint ved at flere spontant kastet seg med. Vi endte opp med en gruppe på til sammen fem personer.

Etter et par seminarer og møtet i moskeen, var jeg fortsatt ikke fornøyd med utvalget. Jeg ville gjerne ha informanter fra andre miljøer i byen. Jeg ønsket også å komme hjem til flere informanter, til nå hadde jeg bare vært hjemme hos én familie. Etter litt leting kom jeg i kontakt med en frivilligbasert kvinnegruppe for minoritetskvinner i Kristiansand. Utvalget består derfor ikke kun av personer fra samme omgangskrets, noe jeg kunne risikert om jeg kun benyttet meg av kontakter jeg fikk på seminarene. En slik metode å finne informanter på, kalles gjerne snøballmetoden (Tjora, 2012). For eksempel kunne «Portvaktene» satt meg i kontakt med en person, som igjen tipset meg om nye informanter som de selv kjenner til. Ved å oppsøke et annet miljø på egenhånd, kan man et mer variert utvalg.

Responser fra kvinnegruppa var en positiv opplevelse etter en periode med få napp hos andre mulige informanter. Jeg ble tatt godt imot, lederne var svært positive og jeg ble invitert med

på neste møte, både i Lillesand og Kristiansand. Jeg ble introdusert etter hvert som kvinnene kom, noe jeg opplevde som svært positivt da jeg fikk mulighet til å snakke litt med hver enkelt, og ikke bli introdusert foran alle på en gang. Jeg fikk god kontakt med flere, men ikke alle hadde tid til å avtale et intervju på et senere tidspunkt. Jeg endte opp med tre gode informanter som ville la seg intervju. Informanten fra den ene gruppa inviterte meg hjem til seg rett etter møtet, mens jeg avtale tid og sted med informanten fra den andre gruppa på et senere tidspunkt. Det siste intervjuet ble avtalt en god stund etter. I tillegg fikk jeg gjøre feltarbeid ved å være aktiv deltaker i gruppa, i seks måneder. Dette ga meg muligheten til å få innsikt i de komplekse strategiene bak identitetsarbeid på tvers av kulturer og tilpasningsprosesser som jeg er interessert i. Ifølge Bhabha (1994) er den beste måten å få informasjon om dette på, å snakke med flerkulturelle personers egne erfaringer.

Måten jeg gikk fram på når jeg rekrutterte informanter, var ikke noe jeg tenkte spesielt mye over underveis. Jeg hadde alltid en liten bunke med infoskriv med meg på seminarer og møter, som jeg kunne gi til interesserte. Matpausene på seminarene ble viktige tidspunkt å rekruttere informanter. Det var en tid for å mingle, og det så ikke rart ut at jeg kastet meg inn i en samtale her og der. Deretter ble jeg spurt om hvem jeg var og hva jeg gjorde, og det ble en god anledning til å finne ut hvem som var interessert.

Datamaterialet består av kvalitative intervjuer og observasjonsnotater. Til slutt fikk jeg sju intervjuer med til sammen fjorten informanter. Observasjonen strakk seg over en periode på rundt seks måneder. Informantene er i alderen 19 til 58 år, det store aldersspriket skyldes at noen av barna til informantene ble med på intervjuene. Alle informantene kommer fra enten seminarene, kvinnegruppa i moskeen, eller den frivilligbaserte kvinnegruppa for minoritetskvinner i Lillesand og Kristiansand. Informantene kommer fra forskjellige land, blant annet Syria, Afghanistan, Somalia, Kosovo og Slovakia.

Det viste seg å være lettere å rekruttere kvinner enn menn, noe utvalget bærer preg av. Kun en mann sa ja til å la seg intervju, de to andre ble med fordi kvinnen i familien hadde sagt ja. På tross av skjev kjønnsfordeling, var jeg fornøyd med utvalget, jeg valgte derfor å ikke bruke mer tid på å rekruttere menn. En grunn til at det var lettere å rekruttere kvinner, kan være at jeg selv er kvinne. Seminarene var også ment for kvinner i begynnelsen, noe som gjenspeilet seg i oppmøte senere, selv etter at de åpnet opp for menn. Jeg ser ikke på dette som noe negativt. Jeg velger heller å fokusere på de positive sidene ved å være kvinnelig forsker på

prosjekter med mange kvinner siden det er høyst relevant for problemstillingen min. Det gir meg tilgang til nettverk og grupper jeg ikke ville hatt tilgang til hadde jeg vært mann. Jeg ble ønsket velkommen i to kvinnegrupper som har vært viktige for oppgaven min, noe som hadde vært vanskelig hvis jeg selv ikke var kvinne. Selv om utvalget domineres av kvinner, finner jeg det fremdeles relevant for å besvare problemstillingen. Likevel må man være klar over at analysen kunne sett annerledes ut om utvalget hadde vært mer kjønnsbalansert. Kjønn og kjønnteorier vil likevel ikke være et tema som blir tatt opp videre i denne studien.

3.4 Empirisk utgangspunkt

Mitt empiriske utgangspunkt ble som sagt til underveis i arbeidet med oppgaven. Selv om det var utfordrende å begynne på nytt da oppgaven min tok en ny retning etter endringer i prosjektet jeg i første omgang skulle følge, var det positivt i den forstand at jeg hadde rukket å bygge opp et lite nettverk. Dette gjorde det lettere for meg å finne informanter til resterende intervjuer og jeg ble tipset om hvor jeg kunne gjøre feltarbeid. Her vil jeg presentere kvinnegruppa der jeg hadde mitt feltarbeid, samt lignende prosjekter rundt om i verden som det opprinnelige lokalprosjektet kan knyttes til. Jeg ser det som hensiktsmessig å presentere hva kvinnegruppa står for, samt vise at heller ikke denne er unik for Norge. De finnes lignende organisasjoner og prosjekter over hele verden. Med hensyn til anonymitet har jeg valgt å anonymisere organisasjoner jeg har hatt feltarbeid, ved å omtale den som «kvinnegruppa».

Rundebordsmøter og seminar for mødre

Tidligere i oppgaven nevnte jeg det første møtet med arrangørene av prosjektet fra Albansk islamsk kultur og trossamfunn. Det var Kim Grontert, ansvarlig for «Flerkulturell dialog» i kommunen og veilederen min Anne Ryen, som satt meg i kontakt med de to arrangørene. De tok seg tid til å fortelle meg om prosjektet og inkludere meg i prosessen. Vi holdt kontakten underveis i prosjektet, og jeg fikk inntrykk av at de synes det var spennende at jeg ville skrive om prosjektet deres. Jeg ble invitert hjem i forbindelse med planlegging av møtene og jeg ble tatt imot som en samarbeidspartner snarere enn en student. Etter endringene ble kjent, var de svært hjelpsomme i forhold til veien videre for min del og kom med forslag til potensielle intervjuinformanter. Til gjengjeld møtte jeg opp i forkant av møtene og hjalp til med praktiske gjøremål. Det at de to inkluderte meg i prosjektet deres førte til at jeg fikk tilgang både til potensielle informanter men også innpass i et miljø som var viktig for å få en grundigere

forståelse av hvordan det er å komme som flyktning til Norge. Uten deres gjestfrihet og engasjement ville nok denne oppgaven sett ganske annerledes ut.

Da jeg tidlig i prosjektet funderte over originalprosjektet *Rundebordsmøter og seminar for mødre* viste det seg at dette var noe som fantes i flere land og med flere initiativtakere over hele verden. De aller fleste prosjektene er etablert med tanke på å bekjempe utenforskap og i ytterste konsekvens, radikaliserings. Selv om kvinnegruppa jeg har hatt feltarbeid i, ikke ble til med direkte mål om å bekjempe radikaliserings, kan den likevel sammenlignes med slike prosjekt som de under. Det arbeidet kvinnegruppa gjør, er på mange måter forebygging på et tidlig stadium. Ved å legge til rette for nettverksbygging på tvers av religion og etnisitet og tilby en arena for samhold og tilhørighet, er grupper som denne med på å forebygge følelsen av utenforskap. Selv om målsettingen til de ulike organisasjonene er ulikt definert, har de alle til felles at de jobber for tilhørighet.

En av organisasjonene er *Women Without Borders*, et Wien-basert, internasjonalt nettverk for kvinner. Organisasjonen arbeider for og oppmuntrer kvinner til å ta en mer aktiv rolle i sitt lokalsamfunn for å bedre deres nåværende livssituasjon og framtid (Borders, 2010). Målet er å gi disse kvinnene en framtid uten frykt, undertrykkelse og vold. Grunnleggeren er samfunnsviter Edit Schlaffer som begrunner fokuset på kvinner og kvinners potensiale i kampen mot voldelig ekstremisme slik "*Women—and mothers in particular—possess the unique ability to recognize early warning signs of radicalization in their children. They can play a key role in curtailing violent extremism*" (Borders, 2010).

I 2008 lanserte Women Without Borders verdens første forskningsbaserte plattform for anti-terrorisme, Sisters Against Violent Extremism (SAVE). SAVE har etablert seg i flere land, som India (og Kashmir), Pakistan, Tajikistan, Indonesia, Zanzibar og Nigeria. Her har organisasjonen satt opp «Mothers Schools» der mødre kan delta på ukentlige seminarer, der målet er å gi mødre verktøy slik at de kan fortsette arbeidet mot utenforskap i deres lokalsamfunn (Women Without Borders, 2010). Ved å føre kvinnene sammen, vil de stå bedre rustet til å takle utfordringer knyttet til utenforskap og radikaliserings i deres lokalsamfunn.

I en artikkel publisert på nettsiden til den kanadiskbaserte uavhengige tenketanken, The Mackenzie Institute, blir det også argumentert for viktigheten av å fokusere på kvinner. Terroranalytiker Andrew Majoran, mener det er viktig å inspirere til endring på grasrotnivå

for å bekjempe utenforskap, med fokus på mødre (Majoran, 2015). Majoran skriver «Womens roles vary between societies, but women's roles as mothers and wives offer an opportunity for women to act as powerful role models against violent extremism, as the shapers of familiar and social norms, and promoters of tolerance and societal engagement» (Majoran, 2015).

Mothers For Life er et globalt nettverk som retter seg mot mødre som har opplevd at familiemedlemmer, jenter og gutter, har blitt radikalisert. I de fleste tilfeller har de reist ut som fremmedkrigere, i de fleste tilfeller til Syria og Irak. Mange av de har aldri returnert. Mødrene befinner seg i svært sårbare situasjoner, og *Mothers for Life* vil gi disse kvinnene trygghet. De tilbyr et nettverk bestående av kvinner som selv har opplevd lignende og et sted for samtale (GIRDS, 2015). Canada, USA, Tyskland, Danmark, Belgia, Nederland, Sverige og Frankrike er de landene som nettverket er representert i. Tanken er at mødrene kan dele og snakke om erfaringer for å bedre sin situasjon, og samtidig gi råd til andre som er bekymret for egne barn.

Tiltak som går på å styrke mødrenes rolle i det forebyggende arbeidet, mottar også kritikk. Elisabeth Fosseli Olsen fra International Law and Policy Institute (ILPI), er én av de som kritiserer tiltaket. Olsen mener det er sensitivt å utnytte morsrollen som et politisk instrument. Hun retter kritikk mot at «... enkelte myndigheter har manglende forståelse for livene de muslimske mødrene lever – og derfor den store omkostningen samarbeidet kan ha for disse kvinnene» (Olsen, 2015). Professor i sosiologi ved University of Sussex, Naaz Rashid (2013) ser på hvilken effekt initiativene som retter seg mot kvinner faktisk har. Hun er kritisk til virkningen, og argumenterer for at slike prosjekter fortsetter å begrense muslimske kvinners samfunnsstemme ved at ordet gis til et begrenset antall kvinner, som kun tar for seg en begrenset del av problemet. Det er også sterke kjønnsrollemønstre i enkelte muslimske miljøer, og rollefordelingen mellom mor og far er viktig. Det rettes også kritikk mot at disse kvinnene må krysse barrierer for å varsle om sitt eget barn til myndighetene. Dette kan føre til at kvinner i enkelte miljøer blir ytterligere marginalisert.

Kvinnegrappa

Kvinnegrappa jeg besøkte i min datainnsamling har drevet aktivt med ulike aktiviteter i Agder i flere år. Grappa er religionsnøytralt, og jobber for tilhørighet og en meningsfylt fritid ved å arrangere ulike møter og aktiviteter. Kvinnegrappa tilbyr en møteplass for alle, uavhengig av religion og kultur. Det å bare være sammen og utveksle erfaringer på «nøytral

grunn», er betryggende. Organisasjonen har flere undergrupper, blant annet jente-, gutte-, og kvinnegrupper. I feltarbeidet mitt har jeg vært deltaker i kvinnegruppa. Gruppa henvender seg både til majoritets- og minoritetskvinner, og tilbyr ukentlige møter hvor man kan treffes og bli kjent med hverandre på tvers av bakgrunn og verdigrunnlag.

Kristiansand kommune utga veilederen «Forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme – fra bekymring til handling», i 2015. Som jeg har nevnt tidligere, er Kristiansand kommune en foregangskommune på dette området. Veilederen fokuserer på hvordan kommunen kan jobbe mot inkludering, og et av tiltakene som presenteres er dialog. Dialog beskrives som en «sentral metode for å forebygge radikaliserings. Dialog på tvers av tro og livssyn og mellom det offentlige og det frivillige er viktig i et forebyggende perspektiv». Det er nettopp dette kvinnegruppa står for, nettverksbygging på tvers av tro og livssyn, ved å rette seg mot dem det faktisk gjelder.

De ukentlige møtene er tenkt å gi kvinner på tvers av bakgrunn, etnisitet og tro, mulighet til å bli kjent med hverandre. Møtene starter alltid med felles matlaging, der det lages i stand alt fra syrisk mat til brødsriver og sjokoladecake. Slik skapes en uformell setting der det er rom for samtale, spørsmål og diskusjon. For eksempel kan majoritetskvinner komme med råd og tips til minoritetsmødrene som oppdrar sine barn i en fremmed kultur. Noen av kvinnene er helt nye i Kristiansand, og møtene blir derfor også en arena for å bygge nettverk. Et viktig fokus er at «hjelpen» går begge veier, og man vil unngå at møtene er et sted der majoriteten skal hjelpe minoriteter.

3.5 Gjennomførelse av intervjuer og fokusgrupper

Alle intervjuene ble holdt på forskjellige steder. Jeg forhørte meg alltid om informantene hadde noen preferanser rundt hvor intervjuet skulle finne sted. Det kan være en god idé å la informantene velge et sted, slik at intervjuet kan foregå i omgivelser der informantene føler seg komfortable og trygge (Tjora, 2012). De fleste intervjuene foregikk i informantenes hjem (jeg fikk inntrykk av at hjemmet nok er en naturlig plass å møtes på i de fleste av informantenes kulturer, og at terskelen for å invitere meg hjem er lavere enn hos nordmenn for øvrig. Jeg hadde også et intervju i en moske, og et intervju på en av informantenes praksis plass.

Jeg fant fort ut at en streng intervjuguide ikke passet min måte å intervju på. Informantene mine var lette å intervju, jeg trengte bare komme med et tema, og de begynte å fortelle. Jeg

ville ikke avbryte, og jeg lot i stor grad intervjuet ta den retningen det tok. Uansett tok det ikke lang tid før informantene forsto selv hvis de begynte å snakke om noe helt annet. Da avbrøt de seg selv ved å si «nei, nå snakker jeg altfor mye», eller «nei, dette var ikke det du spurte om, hva var spørsmålet igjen?». Jeg svarte at dette ikke gjorde noe, tvert imot, og at det var dette jeg var ute etter. Det var viktig for meg at informantene forsto at alt de hadde å si var interessant, og at det ikke gjorde noe om de snakket seg bort og glemte spørsmålet nå og da. Poenget var jo å ha en uformell samtale og å la informantene aktivt delta i prosessen rundt tema.

Jeg fant det likevel nyttig å ha med et ark der jeg hadde skrevet ned de temaene jeg ville innom i løpet av intervjuet. Intervjuet bar altså preg av å være delvis strukturert (Thagaard, 2009). Temaene sto i en viss rekkefølge slik jeg hadde sett for meg at de ville dukke opp i selve intervjusituasjonen. Likevel ble det aldri akkurat slik, og rekkefølgen ble bestemt underveis i intervjuet. Jeg tok alltid en rask titt på arket da intervjuet nærmet seg slutten, for å se om det var noe vi hadde hoppet over.

En av fordelene med en delvis strukturert tilnærming, blant annet at jeg som intervjuer kan følge opp tema som dukker opp underveis, men som ikke var planlagt på forhånd (Thagaard, 2009). Det gir også rom for å stille oppfølgingsspørsmål, noe som er med på å skape bedre flyt i samtalen. Jeg opplevde at informantene fortalte meg fritt om sine opplevelser og erfaringer, og de virket avslappet da de forsto at opplegget ikke være spesielt strengt. Intervjuene er derfor av ulik lengde (fra en til tre timer) og utartet seg selvsagt forskjellig. Senere viste det seg også at «avsporingene» var kjærkomne tilskudd som ble nyttige for tilpasning av fokus videre i datainnsamlingen og i analysen.

Da jeg hadde intervju i moskeen, befant jeg meg i en totalt ukjent setting. Det var mye jeg ikke kunne om islam, og mye jeg hadde lurt på lenge. Konteksten gjorde det mulig for meg å innta rollen som «naiv» forsker. Jeg stilte oppfølgingsspørsmål rundt for eksempel bønn, ritualer og regler i moskeen med en blanding av uvitenhet og nysgjerrighet. Thagaard (2009) poengterer at det er viktig å være en god lytter i intervjusituasjonen. Informantene ga gode svar på alt jeg lurte på, og jeg synes det var spennende å høre på. Det var ingen utfordring å fremstå som en god lytter. Deltakerne fortalte da vi var ferdige at de satt pris på min nysgjerrighet, og de synes det var gøy å fortelle om- og forklare islam for en ikke-muslim.

Enkelte av intervjuene mine var med flere informanter. Informantene ble rekruttert på samme måte. Noen av intervjuene visste jeg på forhånd at ville bli et gruppeintervju, mens andre ble til mer eller mindre spontant. Det var ofte flere hjemme hos informanten jeg hadde avtalt med, det kunne være resten av familien, eller venner som var på besøk. Ifølge Morgan (1997) er et fokusgruppeintervju er alle former for gruppeintervju, så lenge det er sosial kontakt mellom intervjudeltakerne og tema er bestemt av en forsker.

Intervjuguiden var den samme uavhengig om jeg hadde individuelle intervju, eller gruppeintervju. Jeg hadde som sagt ikke stor bruk for intervjuguiden, da samtalen hadde god flyt. Dette var også tilfelle under fokusgruppeintervjuene. Selv om samtalen oftere sporet av jo flere som var med, gjorde ikke dette intervjudata mindre relevant. Jeg fikk fortsatt gått igjennom de temaene jeg ville, intervjuene tok bare litt lengre tid.

Som nevnt, en fokusgruppe består av personer som besitter bestemt kunnskap eller spesielle egenskaper, som gir kvalitative data gjennom fokusdiskusjon om et forskningstema man ønsker å belyse (Krueger & Casey, 2009). En fokusgruppe gjenspeiler måten mening produseres, uttrykkes og forhandles om i dagliglivet (Flick, 2002). En fordel ved fokusgrupper, fremfor individuelle intervjuer, er at det kan være lettere å diskutere sensitive tema som religion og utfordringer knyttet til integreringsarbeid. Deltakerne i en fokusgruppe kan påvirke hverandre ved at de følger opp hverandres utsagt og innspill (Krueger & Casey, 2009). Det at andre deler av sine erfaringer, kan også føre til at vi tørr å dele mer av våre.

Dataene som oppstår i fokusgrupper, er resultatet av samhandlingen imellom deltakerne. I motsetning til individuelle intervju, der dataene er et resultat av forsker og informant. I et fokusgruppeintervju, validerer deltakerne hverandres utsagt underveis. Deltakerne redegjør for sine holdninger for resten av gruppen og man kan stille spørsmål og kommentere det som blir sagt underveis (Brandth, 1996). Det er ikke meningen at en fokusgruppe skal komme til enighet. Poenget er at deltakerne sammen skal influere hverandre med sine meninger, og respondere på hverandres ideer og kommentarer (Krueger & Casey, 2009). Ved å samle inn data ved hjelp av fokusgrupper, kan man derfor få mer nyanserte data og et rikere og annerledes datamateriale å jobbe med.

3.6 Metodekritikk

Det er viktig å være klar over potensiell kritikk som kan rettes mot egen metode. Jeg vil derfor forklare hvordan intervjudataene i seg selv og forskerens tilstedeværelse kan påvirke intervjudataene. Jeg vil også forklare hvordan min egen kulturelle bakgrunn og livserfaringer påvirker mitt syn på informantens utsagn og fortellinger.

3.6.1 Intervjusituasjonen

Intervjusituasjonen er en sosial situasjon som kan påvirke det informanten sier og dermed hvilke data som skapes (Tjora, 2012). Holstein og Gubrium (2011) poengterer viktigheten av å ta i betraktning *hvordan* historien fortelles, og ikke bare *hva* som fortelles. Videre tilpasser informantene sin oppførsel underveis i intervjuet i henhold til personen som intervjuer (Holstein & Gubrium, 2011), det foregår altså et slags rollespill mellom forsker og informant, i det sosiale samspillet hvor intervjudata skapes (Järvinen, 2005). Intervjuet blir dermed en form for selvpresentasjon, da respondenten vil svare ut fra slik han eller hun tolker situasjonen. Det er derfor viktig å tolke svarene som kommer fram under intervjuet, i lys av den intervjusituasjonen og konteksten de har oppstått i (Järvinen, 2005). Fenomenet det snakkes om, konstrueres gjensidig mellom deltakerne. Det er dette Holstein og Gubrium (1995) mener med det aktive intervjuet. Det er også slik etnometodologien ser på intervjusituasjonen.

Ifølge Ryen (2002) er intervjuet «(...)sosiale hendelser basert på gjensidig deltakende observasjon (...) Intervjudata kan derfor ikke ses isolert fra den konteksten de oppstår innenfor» (pp. 140-141). Ryen (2002) viser til Silverman (1997) som sier at den sosiale konteksten har en egenverdi, som også er høyst nødvendig for å forstå intervjudataene som blir produsert. De «feilene» som eventuelt vil oppstå under intervjuet skal ikke ses på som forstyrrende elementer.

For etnometodologer er eventuelle «feil» som oppstår under intervjuet, ikke negative elementer som ødelegger for samfunnsvitenskapelig forskning, men derimot egenskaper ved sosial interaksjon (Ryen, 2002). «Feilene» er bare vanlige mellommenneskelige relasjoner. Det vil si at intervjudata ikke nødvendigvis sier noe om virkeligheten utenfor intervjuet, fordi

informantens evne til å konversere vektlegges fremfor det han eller hun sier. Dette svarer til etnometodologiens fokus på hvordan-spørsmål for å forstå hva-spørsmål (Ryen, 2002).

I interaksjonismen og etnometodologien, ønsker man altså å omfavne den effekten intervju situasjonen har på deltakerne, fremfor å tone den ned.

3.6.2 Forskerens tilstedeværelse og påvirkning på intervju situasjonen

I tillegg til selve intervju situasjonen, kan også forskeren påvirke hva informanten sier. Miller og Glassner (2011) sier det ikke er tilfeldig hvordan intervjuobjektet snakker. Det er derfor viktig at forskeren er refleksiv rundt sin egen rolle, og hvordan egenskaper som kjønn, alder og hudfarge kan påvirke hva som blir sagt under intervjuene. Emerson (1995) hevder det er lite hensiktsmessig å forsøke å skjule åpenbare egenskaper. Det er derimot viktig at forskeren er bevisst på hvordan ulike egenskaper kan påvirke informantene i en intervju situasjon eller under observasjon. Dette må naturligvis også med i analysen.

Hammersley og Atkinson (1996) snakker om forskerens ytre fremtreden og hvordan for eksempel klær kan spille inn på intervju situasjonen. Det kan for eksempel være lurt å kle seg tilnærmet likt den det forskes på. Jeg tenkte ikke mye over dette underveis i mitt prosjekt, bortsett fra da jeg var i moskeen. Jeg var i tvil om hvor mye jeg skulle dekke meg til, og forhørte meg med en venn som sa jeg skulle gå kledd i vanlige klær. Hun er ikke muslim selv, men hadde vært på besøk i samme moske noen uker tilbake. Jeg endte med en lang cardigan og et tynt skjerf rundt halsen, og skoene tok jeg selvfølgelig av.

Det er vanskelig å gi konkrete råd for hvordan man skal kle seg, det viktigste er at man er oppmerksom på hvordan man presenterer seg selv i den aktuelle situasjonen. Forskeren må selv klare å tilpasse utseende etter det inntrykket han eller hun ønsker å gi (Hammersley & Atkinson, 1996).

Forskeren har alltid et sett tilskrevne trekk som i motsetning til klær, ikke kan styres (Hammersley & Atkinson, 1996). Kjønn, alder og etnisitet er eksempler på slike trekk som kan påvirke forholdet til respondentene. Det er ofte fokus på hindringer og utfordringer knyttet til det å være en kvinnelig forsker (Hammersley & Atkinson, 1996), men det å være en mannlig forsker medfører også tilsvarende utfordringer med tanke på tilgang til kvinnes verden. I mitt feltarbeid har fokuset vært på kvinner, og det at jeg er kvinne har naturligvis

hjulpet meg til å få innpass i de settinger som har vært relevante for meg og oppsøke. Hammersley og Atkinson (1996) poengterer at kvinner kan møte på utfordringer i møte med kvinnedominerte miljøer fordi hun kan oppleves som truende. Jeg la ikke merke til noe av dette i mitt tilfelle, noe jeg tenker kan ha sammenheng med at jeg som oftest var den yngste på seminarene og møtene i kvinnegruppa. Unge forskere kan ifølge Hammersley og Atkinson (1996) ha lettere for å innta rollen som den uerfarne, «ukyndige» og utenforstående.

Det var interessant å høre igjennom intervjuene mine i etterkant. Jeg ble overrasket over hvor lite bevisst jeg var rundt rollen som intervjuer ved et par anledninger, spesielt i starten. Jeg transkriberte det første intervjuet mitt før jeg skulle ha det andre, noe som viste seg å være nyttig. Jeg la merke til hvordan jeg som intervjuer var med på å styre samtalen ved å skyte inn spontane forslag og oppfølgingsspørsmål ut ifra mine fordommer. For eksempel kommer jeg med forslag som «mødre» og «polakker» ut av det blå når vi snakker om «ghettofisering»:

Rajan: det er skadelig for begge deler, det er skadelig for norsk samfunn og det er skadelig for de som bor nærme hverandre. Tenk på Slettheia for eksempel, Slettheia er en ghetto, rett og slett. Norske flytter derfra, det er blitt kun innvandrere. Så, dette er, det er ikke noe bra, ikke skaper noe integrering. Du har veldig mange her i Kristiansand som ikke kan noe norsk, rett og slett. De har bodd veldig lenge, men de har bodd kun med sine ... landsmenn.

Mari: mm.

Rajan: ikke den nye generasjonen, men kanskje de eldre generasjoner er mer utsatt enn ungdommer.

Mari: mødrene og?

Rajan: mødrene og besteforeldrene.

Aria: og vietnamesere.

Rajan: ja, vietnamesere.

Mari: ja, og polakker også?

Rajan: ja, det samme.

Etter dette ble jeg mer bevisst på at jeg ikke skulle oppføre meg som i en vanlig samtale under intervjuene jeg hadde, men jeg synes det fortsatt var utfordrende. Noe av det vanskeligste synes jeg var å ikke kunne si min mening om noe, for eksempel i en diskusjon, men la informanten snakke. Jeg lærte også at det er viktig som intervjuer å ikke avbryte pausene ved å komme med forslag som over, men la de vare. Det er stor sannsynlighet for at informanten tilføyer noe på egenhånd. Det er viktig som forsker å være bevisst rundt effekten man har på intervjusituasjonen. Utdraget over viser at jeg er klar over dette, og evner å være kritisk overfor egen intervjuteknikk. Synet på dette varierer for øvrig noe etter paradigme.

3.6.3 Forskerens forståelse

Forskerens forståelse av det informantene sier under intervjuene, og det de gjør under observasjonene, vil være preget av forskerens egen kulturelle bakgrunn. Dette er et sentralt kjennetegn ved kvalitativ metode. Inntrykket forskeren sitter igjen med etter møtet med nye mennesker, og observasjoner som gjøres, er aldri objektive. Møtene og samtalene vil alltid være filtrert gjennom en linse bestående av språk, kjønn, sosial klasse og etnisitet (Denzin & Lincoln, 2003). Forskeren kan ikke stå som en nøytral observatør på utsiden av det som studeres, fordi forskeren selv er en del av det sosiale livet som studeres. Han eller hun er også et menneske i verden. Denzin og Lincoln (2003) sier «The age of value-free inquiry for the human race is over» (p. 31) og vitenskapskrav som objektivitet og nøytralitet i forhold til det som forskes på, blir dermed problematisk (Ryen, 2002).

Mitt feltarbeid har foregått i ulike settinger der jeg har opplevd å være en «outsider». Majoriteten av de jeg har forsket på, har vært fra andre kulturer enn den jeg kjenner. Hvis man skal gripe virkeligheten slik den fremstår for respondenten i en kultur man ikke kjenner, må man bruke tid på å opparbeide tillit til informantene. Jeg opplevde for eksempel at jeg fikk god kontakt med flere av deltakerne fra kvinnegruppa. De visste hvem jeg var og de hjalp meg underveis. Men jeg ville aldri forstå fullt og helt hva de gikk igjennom, og helt bli en av dem.

Ifølge Ryen (2002) gir dette forskeren en god mulighet til å innta en rolle som den naive. Jeg kunne spørre om ting en på innsiden ville hatt problemer med å spørre om, da de ikke forventet noe av meg (som da jeg inntok rollen som «naiv forsker» i moskeen da jeg intervjuet deltakere i kvinnegruppa). Deltakerne kunne ikke vite hva jeg visste om islam, hijab, eller mat fra Syria, og de fortalte gladelig da jeg spurte. Det kan trekkes paralleller til Collins (1986) klassiske verk om afroamerikanske kvinners ansettelse i hvite hjem, som jeg nevnte tidligere, og den unike posisjonen de hadde til å betrakte disse familiene fordi de befant seg i en unik posisjon, ikke helt på innsiden, men heller ikke på utsiden. Jeg inntok også en posisjon midt imellom, ikke helt på utsiden, men heller ikke helt på innsiden. Slik kunne jeg legge merke til interessante hendelser og interaksjoner de på innsiden kanskje ville oversett.

Hammersley og Atkinson (1996) viser til Lofland (1961) som sier at den eneste måten etnografer skal kunne oppnå innsikt om et ukjent miljøes sosiale struktur, er gjennom å

observere, lytte, stille spørsmål, formulere hypoteser og gjøre feil. For å kunne gjøre dette på en god måte, må etnografen akseptere sin inkompetanse i møtet med et ukjent miljø.

3.7 Reliabilitet og validitet

Det finnes flere måter å sjekke kvaliteten til kvalitativ forskning på, en måte å gjøre det på er ved hjelp av kvalitetskriteriene validitet og reliabilitet. Ifølge Ryen (2002) er disse to kriteriene svært problematiske i kvalitativ forskning «...når språket ikke lengre anses for å kunne referere til en stabil ytre virkelighet, og når ulike personer kan avgi flerfoldige konstruksjoner av virkeligheten» (p. 177). LeCompte og Goetz (1982) sier det slik «... because human behavior is never static, no study can be replicated exactly, regardless of the methods and designs employed» (p. 35). Reliabilitet og validitet søker å omfavne ett bestemt synspunkt, men dette blir problematisk når man ikke en gang klarer enes om en bestemt sannhet. I forsøket på å benytte reliabilitet og validitet på kvalitative data, blir dette «(...)bare et forsøk på å oppnå kunstig konsensus» (Ryen, 2002, p. 177).

LeCompte og Goetz (1982), mener resultatene fra etnografisk forskning ofte blir sett på som «...unreliable and lacking in validity and generalizability» (p. 32). Man kan enten ignorere kritikken, eller man kan anerkjenne de potensielle truslene mot funnenes troverdighet, og finne strategier som kan heve kvaliteten. Peräkylä (1997) hevder at det til tross for utfordringene knyttet til kvalitetssikring av data, likevel er viktig at den kvalitative forskeren åpner opp for empirisk testing.

Reliabilitet handler om metoden som brukes er etterprøvable, det vil si om en forsker på et senere tidspunkt, ved hjelp av de samme metodene, kommer fram til det samme svaret (LeCompte & Goetz, 1982). Reliabilitet handler altså om studiens pålitelighet. I etnografisk forskning gjøres datainnsamlingen i naturlige, hverdagslige settinger som stadig er i endring. Hverdagslige situasjoner kan aldri kopieres nøyaktig, og selv om du benytter deg av den eksakt samme metoden, vil man ikke kunne produsere de samme unike resultatene to ganger (LeCompte & Goetz, 1982). Gjentakelse er problematisk også med tanke på intervjuet, da informanten ikke vil kunne gi det samme intervjuet to ganger. Informanten vil ikke kunne huske nøyaktig det han eller hun svarte første gang, i tillegg sitter informanten igjen med økt innsikt etter det første intervjuet, noe som kan føre til andre svar den andre gangen (Postholm, 2005). Det kan også ha skjedd ting i mellomtiden som gjør at svaret blir et annet. Jeg brukte

båndopptaker under alle mine intervjuer. Tilgjengelige lydopptak er positivt for etterprøvnbarhet (Peräkylä, 1997), samtidig kunne jeg selv lytte på opptakene hvis jeg skulle trenge det i analyseprosessen.

Indre validitet handler om metoden undersøker det den er ment å undersøke (Postholm, 2005), eller om man i sin studie måler det man faktisk vil måle (Jacobsen, 2010). Indre validitet har en direkte link til Popper og hans falsifiseringsprinsipp (Ryen, 2002), da den indre validiteten står sterkere om konklusjonen utfordres. Det er viktig at forskeren ikke bare fokuserer på det som støtter opp om konklusjonen, men også tar i betraktning de utsagn som sier imot. *Ekstern validitet* handler om mulighetene til å generalisere, eller om de årsakssammenhengene som er avdekket fungerer også i andre settinger (Ryen, 2002). Ifølge Höjjer (1990) blir subjektivitet en trussel mot ekstern validitet og generalisering i kvalitativ forskning. Postholm (2005) poengterer viktigheten av at forskeren ikke lar seg blende av iøynefallende eksempler, men at han eller hun også ser tvetydige funn og helheten i dataene.

Både *validitet* og *reliabilitet* er kontroversielle begreper innen enkelte paradigmer i kvalitativ forskning, det positive med dette er at det skaper diskusjon som etter hvert har gitt mer nyanserte begreper (Ryen, 2002). Selv om det er problematisk å kvalitetssikre kvalitative data på samme måte som kvantitative data, mener Ryen (2002) at løsningen *ikke* går ut på å forkaste reliabilitet og validitet som kvalitetskriterier. Det er viktig med tydelige krav til kvalitet og måter å teste den på, og om det vanskelig lar seg gjøre i praksis så er det om ikke annet relevant i forhold til den vitenskapsteoretiske debatten.

3.8 Etiske overveielser

Ifølge Angrosino (2007) er etnografiske forskere i dag svært opptatt av etiske spørsmål. Etikk er en viktig del av etnografisk forskning, og man kan ikke diskutere datainnsamling i en slik kontekst uten å inkludere etiske overveielser. Dette fordi etnografisk forskning og deltagende observasjon, ofte involverer direkte interaksjon med de som studeres, ofte over lengre tid. Det kan oppstå situasjoner underveis i feltarbeidet der de som forskes på kan ta skade av å være med på prosjektet (Angrosino, 2007).

Hammersley og Atkinson (1996) påpeker at refleksivitet innenfor etikken, er like viktig som refleksivitet i andre deler av etnografien. Forskeren må ta beslutninger om hva som er etisk

legitimt og ikke, i den konteksten de oppstår i. Etnografisk forskning ligner veldig på andre hverdagslige, mellommenneskelige aktiviteter som alle mennesker er en del av hver eneste dag. Dermed blir de etiske problemstillingene også like de vi selv opplever i våre hverdagsliv. Hva som er passende, riktig og galt til enhver tid, må man i dagliglivet finne ut av ved å se an på situasjonen. Det samme gjelder innenfor etiske spørsmål i etnografisk feltarbeid. Forskeren bør likevel ha et overordnet mål om å gjøre det som er best for forskningen, og produsere oppriktig og sannferdige fortellinger om sosiale fenomen. Samtidig må forskeren opptre etisk akseptabelt, og ta hensyn til de verdier og interesser de som forskes på måtte ha (Hammersley & Atkinson, 1996). Etiske betraktninger og diskusjoner i etnografien er altså svært kontekststyrt, og det finnes derfor ingen fastsatte etiske regler. Likevel gjelder selvfølgelig etiske retningslinjer rundt informert samtykke og anonymitet, som i all forskning.

Da jeg intervjuet Larya, hadde jeg allerede kjent henne i flere måneder da vi begge var aktive deltakere i kvinnegruppa. Intervjuet med Larya er kanskje det jeg husker best fra datainnsamlingen. Vi var allerede trygge på hverandre, og hun fortalte meg åpent om sine vanskelige perioder som ny i Norge. Da hun begynte å gråte, begynte jeg ikke å stresse over etiske retningslinjer jeg hadde lest om i metodebøker. Man gjør heller som man ville gjort hadde det vært hvilken som helst annen venninne, man trøster og lytter. Kanskje hadde jeg reagert annerledes hadde jeg ikke kjent Larya så godt som jeg gjorde, men slik situasjonen var i dette tilfellet, får man ikke gjort så mye annet enn å være et medmenneske. Ut ifra konteksten situasjonen oppsto i, tenkte jeg at dette ville gå fint. Jeg visste at hun skulle tilbake på jobb hos gode kolleger, og jeg visste at vi skulle se hverandre på samling i kvinnegruppa senere samme uke. Det skjedde også tidlig i intervjuet, slik at vi begge fikk god tid til å avslutte det hele før vi skilte lag.

Det er lovpålagt at all forskning som inneholder personopplysninger må registreres og bli godkjent av personvernombudet for forskning. I tråd med reglene er dette prosjektet meldt inn og godkjent av Norsk senter for forskningsdata (NSD).

3.8.1 Informert samtykke

Personer som deltar i en studie har rett til å vite at de forskes på, de har rett på informasjon om forskningsprosjektet underveis og de har rett til å trekke seg fra studien når som helst (Ryen, 2002). Denne informasjonen skal gis i form av et informasjonsskriv til informantene. Informanter som skal intervjues, må i tillegg signere på en samtykkeerklæring de mottar før

selve intervjuet. Informert samtykke innebærer også at forskeren sikrer seg at deltagerne er med på prosjektet frivillig (Kvale, Brinkmann, Anderssen, & Rygge, 2015).

I undersøkelser som inkluderer deltagende observasjon, er det viktig å presentere seg selv og sitt forskningsprosjekt på et tidlig tidspunkt og på et tillitsvekkende måte (Fangen, 2004). Allerede under velkomsten på det første seminaret, ble jeg presentert av arrangørene. De fortalte at jeg kom fra Universitetet i Agder, at jeg ville være tilstede for å observere og gjøre feltarbeid i forbindelse med min masteroppgave. Det ble spurt om noen hadde innvendinger til dette. Slik ba jeg om deres samtykke.

Alle mine informanter som jeg avtalte å intervju, synes det var uproblematisk og skrive under på samtykkeerklæringen. Jeg hadde alltid med meg infoskriv på ulike seminar og møter i perioden jeg rekrutterte informanter. Slik kunne jeg gi informasjon med en gang til de som viste interesse til å la seg intervju. Samtykkeerklæringen tok jeg med meg på selve intervjuet, og jeg forklarte hva det var de skulle signere på. Jeg forhørte meg alltid om de hadde lest infoskrivet før vi satte i gang med intervjuene. Ofte dukket det likevel opp et par spørsmål om prosjektet. Respondenten og jeg ble ofte sittende en stund før selve intervjuet og snakke om prosjektet mitt og tema, noe som fungerte som en fin åpning til selve intervjuet.

3.8.2 Anonymitet

Postholm (2005) poengterer at deltagerne i et forskningsprosjekt har rett til privatliv. Data som kan angi deltagerens identitet, må derfor ikke avsløres. Dette er forskerens ansvar. Anonymitet, eller konfidensialitet, handler også om hva man blir enig med deltakerne om at dataene kan brukes til (Kvale et al., 2015).

Jeg fikk tak i informantene mine på mindre sammenkomster og ulike møter. På seminarene og konferansene gikk jeg bort til potensielle informanter i pausene, fortalte litt om prosjektet mitt og spurte om de ville la seg intervju. Jeg passet på å spørre når det ikke var flere tilstede. På møtene i kvinnegruppa var det litt annerledes, da gruppen var betydelig mindre og de aller fleste visste om hverandre. Alle visste i tillegg hvorfor jeg var der. Det virket likevel ikke som om de jeg snakket nærmere med, hadde problemer med at resten av gruppa la merke til det. Det er verdt å nevne at de fleste kvinnene i denne gruppa allerede er godt kjent med hverandre og de er vant til å snakke åpent om utfordringer knyttet til integrering og utenforskap. Jeg så det derfor ikke som et problem at jeg rekrutterte informanter mer åpent i en slik setting.

Informantene mine hadde tilsynelatende ingen problemer med at jeg tok samtalene våre opp på bånd, men jeg nevnte det likevel opptil flere ganger at det kun var jeg som skulle lytte til opptakene. Jeg var også tydelig på at jeg ville beholde opptakene rundt et år, og at jeg ville slette de så snart jeg var ferdig med oppgaven. Opptakene vil hele tiden være lagret på min private PC som er beskyttet med passord. Videre opplyste jeg om at opptakene ville transkriberes, og at transkripsjonene ville anonymiseres ved bruk av pseudonymer (dette var før Universitetet i Agder innførte andre prosedyrer). Det er viktig at alle deltagere får opplysning om at alt anonymiseres ved bruk av pseudonymer (Thagaard, 2009), noe som jeg opplyste jeg om i infoskrivet.

Det er også etiske utfordringer knyttet til rapporten, hva man velger og ta med, men også hva man velger å ikke ta med. Sitatene og tolkningene som tas med i analysen kan godt være gode representasjoner av intervjudata og utsag, men sier lite om det som ble utelatt (Ryen, 2002). Ifølge Ryen (2002) blir utvelgelsen av data til analysen et dilemma knyttet til validitet og reliabilitet. Jeg vil ikke gå vider inn på dette her, men bevege meg videre til å snakke om mitt empiriske utgangspunkt for oppgave.

4 Om analysen

Kvalitative data er fulle av potensielle historier og muligheter. Det samme datamaterialet kan være gjenstand for flere ulike historier og tolkninger (Corbin & Strauss, 2008). Forskeren kan også se på dataene fra ulike synspunkt, ut fra hvilket perspektiv han eller hun jobber ut fra. Ulike analysemetoder fokuserer nemlig på ulike aspekter ved dataene, har ulikt syn på hva som er interessant og gir grunnlag for ulike tolkninger (Corbin & Strauss, 2008). Dataene snakker ulikt avhengig av hvilken forsker som ser. Det er ikke til å unngå at vi både former og formes av vår forskning.

4.1 Introduksjon til analysen

Selve analyseringen er en lang prosess. For å få mest mulig ut av feltarbeidet, bør analyseprosessen starte allerede etter første gang du fullfører et intervju eller en observasjon (Glaser & Strauss, 1967). Ryen (2002) beskriver forskningsprosessen som en «(...) lang prosess som heller kan sammenlignes med en mengde påfølgende sløyfer» (p. 145). Det er altså ikke en prosess bestående av separate ledd. Forskeren bør identifisere relevante konsepter allerede fra dag en. Det vil dermed bli mulig for forskeren og følge opp interessante temaer som vil dukke opp underveis, samt åpne opp for en mer sensitiv måte å lytte og observere på videre i feltarbeidet (Corbin & Strauss, 2008). Dette er ikke alltid like lett, da datainnsamlingsprosessen kan være hektisk. Intervjuene kan følge tett etter hverandre, eller man kan ha tidsbegrensninger på grunn av økonomi hvis feltarbeidet for eksempel skal foregå langt borte. Likevel, hvis det er mulig, bør forskeren komme i gang med analysen så raskt som mulig etter at datainnsamlingen (Corbin & Strauss, 2008). Dette gjelder også mitt prosjekt der jeg gjenkjenner deres beskrivelser av tid, kaos og at tema dukker opp underveis som åpner for nye blikk. Jeg vil derfor nå gjøre rede for selve arbeidet med mitt eget materiale.

Et voksende datamateriale kan fremstå som kaotisk og det kan være vanskelig å vite hvor man skal begynne. Med alle de potensielle tolkningene som ligger i et datamateriale, hvordan vet vi at vår tolkning er den beste? Corbin & Strauss (2008) mener det er opp til hver enkelt forsker å gjøre så godt vi kan, ta fra hverandre analysen og sette den tilbake hvis det er nødvendig og «remain unwilling to settle for anything less than what «feels right» (p. 64).

4.2 Transkribering

Jeg har transkribert intervjuene mine selv. I perioder der jeg hadde avtalt mange intervju foregikk transkriberingen av tidligere intervju, parallelt med at jeg holdt nye intervju. Det tok likevel ikke lang tid fra intervjuet fant sted, til jeg hadde transkribert det ferdig. Jeg passet alltid på å notere ned ting som ikke kom med på opptakeren, så fort jeg kunne etter intervjuet. Dette kunne for eksempel være en spesiell stemning som oppsto, noe som ble sagt før opptakeren var skrudd på, eller noe fysisk jeg la merke til i hjemmene deres som kunne være relevant. De fleste intervjuene ble holdt på kveldstid hjemme hos informantene, så bussturen hjem igjen ble ofte brukt til refleksjon og notering av umiddelbare tanker som kunne bli viktige på et senere tidspunkt. Disse notatene var et slags feltnotat av selve intervjusituasjonen. Notatene inkluderte jeg senere i den ferdige transkriberingen av selve opptaket. Da jeg transkriberte opptakene, passet jeg på å få med lengre pauser, sukk og gestikuleringer. Denne kombinasjonen ga meg et levende datamateriale, og det ble lettere for meg å erindre intervjusituasjonene i analysearbeidet.

Skal man fokusere på språket i analysen, må transkripsjonene inneholde grundige beskrivelser og detaljer av det språklige (Kvale et al., 2009). Etter kort tid med transkribering, merket jeg at det ville være for tidkrevende å få med alle pust, sukk og gestikuleringer. Mine transkriberinger inneholder mer av refleksjonene jeg gjorde meg på bussen hjem, enn språklige detaljer. Dette viste seg å være riktig i forhold til hva jeg ville fokusere på i analysen, med vekt på hvordan i samsvar med etnometodologien. Jeg ønsket å ikke bli for detaljfokusert i transkriberingene mine, og bestemte meg for å konsentrere meg om gode (helhetlige) beskrivelser av for eksempel hvordan stemningen var fremfor fokus på mindre gestikuleringer. Jeg hadde ikke flere intervjuer enn at jeg klarte å huske når informantene var oppgitte og når de var oppspilte ut fra stikkord underveis i transkripsjonene. Refleksjonene jeg noterte meg i etterkant av intervjuene gjorde det mulig å hente fram minner om hvordan stemningen hadde vært og jeg klarte å ivareta fokuset på hvordan ting ble sagt, uten å bruke for mye tid på detaljer. Gode notater, uavhengig av fokus, er uansett en forutsetning for godt analysearbeid.

Analyse av kvalitative data handler om å redusere mengdene av data man sitter igjen med (Ryen, 2002). Jeg hadde i tillegg til intervjuer, samlet inn data ved hjelp av etnografisk observasjon. I etnografiske studier, er det ifølge Ryen (2002) en risiko for at man har notert ned «alt» og sitter igjen med store mengder data. Da jeg leste igjennom datamaterialet mitt,

forsto jeg raskt at jeg hadde gått i denne fella. I tillegg til at jeg er uerfaren som forsker, endret prosjektet seg som beskrevet mye i starten. En kombinasjon av at jeg var opptatt av å få med meg *alt*, og at jeg ikke riktig visste hva jeg så etter, resulterte i store mengder sprikende data.

Analyseprosessen er ment å være tidkrevende, rotete, ikke-lineær med rom for mye tvil. Men det er også en prosess som til slutt skal bringe orden og mening inn i innsamlet data (Ryen, 2002). Min første gjennomlesning av data, innfridde forventningene jeg hadde til at dette skulle bli utfordrende. Jeg oppdaget at dataene mine kunne resultere i mange ulike studier, og jeg brukte mye tid på å finne ut hva jeg ville fokusere på. Jeg var nødt til å dele opp og sortere dataene for at jeg skulle klare å finne et fokus jeg kunne følge videre. Jeg begynte å sortere dataene i tematiske kart, og i forsøket på å beholde en fleksibel håndtering av dataene, gjorde jeg flere utkast. «Feltnotatene» jeg gjorde meg i etterkant av intervjuene, viste seg å være nyttige i denne prosessen. Oppdelingen av data i ulike tema ga meg etterhvert et nødvendig overblikk og et etterlengtet snev av system i dataene.

4.3 Kategorisering

Ut ifra intervjutranskripsjoner og feltnotater fra etnografisk observasjon, klarte jeg etter hvert å definere tre kategorier. Kategoriene ble til etter mye prøving og feiling. Jeg hadde tidlig noen teoretiske perspektiver jeg hadde lyst til å benytte meg av i oppgaven. I begynnelsen forsøkte jeg å få dataene mine til å passe i disse teoretiske boksene, noe som ikke var enkelt og skapte frustrasjon fremfor orden.

Jeg forsto etter hvert at jeg måtte forsøke å løsrive meg fra disse teoriene. Hva var det informantene var opptatt av å formidle? Hva vil de formidle gjennom historiene de forteller? Med utgangspunkt i foreløpige notater, leste jeg igjennom datamaterialet mitt på nytt. Det var interessant og overraskende hvordan notatene viste seg fra nye sider, og elementer jeg tidligere hadde oversett skilte seg nå ut. Ved å fokusere på mer overordnede spørsmål med utgangspunkt i data fremfor teorier, ble det lettere å sortere dataene. Jeg hadde god oversikt over dataene mine nå, og jeg kunne lage overordnede kategorier ut fra tema jeg husket dukket opp i flere intervjuer. Jeg klippet ut utdrag fra intervjuene og satt de sammen på egne ark, og fylte på med observasjonsnotatene.

Kategoriseringen viste seg å bli en lang prosess. Det oppsto en del frustrasjon, prøving og feiling før jeg sto igjen med de endelige kategoriene. Jeg ser nå at det var i denne prosessen selve bearbeidingen av datamaterialet foregikk, og det var i kategoriseringsarbeidet jeg virkelig ble kjent med- og fikk oversikt over dataene mine. Ved mer tid, kunne jeg gått flere runder i kategoriseringsarbeidet og prøvd meg fram med andre mulige kombinasjoner og løsninger. På et tidspunkt må man derimot se seg fornøyd.

Da kategoriseringsarbeidet nærmet seg slutten, så jeg for meg dataene som sammenhengende fortellinger. Jeg så for meg hvordan informantene hadde snakket om de temaene som nå utgjorde kategoriene. Grundig notatarbeid fikk jeg igjen for nå, og jeg klarte å se for meg historiene informantene hadde fortalt meg i den konteksten de hadde oppstått i. Jeg husket stemningen som hadde vært i rommet og det supplerende kroppsspråket, og de ulike narrativene ble mer og mer synlige. Narrativene slik de er i analysen, er ikke tatt direkte ut fra intervjudata. Jeg har plukket ut relevante passasjer i intervjuet, og satt de sammen i analysen til helhetlige, sammenhengene narrativer. Ifølge Kvale et al. (2015) er det å se relevante passasjer og konstruere fortellingene på denne måten, en viktig del av analysen.

4.4 Narrativ analyse

Jeg har altså valgt å benytte meg av en narrativ tilnærming for analysearbeidet i denne oppgaven.

Termen «narrativ» har mange ulike betydninger, og blir brukt på ulike måter innen ulike disipliner. Termen kan likevel forklares ut fra gjeldende definisjoner, noe som igjen varierer mellom forskere ut ifra vitenskapsfilosofisk ståsted. Det er vanskelig å gi termen en enkel, klar definisjon, men for Riessman (2008), refererer «narrativ» ofte til «historie». Narrativer kan også assosieres med fortelling. Flere har forsøkt å skille mellom narrativer og fortelling ved å definere begrepene hver for seg, noe som ifølge Poletta (2011) bare har ført mer undring snarere enn oppklaring.

De historiene eller fortellingene som kommer fram under intervjuene, kan brukes til å skape en logisk orden og en fremstilling av hvordan overgangen til et nytt land oppleves for den enkelte informant (Gudmundsdottir, 2011). Et narrativt perspektiv gir forskeren mulighet til å se årsakssammenhenger slik de framstår for fortelleren, da den ene hendelsen inntreffer på grunn av en foregående hendelse. De er altså kausalt ordnet. Hendelsene som utgjør historien,

fungerer som midlertidige meningsfulle årsaksforklaringer på den nåværende situasjonen informanten befinner seg i. Forskerens oppgave er å gripe den komplekse sammenhengen mellom hendelser i historien. Det er ofte denne sammenhengen som utgjør selve plottet (Polkinghorne, 1988). Sammenhengen mellom hendelsene som utgjør historiene vi forteller, plottet, er det som gir historien mening (Presser, 2009).

Mennesker har et behov for å forstå verden vi lever i fordi den i utgangspunktet er et kaotisk sted (Frank, 2010). Dette gjøres gjennom historiefortelling, der hendelser sorteres og organiseres i forhold til hverandre. Mennesket setter hendelser fra eget liv i system, og gjennom historien som fortelles skapes også orden og mening i eget liv. Historiene er nøye satt sammen av ulike hendelser, og skreddersydd til den aktuelle lytter. Hvorfor velger fortelleren akkurat de hendelsene til akkurat den lytteren? Hvilken rolle gir fortelleren seg selv i historien? Varierer historien ut ifra hvem som hører på? Dette er sentrale spørsmål man arbeider ut ifra når man arbeider med narrativ analyse. Man kan finne sentrale deler av en persons indre liv «mellom linjene» i en fortelling (Frank, 2010), samt hvordan informanten konstruerer sin identitet, eller hvordan de gir mening til sine liv.

Det er mange måter å gjøre narrativ analyse på. En måte er å se på historiene i et livshistorieperspektiv. Narrativer er en fundamental del av livene våre og hvem vi er. Vi har alle en livshistorie og livene våre består av flere ulike historier. En livshistorie er fortellinger fra det levde liv, som Riessman sier «first-person accounts by respondents of their experience» (1993, p. 1). En livshistorie alene sier ikke så mye i seg selv, og kan først tolkes når den tilegnes mening ved å plasseres i tid og rom der den ble fortalt. I tillegg til å være et objekt for våre handlinger, utgjør verden også det rammeverket handlinger og livshistorier utformes innen. Utfordringen blir da å gripe de to dimensjonene, det aktivt skapende og det som er gitt, som utgjør spenningsfeltet der livshistorien ble skapt (Eide, 2005). Det er her etnometodologiens og Gubrium og Holsteins (2009) vekt på ressurser i intervjuet dvs. på hvordan faktorer i konteksten fra selve intervjusituasjonen, publikum, historisk og kulturell kontekst og rådende diskurser knyttet til emnet er med på å forme hvordan fortelleren forteller det vedkommende forteller.

Eksempelvis kan en person konstruere en historie som gir en forklaring på hvorfor han eller hun befinner seg i en vanskelig situasjon, ut fra tidligere hendelser. Ifølge Riessman (1993) har mennesker en tendens til å «narrativize particular experiences in their lives, often where

there has been a breach between the ideal and the real, self and society» (p. 3). Man setter seg selv i en større sammenheng. Gjennom fortellinger, skaper mennesker mening av sanseintrykk, det vi ser og hører, smaker og andre hendelser i livene sine. Fortellingene hjelper oss til å forstå de erfaringene vi har gjort oss i livet, som vi også kan formidle til andre (Johansson, 2005).

Jeg synes det er viktig å presentere livshistorieperspektivet i narrativ analyse, fordi jeg mener det gir en grunnleggende forståelse av hva narrativ analyse er og hvordan det fungerer. Det viser også at *alle* mennesker har narrativer. I denne oppgaven vil jeg derimot benytte meg av et mer fragmentarisk syn på narrativene. For å forklare forskjellene, vil jeg presentere Gubrium og Holstein (2009) sin inndeling av fire analytiske strategier. Inndelingen forholder seg til to analytiske dimensjoner. Den ene aksen handler om at man ser på narrativet holistisk (livshistorier) eller fragmentarisk (tema). Den andre aksen handler om man ønsker å se på narrativets innhold, eller form.

Ved å se på narrativenes innhold, fokuserer forskeren på *hva* som blir sagt. Med fokus på form, ser man på *hvordan* informanten sier det han sier. Et holistisk perspektiv handler i større grad om personen som forteller, enn tema han eller hun snakker om. Man ønsker å se historiene i lys av og som et resultat av informantens livserfaring. Skulle man benyttet seg av et holistisk syn på narrativene i denne oppgaven, ville forskeren måtte ha satt temaene som dukket opp underveis i et livshistorisk perspektiv. Et fragmentarisk perspektiv, plukker ut interessante deler om selve tema det snakkes om. Det handler altså om de ulike temaene som dukker opp i de ulike intervjuene, fremfor å fokusere på det enkelte case. I denne oppgaven ønsker jeg å se på de ulike temaene som viser seg på tvers av intervjuene, og jeg er interessert i hva som blir sagt om disse. I tråd med Gubrium og Holstein (2009) så er analysearbeidet altså *fragmentarisk* med fokus på *innhold*.

Identifisering gjennom narrativene

Mennesker har et behov for å skape mening, sammenheng og orden i egne liv. Dette gjøres ved å fortelle historier som setter livets hendelser i et system. Identiteten og selvet til informanten kan konstrueres gjennom historiefortelling. Når informanten forteller historier om livet sitt og dermed utgjør hovedrollen i historien selv, handler plottet ofte om hvordan selvet identifiseres i fortellerens virkelighet (Linde, 1993). Gjennom narrativer kan man altså fremstille seg selv på bestemte måter, gjerne i et best mulig lys. Hvis en gammel

studievenninne spør deg om hva du holder på med for tiden, og du for eksempel er arbeidsledig, kan man gjennom et narrativ gi en forklaring og begrunne hvorfor man befinner seg i en slik situasjon. Vi holder altså på med en form for selvpresentasjon gjennom narrativer. Sagt på en annen måte, konstruerer vi vår identitet ved å fortelle historier om oss selv (Sandberg, 2010).

Det å befinne seg i situasjoner som ses på som negative, påvirker personers identitetsarbeid (Presser, 2009). Fordommene fra samfunnet for øvrig trenger ikke være reelle, det er nok at de er der. For å illustrere med et eksempel fra egne data; For informantene i denne oppgaven, var det spesielt vanskelig å være arbeidsledig. De hadde fått opphold i Norge, og de hadde et sterkt ønske om å være fullverdige borgere og bidra tilbake til samfunnet ved å arbeide. I flere intervjuer kom dette til uttrykk ved at de distanserte seg fra miljøer der arbeidsledigheten var høy. Gjennom narrativer kan informantene skape en identitet som tilhørende en gruppe (og dermed ikke-tilhørende en annen gruppe) og tildele seg selv et godt moralsk kompass (Presser, 2009).

Man kan også fremstille seg selv utenfor sitt eget narrative felt (Wetherell & Potter, 1992). Som informant i et forskningsprosjekt, kan man ha tanker om hva forskeren tenker om den situasjonen han eller hun befinner seg i. Informanten vil da gjennom intervjuet kunne bruke narrativer til å posisjonere seg selv i forhold til rådende oppfatninger i samfunnet, og fremstille seg selv og sitt miljø på en best mulig måte. Jeg opplevde at informantene flere ganger fortalte historier om at andre hadde gjort noe de selv ikke synes var riktig. Det kunne for eksempel være å si nei til en praksispluss av religiøse grunner. Noen uttrykte også negative holdninger mot innvandremiljøer som ikke lærte seg språket, eller holdt seg mest for seg selv. I ettertid har jeg skjønt at dette var en måte informantene håndterte det å være en del av en gruppe som de trodde jeg (som en del av majoritetsbefolkningen) hadde fordommer mot.

En annen måte å plassere seg selv i forhold til rådende oppfatninger i samfunnet, er å fortelle om seg selv gjennom kollektive fortellinger. Avslutningsvis vil jeg kort nevne hva dette går ut på. Det illustrerer hvordan narrativ analyse gir en unik mulighet til å inkludere historien til «usynlige» grupper i samfunnet som lett kan overses.

Forskerens rolle i narrativ forskning og analyse

De ulike metodiske valgene legger føringer på forskerens rolle i forskningsarbeidet. Denne studien har en narrativ tilnærming. I narrativ analyse legger man vekt på intervjuerens, eller forskerens, påvirkning på de historiene som fortelles. Alle medlemmene i intervjusituasjonen er med på å produsere virkeligheten, som vi kjenner igjen fra etnometodologiens syn på hvordan man kan gripe sosial virkelighet. Dette krever at forskeren hele tiden må være bevisst på relasjonen mellom den kunnskapen man produserer (hva) og måten man gjør kunnskap på (hvordan). Sistnevnte handler altså om hvordan man som forsker ser på, definerer og snakker om den sosiale virkeligheten ut fra sin egen posisjon, som er formet blant annet av kjønn, klasse og etnisitet (Johansson, 2005).

Narrativ analyse gir forskeren også mulighet til å ta i betraktning de ulike kontekstuelle rammene historiene oppstår i. Ifølge Riessman (1993) er det å anvende narrative analyser og metoder, en tolkende aktivitet. Fremfor å analysere datamateriale med den hensikt å finne *en* «sannhet», eller den riktige tolkningen, vil man i narrativ analyse under hele prosessen være åpen for at den tolkningen man ender opp med, kun er en av flere mulige. Riessman (2008) forklarer at dette er fordi «Narratives are composed for particular audiences at moments in history, and they draw on taken-for-granted discourses and values circulating in a particular culture» (p. 3).

Kollektive fortellinger

I sin studie av enker og deres personlige narrativer om dette, fokuserer Deborah K. van den Hoonaard (2013) på hvordan kvinnene forteller om seg selv gjennom å fortelle en «collective story». Hun refererer til Laurel Richardson (1988) som forklarer at en kollektiv historie «displays an individual's story by narrativizing the experiences of the social category to which the individual's story or by simply retelling the cultural story» (p. 25). Ved å fortelle om seg selv via en kollektiv historie, plasserer informanten seg i forhold til den rådende oppfatningen av den sosiale gruppen han eller hun tilhører. I mitt tilfelle er den kollektive historien å være «innvandrere» og minoritet med alle fordommer og gjeldende oppfatninger som måtte følge med den gruppen. Ved å lytte til deres historier, og snakke med og ikke om, kan vi utvikle et mer nyansert bilde av den aktuelle gruppen. Informanten gis en stemme og makt til å endre de oppfatningene som råder fra samfunnet generelt ved å benytte seg av kollektive historier i historien om seg selv (van den Hoonaard, 2013).

Van den Hoonaard var student av Howard S. Becker (1967) som var opptatt av «hierarchy of credibility», eller kredibilitetshierarkiet. Hierarkiet tar opp det faktum at de med høyest status, er også de som har rett til å definere situasjonen. Hvis forskeren tar hensyn til hvordan informanten bruker den kollektive historien i analysen, gis informanten en stemme til historien om seg selv, som ellers ikke ville blitt hørt. Slik vil inkludering av relevante stemmer fra de det faktisk gjelder, kunne utfordre kredibilitetshierarkiet (van den Hoonaard, 2013). Beckers klassiske artikkel som stiller spørsmålet, «Whose side are we on?» (1967) besvares ved bruk av kollektive historier i narrativ analyse. Vi er på side med «(...) those who belong to social categories that are marginalized or stigmatized in some way» (van den Hoonaard, 2013, p. 34). Beckers artikkel fra 1967, minner oss med det på selve kjernen i sosiologien og fagets samfunnsansvar, og fortjener en liten påminnelse.

5 Narrativer: Presentasjon av materialet og analyse

Hovednarrativene er basert på informantenes fortellinger om hvordan de tilpasser sine liv i Norge innenfor ulike områder i hverdagslivet. Videre i dette kapittelet skal jeg se nærmere på informantenes egne fortellinger om hvordan de lever sine liv i Norge og hvordan det var å tilpasse seg en ny hverdag i et nytt land. Hva forteller informantene om denne perioden og hva vektlegger de i fortellingene sine? Hva vil de formidle om å skape et nytt liv i et fremmed land? Og hvilke «ressurser» trekker de på når de forteller?

På bakgrunn av datamaterialet fra mitt feltarbeid, har jeg kommet fram til tre hovedtema ved hjelp av kategorisering av datamaterialet. Hver kategori kan illustrere og lære oss mer om ulike måter å tilnærme seg livet i et nytt land på. De tre kategoriene er jobb og aktivitet, betydningen av nettverk og tilhørighet og til slutt sider ved det å være forelder og hvordan foreldrerollen påvirker tilpasningsprosesser i møtet med det nye landet. De tre kategoriene utgjør også strukturen for analysedelen, da de ulike kategoriene utgjør hvert sitt kapittel. Kategoriene belyses videre av informantenes narrativer.

På starten av alle intervjuene mine, minnet jeg informantene på at det var deres historie jeg var interessert i, og jo mer de fortalte meg jo bedre. Ville de spore av med en liten historie de synes var viktig å få med, måtte de gjerne gjøre det. Jeg konsentrerte meg mest om å lytte, og stilte ikke mange spørsmål underveis. Mange av intervjuene varte i flere timer, og jeg satt igjen med store mengder data. For å få en oversikt, var jeg altså nødt til å dele materialet mitt opp i mindre deler, eller kategorier. Etter hvert sto de tre delene fram som de sentrale funnene og de narrative jeg fant viktige kunne plasseres under disse. Det er vanlig å nummerere sitatene som presenteres. Jeg har valgt å ikke prioritere dette da jeg mener det forstyrrer flyten i teksten.

Jeg velger å utfylle analysen med beskrivelser av hendelser og utdrag fra feltnotatene mine. Feltnotatene mine består av notater fra alle møter, seminarer og andre sammenkomster over en periode på seks måneder. Det er ikke uvanlig å kombinere deltagende observasjon med andre datainnsamlingsmetoder (Fangen, 2004). Ifølge Hammersley og Atkinson (1996) har kombinasjonen deltagende observasjon og intervju den fordel at data fra den ene metoden kan belyse dataene fra den andre.

5.1 Kort om utvalget

Mitt endelige utvalg i undersøkelsen, består av 14 personer. Det er nærmest umulig å fastsette antallet informanter før man går i gang med et forskningsprosjekt, det er noe man må finne ut av underveis. Den endelige antallet informanter bestemmes ut fra om man har fått et rikt innsyn i informantenes historie og livsverd, altså hvor fylldig intervjumaterialet er (Johannessen, Christoffersen, & Tufte, 2010). Antallet informanter er altså et skjønsspørsmål (Ryen, 2002). Underveis i feltarbeidet kan det også dukke opp spørsmål som er interessante å følge opp, og du kan ende opp med å lete etter informanter helt andre steder enn hva du hadde tenkt.

Ikke alle informanter kan spille hovedrollen i analysen (Ryen, 2002). For min del, og helt sikkert for mange andre, var det overraskende å se hvem jeg endte opp med å referere til. Fokuset i oppgaven min ble endret underveis. Dette førte til at enkelte deler av intervjuene jeg hadde hatt, ikke lengre var relevante. Jeg følte litt på den dårlige samvittigheten overfor informantene da jeg ikke brukte alt, men jeg fant fort ut at det uansett ikke er mulig å bruke alt. Mange av intervjuene mine er flere timer lange, og det sier seg selv at det er mye som ikke får plass i analysen. Det betyr ikke at det som ikke er med i analysen er uten betydning for resten av oppgaven. Det har vært viktig for min helhetlige forståelse av temaene vi har snakket om. Jeg fikk også inntrykk av at det var viktig i selve intervjusituasjonen, at jeg tok meg tid til å lytte til andre ting de ville snakke om og at vi ikke lot oss begrense av tiden.

Ved å gi litt mer informasjon om informantene og presentere deres bakgrunn, gis leseren en kontekst å se historien ut i fra. Jeg har derfor valgt å gi en kort presentasjon av informantene underveis i analysen. Jeg mener dette skaper en bedre flyt enn å lage noe eget om hver av dem i forkant.

Jeg vil nå presentere de tre hovedtemaene jeg har identifisert i tråd med Holstein og Gubriums (2011) tilnærming. Analysearbeidet er *fragmentarisk* da temaene, eller kategoriene, er identifisert ved å se på interessante deler som beskriver temaene det snakkes om (ny hverdag, overgang, barn, tilpasning) på tvers av intervjuene. Analysearbeidet er også *innholdsfokusert*, da jeg i større grad ser på *hva* informantene sier om de ulike temaene, selv om jeg også inkluderer *hvordan* ting sies i tråd med det aktive intervjuet (Holstein & Gubrium, 2011). Et slikt fokus inkluderer også min påvirkning på intervjusituasjonen som er sentralt i

etnometodologien. Det aktive intervjuet vil også illustreres med lengre sitater for å få fram samspillet mellom deltakerne i intervjuet.

5.2 Betydningen av det å være i jobb og aktivitet

Jobb, aktivitet og selve betydningen av å være i en form for aktivitet, var ofte et tema under intervjuene og i feltarbeidet. De færreste av deltakerne i kvinnegruppa hadde vært i Norge lenge nok til å ta en utdanning, mange var fortsatt i introduksjonsprogrammet. På møtene var det derfor ofte snakk om hvilken utdanning man hadde fra hjemlandet. Det kunne være egen utdanning, men også mannens eller noen av barnas. På et møte hadde en av de faste deltakerne tatt med seg ei venninne. De var begge fra Syria. Når deltakeren skulle presentere venninnen, tok det ikke lang tid før hun begynte å snakke om hva hun hadde jobbet med i hjemlandet og at ektemannen hadde vært advokat og at de var svært velstående.

Under intervjuene opplevde jeg også at det var viktig for informantene å få fram at de hadde en god utdanning, hadde hatt en god jobb i hjemlandet, eller at de var i jobb nå.

5.2.1 Hos Rajan og Aria – initiativ og muligheter

«Norge er fullt av muligheter, Norge kan tilby deg veldig mye»

Mitt aller første intervju var med Rajan og Aria. Ekteparet hadde flyktet fra et krigsområde tidlig på 90-tallet, og i dag føler de seg hjemme i Norge. Rajan var klart mest aktiv under intervjuet, men det var også han jeg i første omgang hadde spurt om å få intervjuet. Jeg fant det likevel nyttig at Aria var med, det var fint å se hvordan de utfylte hverandre når de fortalte historier fra livene sine. Det skapte en god dynamikk i samtalen at vi var tre, og det ble ikke så mye «press» på den enkelte som kan skje når samtalen foregår under fire øyne.

Jeg begynte mitt aller første intervju med å stille spørsmål om hva paret gjorde til daglig. Jeg tenkte det kunne fungere som en et slags innledningsspørsmål. Jeg hadde tenkt spørsmålet kunne lede til en samtale om deres hverdagsliv og rutiner. Det som heller skjedde, var at Rajan benyttet sjansen til å gi meg en detaljert beskrivelse av hans arbeidsliv i Norge. Han forteller om hvordan han først begynte å jobbe som tolk, og hvordan han derfra har jobbet seg oppover og i dag har en lederstilling i det offentlige. Rajan forteller detaljert om alle sine jobber i Norge og om hvor aktiv han hadde vært etter at han kom hit:

Rajan: det som jeg er stolt av er at hele tiden vi har bodd i Norge, vi har ikke vært noe til bry, og vi har jobbet veldig hardt hele tiden. Jeg tror jeg var tre ehm, ja tre måneder på dagpenger, bare tre måneder av mitt liv på dagpenger.

Det virket ikke som at Rajan umiddelbart tok til seg mine «instrukser» om at intervjuet skulle være en samtale om deres liv i Norge, samt tanker og erfaringer som måtte dukke opp underveis. Ut fra det Rajan forteller, virker det som at han ønsker å stille seg selv og sin familie i et godt lys. Fangen (2008) snakker om at identifisering også handler om distansering. Når Rajan starter intervjuet med å fortelle om sitt arbeidsliv og (de få) antall dager han har mottatt dagpenger, distanserer han seg samtidig fra innvandrere som *ikke* er i jobb.

Jeg som forsker, bringer også med meg egenskaper som påvirker det Rajan sier. Han ser en ung, norsk student som holder på med masteroppgave og som skal komme hjem til familien hans for å intervju dem. Dette er en mulighet for Rajan til å fremstille seg selv på best mulig måte. Gjennom narrativer holder vi mennesker på med en form for selvpresentasjon (Sandberg, 2010), slik vi ser Rajan også gjør her, ved å sette seg selv og sin familie i et best mulig lys for studenten som skal skrive masteroppgave dvs. en kompetent samtalepartner. Gjennom narrativet der han forteller om sitt yrkesliv i Norge, viser Rajan at han har gjort det riktige siden han kom hit. Verken han eller familien hans tilhører den negativt ladede gruppen som «arbeidsløse innvandrere».

Vi fortsatte samtalen, og det tok ikke lang tid før samtalen fløt mer naturlig og Rajan «pratet i vei» (noe kona hans, Aria, hadde advart meg mot tidligere). Rajan hadde funnet seg godt til rette i Norge, noe han var stolt av. Han hadde jobbet seg oppover, fra praksisplasser til lederstillingen han nå hadde. Det å kunne språket hadde vært avgjørende, noe han hadde lært seg selv på eget initiativ. Rajan hadde en holdning til livet som handlet om at ingenting kommer gratis og at man ikke kunne sitte stille og vente på at hjelpen skulle komme til deg:

Rajan: altså norsken har jeg lært litt mens jeg bodde på mottaket der, og veldig mye alene. Når vi var på sykehuset så hadde jeg med bøker, vi var hele familien på sykehuset og bodde på hotell, da det var problemer med fødselen.

Mari: mm, i [sted]?

Rajan: ja, og så hadde jeg bøkene med. Så brukte jeg de sykepleierne som var der til å hjelpe meg hvis det var noen vanskelig spørsmål. Og da lærte jeg mye også, selv. Og jeg husker jeg kun var to og en halv måned på skolen, og når jeg gikk opp til Bergenstest mars eller april -94, så hadde jeg 458 poeng. Det var nesten det høyeste nivået.

Jeg var nysgjerrig på om det ikke ble tilbudt noe norskundervisning, og spurte om det. Slik kom det fram enda et eksempel på hvordan Rajan løste utfordringer ved å selv ta initiativ:

Mari: men det var liksom noe du hadde tatt initiativ til selv? Det var ingen andre som ... ja det var ikke noe norskundervisning og sånn.

Rajan: nei. Jeg gikk til slutt to og en halv måned på norskundervisning men ... problemet med norskundervisningen på det mottaket, ehm, mottaksledelsen sa til oss at [vår gruppe] har ikke rett til norskundervisning. Men de andre, for eksempel [x], hadde rett til å gå på norskundervisning. Og da var jeg veldig uenig. Da gikk jeg til ordføreren i kommunen der jeg bodde og snakket med han, jeg fortalte hva som var problemet for oss, så sier han «gå hjem, på mandag, alle skal gå på skole». Og på mandag fikk vi alle sammen lov å gå på skole. Og da sluttet kommunikasjonen mellom meg og ledelsen på mottaket. De ville ikke snakke, de ville ikke høre noe om meg, hver gang jeg skulle få noe hjelp, så sa de «nei, gå ned til rådmannen». Gå dit, der får du hjelp.

Aria sitter med et smil om munnen når Rajan forteller og ser bort på han med noe jeg fortolker som et stolt blikk. Rajan ler mens han forteller, Aria og jeg ler med. Jeg får et inntrykk av at denne historien har Rajan fortalt før. Han avslutter:

Rajan: så fikk jeg alt som jeg trengte, det var ingen problem. Men jeg har, hele tiden jeg har bodd i Norge, tatt initiativ selv. Jeg har ikke ventet på at nordmenn skal komme og spørre meg og hjelpe meg og høre om jeg hadde behov for noe hjelp. Så jeg gikk rett og slett rundt og søkte hjelp av folk.

Rajan forklarer at det har tatt lang tid å komme dit han er i dag. Han poengterer viktigheten av å ta initiativ selv og gripe de mulighetene som kommer mot deg, enten du liker det eller ikke. Rajan forteller om en av de viktigste erfaringene han har gjort seg, det handler nemlig om å kunne språket og skaffe seg referanser:

Rajan: Men norsk er ... norsk språk er ... det kan ikke være noe som er bedre til integrering. Når du kan språket, så har du nettverk, så har du mulighet til å jobbe, hvis du ikke har noe utdanning fra før, da kan du få muligheten til å gå på kurs, så får du et yrke som du er interessert i. Norge er fullt av muligheter, Norge kan tilby deg veldig mye. For det er et samfunn som er bygget på muligheter, rett og slett. Jeg har vært selv i noen praksisplasser, hvor jeg har ikke hatt jobb, jeg har ikke fått penger, men jeg gikk.

Aria: Hver dag.

Rajan: jeg lærte masse, dannet nettverk, noen som kunne stille opp som referanse for meg, og da blir det mye lettere å få jobb. Hvordan du kan søke en jobb, når du ikke har noen referanser? For du kan være med mastergrad, du kan sitte veldig høyt oppe, men om du ikke har noen referanser der nede på en søknad, da hjelper det ingenting. Og referanser får du via praksis, via kontakter, via nettverk. Men uten språk, du kan ikke få noen referanser. Før jeg fant en ordentlig jobb, jobbet jeg selv i barnehage, jeg har vært i renhold, overalt.

Aria: Jordbær!

Rajan: ja, jeg plukket jordbær, med hele familien! Man må ta initiativ selv, man må gjøre noe selv, ikke vente på at de andre skal gjøre det for deg. Men nøkkelen er språk.

Over viste jeg hvordan Andersons et al. (2011) presenterer en modell som beskriver overgangsprosessen migranter går igjennom i møte med en ny kultur. Modellen består av tre steg som går over en viss periode. Modellen egner seg godt til å beskrive Rajan og hans families første tid i Norge. Den første delen, *approaching transitions*, handler om når migranten identifiserer utfordringene i det nye landet. Hvilke endringer må til for at jeg skal klare å leve et godt liv her? I det Rajan forteller kommer det fram at han klarte å være positiv og holde motivasjonen oppe. Her kan det trekkes paralleller til Said (1996) sitt fokus på å gjøre det beste ut av eksiltilværelsen som nevnt i teoridelen. Det viktigste for Rajan blir å lære seg språket og bygge nettverk slik at han kan få en jobb. For å få til dette må han ta i bruk ressursene han besitter.

Det andre steget, *potential resources*, handler altså om å kartlegge potensielle ressurser, omfavne disse og forhåpentligvis gjøre overgangen lettere. Ressursene i modellen beskrives nærmere ut fra de fire S`ene, situasjon, selvet (identitet), støtte og strategier (*situation, self, support, strategies*). Rajan ønsker å lære seg språket. Han erfarer at det ikke er lagt til rette for norskundervisning på mottaket, men tar tak i det selv og får til en endring. Hvis man ikke har de riktige ressursene og vet hva man har rett på, kan det lett stoppe opp her. Rajans *situasjon* er heldig fordi han har høyere utdanning og arbeidet som engelsklærer i hjemlandet. Han besitter viktige «verktøy» som kan gjøre det lettere for han å lære språket og tilegne seg kunnskap om det norske samfunnet. Ressursene Rajan besitter i form av høyere utdanning, kan fungere som en fordel da man ser i en del kommuner at undervisningsopplegget er *mer* tilpasset deltakere med høy utdanning enn de med lavere eller ingen utdanning (dette på tross av at kommunene har ansvar for å tilpasse opplæringen til den enkelte).

Rajans *selv, eller identitet*, er også gunstig i en overgangsprosess. Rajan er en positiv person. Han sa ja med en gang da jeg spurte om han ville la seg intervju, han er en utadvendt person som smiler og ler mye. For Rajan er det ikke noe problem å ta kontakt med sykepleierne på sykehuset og spørre om de kan hjelpe han med norsken.

Rajan besitter også ressursen *støtte*. Han kom til Norge med hele familien sin. De har aldri vært adskilt og i tøffe tider som når de satt i kirkeasyl, hadde de hverandre. Forskning viser at sosial støtte i form av familie i eksillandet er en viktig faktor for flyktninger som har vært utsatt for traumatiske opplevelser, eller lider av posttraumatisk stress, og at flyktninger som kommer til landet sammen med ektefeller er mindre deprimert enn de som kommer alene (Beiser, 1998; Gorst-Unsworth & Goldenberg, 1998; Lie, Sveaass, & Eilertsen, 2004). Det å ankomme eksillandet sammen med familien (eller senere bli gjenforent gjennom familiegjenforening), ser ut til å påvirke flyktningers psykiske helse positivt, noe som mest sannsynlig også påvirker den videre integreringen. På bakgrunn av intervjudata, ser dette også ut til å være tilfelle for Rajan og hans familie som forteller at de trives og har funnet seg godt til rette i Norge.

Den siste ressursen, strategier, handler om hvordan personen tar i bruk alle ressursene nevnt ovenfor. Dette er en prosess som foregår over tid, og leder oss til modellens tredje og siste steg, *the transition process*. Her handler det om å ta kontroll, og utnytte de ressursene man besitter. Dette er en pågående prosess, som for Rajan innebærer at han i en overgangsprosess, må ta i bruk verktøyene fra tiden som lærer, han må bruke sine personlige egenskaper og utnytte støtten han får fra familien sin.

Videre kan vi se hvordan Rajan i sin *transition process*, benytter seg av de ressursene han besitter. Et eksempel er da familien fikk innvilget opphold og ble tildelt bosted. Da Rajan og familien flyttet inn i sin første leilighet i [sted], fortalte han nok en gang om hvordan han hadde tatt initiativ selv for å bedre situasjonen til familien. Familien synes det var kaldt og mørkt, og de hadde ingen venner der. De hadde ikke bodd der lenge før Rajan skjønnte at her var det ingen som kom til å ta kontakt. Rajan benytter seg av en av sine «potential resources», selvet. Rajans *selv* (identitet) som utadvendt og hans evne til å ta kontakt med folk, gjør at han evner å ta saken i egne hender:

Rajan: vi hadde flyttet i kommunal bolig på [sted], og så, men vi hadde ingen som vi kjente. Det var november, to meter snø og helt mørkt! Helt mørkt! Så sa vi, vi satt i leiligheten «hva skal vi gjøre?» for vi har ingen å snakke med.

Aria: vi kjenner ingen.

Rajan: Så sa jeg «vet du, nå skal jeg ta initiativ» og det initiativet har stått i mitt hode hele tiden, jeg tok initiativ selv hele tiden. Så gikk jeg til hver inngang, fra første etasje, fra dør til dør. Jeg ringte på og sa «jeg er nyinnflyttet her», jeg har ingen, og jeg vil ha kontakt med folk. Så sånn gikk vi i hele blokka, dagen etter, alle sammen var ute! Så inviterte vi de til oss, og så satt vi og prata og ble kjent med

hverandre. Og da var det ikke noe problem. Og derfor sier jeg at, når du selv tar initiativ, da kommer du en vei. Du må ikke vente at noen andre skal ta initiativ.

Rajan er stolt over det han har fått til og hvordan han har løst de vanskelige situasjonene han har støtt på. Aria smiler og nikker til det Rajan forteller, og hun utfyller historien der det passer. I utdraget over understreker hun for eksempel at de *ikke kjente noen*. Jeg får inntrykk av at disse historiene har blitt fortalt før. Rajan fremstår som selvsikker og forteller om erfaringene han har gjort seg og viktigheten av å ta initiativ med stor overbevisning. Det er som nevnt gjennom fortellinger fra eget liv, altså gjennom narrativer, vi mennesker konstruerer vår identitet og vårt selv (Sandberg, 2010). Vår identitet er det bilde vi har av oss selv ut fra opplevelsen av hvem vi er og erfaringene vi har av oss selv (Varvin, 2015). Rajan forteller historier til meg om hvordan han taklet overgangen til Norge, han gir seg selv rollen som løsningsorientert og handlende i denne historien, og dermed konstruerer han også sin identitet og synet på seg selv gjennom narrativene. Dette er et eksempel på hvordan vi identifiserer oss gjennom narrativene. For hver gang Rajan forteller disse historiene, jo sterkere identifiserer han seg som den aktive faren som skal passe på familien sin, det er han som tar ansvar og bedrer situasjonen for familien.

Videre uttrykker Rajan ingen begeistring for andre innvandrere som *ikke* griper de mulighetene Norge tilbyr. De som ikke tar initiativ. Han mener man må gjøre noe som kanskje ikke er så gøy nå, for å få det bedre i framtiden, det å jobbe for å skaffe seg referanser er som sagt viktig:

Rajan: Så ... jeg er veldig sånn, veldig skeptisk i forhold til noen, ikke [hans gruppe], men andre som kommer til Norge, at de neker å ta imot praksisplasser. Jeg skal ikke si hvem det gjelder, for da blir jeg helt sikkert ... hehe. Men det er en gruppe av de som kommer hit, som neker å ta praksisplasser.

Mari: men hva begrunner de det med?

Rajan: de begrunner det med at de ikke får noe betalt for det. Det er økonomien som er inne i hodet hele tiden, det er penger det er snakk om hele tiden. De klarer ikke se dette som en investering til fremtiden. (...) Det er mye bedre å gå til en praksisplass, tre fire måneder, hvor du enten får sosialhjelp, eller du får introduksjonsstønad. Det spiller ingen rolle, men at du går der og du får et referanse, så kan du søke om jobb etterpå. Så har du referanse allerede, så kan vedkomne ringe til den personen.

Rajan har en lederstilling. Arbeidserfaringen har gitt Rajan kunnskap om hvordan ulike innvandrergupper tar imot tilbud og griper muligheter i det nye landet. Han vet også om hvilke fordommer enkelte nordmenn sitter på. Utdraget over illustrerer hvordan informanten kan bruke intervjuet til å fremstille seg selv utenfor sitt narrative felt. Rajan uttrykker skepsis til enkelte innvandrergupper, og han spesifiserer at det ikke gjelder hans egen gruppe. Han forteller at han vet at det finnes de som ikke tar imot praksisplasser, men det gjelder altså ikke han selv eller andre i som kommer fra samme land som han. Han bruker narrativer til å

posisjonere seg selv i forhold til rådende oppfatninger om innvandrere i samfunnet (den gruppen han tilhører). Den gruppen han tilhører tenker på praksisplasser som en investering i framtiden og de er *ikke* blant de som mottar sosialhjelp. Helt i starten av intervjuet, husker vi også at Rajan poengterte at han bare hadde gått på dagpenger i en meget kort periode i sitt liv.

Vi skal senere se flere eksempler på hvordan Rajan og Aria plasserer seg selv i forhold til andre ved å distansere seg fra gruppene de ikke vil sammenlignes med. Jeg kommer tilbake til dette under kategorien foreldrerollen. Poenget her er å forstå fortellingen, ikke å foreta noen moralsk vurdering av informanten og det som fortelles.

Jeg som forsker er en del av majoriteten, altså den gruppen som kan ha fordommer mot innvandrere, den gruppen Rajan og familien tilhører. I narrativ analyse må forskerens påvirkning på intervjudata, inkluderes i analysen slik som referert over fra Gubrium og Holsteins (2011) beskrivelse av det aktive intervjuet. Ifølge Riessman (1993) er det dette som gjør narrativ analyse til en fortolkende aktivitet. Det er ikke til å unngå at historiene som fortelles påvirkes av- og tilpasses lytteren slik vi alle gjør. Ville historiene vært de samme om jeg også hadde innvandrerbakgrunn? Om jeg hadde vært en eldre mann? Neppe. Jeg er altså ikke ute etter å finne *den ene* sannheten, jeg er her ute etter sannheten som gjelder for dette intervjuet, i den gjeldende konteksten for bedre å forstå hvordan fortellingene blir som de blir. At vi faktisk kan «gjenkjenne» momenter på tvers av fortellinger tilsier at fortellinger har relevant også ut over det enkelte intervjuet. Med andre ord, en sannhet av flere mulige som innebærer at vi må være åpne for alternativer. Hvordan Rajan velger å ordlegge seg, kan vi finne eksempler på i utdraget over. Rajan tilpasser måten han snakker om noe på, til den som hører på, altså meg. Han vet at jeg studerer sosiologi, og bruker sin erfaring fra jobben når han begrunner sitt syn på enkelte innvandrergrupper. Rajan har ingen mastergrad i sosiologi, men han bruker sin arbeidserfaring fra jobben når han begrunner sitt syn på enkelte innvandrergrupper for å legitimere sin mening.

Det er også eksempler på hvordan Rajan snakker til meg fordi jeg er meg. Dette er i tråd med etnometodologiens syn på det aktive i intervjuet for bedre å forstå hva narrative handler om. Innholdet blir til gjennom fortløpende interaksjonsprosesser i selve samtalen. Det er denne aktiviteten som kan hjelpe oss og forså hvordan fortellingen ble til dvs. at den ble som den ble. Et eksempel er avsnittet tidligere i analysen, da Rajan snakket om hvordan han selv tok initiativ til å sette i gang norskundervisning på mottaket. Han forteller om hvordan han ble

utsatt for urettferdig behandling på mottaket, at noen hadde rett på undervisning, mens andre ikke hadde det. Han får også fram hvordan han får ledelsen på mottaket til å gjøre en endring, og at de tilslutt får norskundervisning. Rajan forteller at kommunikasjonen slutter mellom han og ledelsen på mottaket, og hvordan ledelsen sa til han at fra nå av fikk han gå direkte til rådmannen hvis han trengte noe dvs. at han ble sanksjonert. Gjennom narrativet ser vi Rajan som en ressurssterk person som har kontakt med rådmannen og som får til endringer, selv på et mottak. Rajan motbeviser en fordom han kanskje tror mange nordmenn sitter med, at personer på mottak er tiltaksløse og alt de gjør er å sitte og vente.

Vi beveger oss videre. Rajan begynner å fortelle om sin første ansettelse etter at han kom til Norge. Rajan ble ansatt som tolk, noe som senere skulle påvirke familiens nettverk og omgangskrets (mer om dette i neste kapittel). Det å jobbe som tolk, førte til at han også måtte tolke sensitive samtaler. Dette gjorde at han ikke kunne dyrke kontakten med sitt eget miljø som han ellers ville gjort:

Rajan: vi har veldig mange ... vi har flere norske venner, men vi har [våre egne] også, men vi er veldig godt kjent blant norske. Vi holder kontakten med [vårt] miljø her i byen, også. Det som var ulempen for meg var at, når jeg jobbet som tolk, på grunn av min jobb, taushetsplikten og andre ting som var i min jobb, så måtte jeg holde avstand fra [mitt] miljø. For du vet at folk spør veldig mye, og jeg var ikke interessert til å svare, for dette har med min jobb å gjøre. Så derfor måtte jeg være litt ... litt avstand fra. Og dette har ført til at jeg kanskje er mer kjent blant norske enn [i min gruppe]. Men ...

Aria: men vi kjenner alle ...

Rajan: vi kjenner ... altså alle [...] kjenner meg i hvert fall, men jeg kjenner ikke alle.

(alle ler)

Rajan har altså måttet ta et valg om å ha en viss avstand til sin diaspora på grunn av jobben som tolk. Det virker ikke som at dette er noe de er lei seg for, og Rajan tilføyer:

Rajan: men jeg er veldig glad for at ... vi har fått dette til, at det fungerer så bra.

Med «dette» mener han livet i Norge. De er stolte av å ha et nettverk bestående av både nordmenn og personer som deler samme landbakgrunn. Rajans arbeid har altså hatt påvirkning på familiens nettverk. Jeg vil komme tilbake til dette under kategorien «Nettverk og tilhørighet». La oss nå se på neste fortelling.

5.2.2 Hos Sima – tidlig i jobb, norske kolleger og frihet til å velge

Sima er en «sprudlende» kvinne på rundt 35 år som opprinnelig er fra et annet krigsområde. Hun har også bodd en periode i et av nabolandene der. Hun har to døtre som hun er stolt av og snakker varmt om under intervjuet. Sima er svært opptatt av å være en god mor, og foreldrerollen påvirker store deler av livet hennes. Jeg kommer tilbake til dette under kategorien «Foreldrerollen». Når det kommer til jobb og aktivitet, begynte Sima, i likhet med Rajan, uoppfordret å snakke om sin nåværende jobb og tidligere arbeidsliv helt i starten av intervjuet:

Sima: (...) jeg hadde jobba i en organisasjon i [land], og jeg hadde en del papirer med, og etter seks måneder norskkurs, ble jeg spurt om jeg ville begynne på et kurs som heter ICDP. ICDP er om barneoppdragelse, et program for familier som har barn og med minoritetsbakgrunn. (...) Og da jeg begynte på dette kurset, som deltaker, jeg var veldig aktiv og etter kurset, det var tolv ganger og når vi var ferdige, hun veilederen sa «jeg har veldig lyst til at du blir veileder, Sima». (...) Og jeg starta i ICDP i 2011, og da ble jeg kjent med mange som jobber i barnefamilie-tjeneste, ansatte i ... før var det flyktningetjeneste, men nå er det barne- og familietjenesten. (...) samtidig jeg var ICDP-veileder, så jeg holdt kurs på Kongsgård skolesenter til alle mødre som snakker [språk] og [språk]. Så jeg fortsatte med de to fram til nå, og nå jeg jobber også som tolk. Mest av de tolkejobbene mine er det politi, barnevernet og UDI.

Det var viktig også for Sima å få fram at hun er i arbeid og at hun har vært i aktivitet siden hun kom til Norge. Hun forteller også om at hun har vært yrkesaktiv der hun kom fra. Sima fortalte videre om hvordan hun ble «kastet ut» i arbeidslivet i Norge, selv om hun ikke følte seg klar med tanke på språket:

Sima: (...) det var et veldig spennende sånn intervju for meg, for jeg var ikke så flink og jeg forsto ikke alt som de sa og spurte, men jeg klarte å svare da.

Mari: for de snakket på norsk?

Sima: ja, de snakker på norsk, og de tingene jeg ikke forsto så spurte jeg om de kunne ta det på engelsk, for jeg forsto ikke alt, men de mente jeg var veldig flink i norsk. Men jeg var selv ikke helt glad, men jeg forsto mer enn det jeg kunne prate. Når folk sto og pratet rundt meg, jeg kunne nesten forstå alt. Men når jeg satt der for å formidle meg, og da var det litt vanskelig. Og det er ikke så lett å få ut det jeg mener, for jeg manglet ord.

Arbeidsgiveren hadde troen på henne når hun selv ikke hadde det. Det skulle vise seg at det var lurt å gi Sima en sjanse, hun har vært der siden og forteller om positive endringer for deltakere etter ICDP-kurs hun har holdt. Det er viktig å få flyktninger raskt ut i jobb, både for deres egen del, men også for det norske samfunnet (Justis og beredskapsdepartementet, 2015-2016). Det å stå utenfor arbeidslivet fører til utfordringer for den det gjelder både økonomisk og sosialt, det kan også medføre psykiske utfordringer. Samtidig er det også gunstig for den

norske velferdsstaten, som er avhengig av høy yrkesdeltakelse, at flyktninger kommer raskt ut i jobb og ikke blir stående utenfor arbeidslivet.

Det er tydelig at Sima trives i jobben sin, og hun er takknemlig for at arbeidsgiveren hennes tok en sjanse og ansatte henne. Simas historie viser at det er mulig å lære seg norsk samtidig som man jobber og betaler skatt. Sima smiler og er engasjert mens hun forteller om intervjuet. Det skulle dukke opp misforståelser i årene som fulgte på grunn av språket, men det var også slik hun lærte. Hun ler mens hun forteller om en av dem:

Sima: (...) Også sjefen min sa til meg da «vet du hva, nå får du jobb av meg, du er veldig tøff og du har bein i nesa» også den bein i nesa, jeg skjønnte ikke helt hva det betydde, så jeg begynte å bekymre meg nesten, jeg tenkte bein i nesa?! Beina er her og nesa er her (viser på kroppen) så hva mener han?

Haha!

(vi ler)

Mari: ja, for det er et veldig sånn norsk uttrykk!

Sima: veldig! Veldig norsk uttrykk, vanskelig for de som er nye, så ja! Så jeg ringte en venninne etterpå og fortalte at «vet du hva, han sjefen her sa til meg at jeg har bein i nesa!».

Det virker som at Sima trives med å fortelle sin historie. Hun ler og tøyser, og vi ler mye. Hun har fått jobbtilbudene sine gjennom kurs som ble tilbudt henne som flyktning. Ved å være en aktiv deltaker og ved å vise interesse, har hun blitt lagt merke til, og jobber i dag som kursholder på kurset hun selv deltok på for noen år siden. Hun har ikke opplevd de utfordringen mange flyktninger opplever i en jobbsøkerprosess (jeg vil vise til eksempler på ikke fullt så muntre historier senere), dette gjenspeiler seg i den muntre måten hun forteller om denne perioden på.

Sima har i dag både norske venner og flere jobber, og hun sier selv at hun føler seg hjemme i det norske samfunnet. Rajan og familien fortalte også om et stort nettverk bestående av nordmenn. Når man kommer til et nytt land som «en fremmed», er det viktig å sette seg inn og lære de kulturelle kodene som gjelder i det samfunnet man kommer til. Schütz (1944) hevder at dette er helt nødvendig for at immigranten skal kunne nå sine mål og i det heletatt fungere og leve i det nye samfunnet. Rajan og Sima har begge blitt eksponert for nordmenn, norske verdier og normer gjennom jobbene sine. De kom tidlig i arbeid, spesielt Rajan, og har dermed hatt gode forutsetninger for å lære seg nødvendige kulturelle koder.

Sima forteller videre, og det kan se ut som at hennes tilhørighet i det norske samfunnet, kommer med en pris. En av jobbene hennes er å være tolk, blant annet for politiet, barnevernet og UDI. Dette innebærer at også hun må oversette sensitive samtaler, der tabubelagte temaer kan dukke opp:

Sima: det er ikke så lett å stole på alle tolker heller, vi har profesjonelle tolker som er tolk her, men ute de har kontakt med venner og de kjenner folk ... og det er akkurat den grunnen til at jeg sitter her og ikke har kontakt med [mine etniske] venner og det [x] miljøet, det er rollen min. Og jobbe som en tolk og jobbe som en familieveileder, alle de jobbene jeg har, er jeg i direkte kontakt med flykninger, eller i direkte kontakt med innvandrere. Og det er ikke så lett å være god venn med deg, og samtidig «holde ansikt» og stå her som en tolk, og tolke de alvorlige temaene som du trenger og har behov for å ta ut. (...) så selv om de tolkene har en sånn taushetsplikt, du kan ikke stole alltid på dem. Og da plutselig den tolken bryter taushetsplikten og går til familien og snakker. For det skjer, man kan ikke være helt sikker.

Det kan trekkes paralleller til det Rajan forteller om sine erfaringer rundt det å jobbe som tolk. For Sima ser det også ut til at å jobbe som tolk, byr på problemer når det kommer til å kombinere dette med å være en del av hennes etniske nettverk:

Sima: Og derfor de ungdommene, og spesielt en som hadde slitt med selvskading, jeg sa til han «hva er grunnen? Hvorfor sier du ikke ja takk til det hjelpeapparatet vi har?» «nei, for jeg kan ikke sitte sammen med han tolken, som vi pleier å spille volleyball og bowling med, jeg kan ikke sitte der og ... for da kaller han meg for gal hvis jeg sitter og prater om de tingene jeg sliter med».

Sima og Rajan kom som sagt raskt i jobb etter de fikk oppholdstillatelse. De «startet integreringen» tidlig ved å få en fot i arbeidslivet, de fikk praktisert språket og de utvidet sitt nettverk blant nordmenn. Både Rajan og Sima har mer eller mindre valgt bort deltakelse i sine etniske miljø og heller satset på en yrkeskarriere og fokusere på det fremtidige livet i Norge. Utdraget under kunne også vært plassert under kategorien nettverk og tilhørighet, men jeg velger å ta det med her da det sies i forlengelse av utdragene over. Det handler om hvordan hun har valgt nettverket sitt, men det er på grunn av jobben hennes. Jeg spør Sima mot slutten av intervjuet om hun føler at hun har måttet ta et valg når det kommer til hvilket miljø hun vil være en del av. Jeg spør om hun føler at jobben hennes krever at hun tar et valg mellom det norske samfunnet og hennes etniske miljø:

Mari: men tenker du at det er et valg man må ta, på en måte?

Sima: ja, absolutt. Det er et valg. Det er et valg du skal velge selv. Hvilket er best for deg? Skal du høre på ditt og datt fra [x] miljøet eller skal du skape et liv i Norge? Men andre kan blande seg og, i det valget du har tatt. Hvis jeg skal være veldig mye sammen med de norske, eller det norske samfunnet eller den norske kulturen, hva sier de andre rundt meg, hva sier min familie? Kanskje noen tenker at det

er best for hun og han. Men noen får det også til å handle om ære og skam, og det er jeg faktisk ferdig med. Døtrene mine kommer i første første rekke, og jeg tar avstand fra det nå.

På overflaten ser ikke ut til at de savner eller trenger et slikt nettverk, de gir heller ikke uttrykk for at det er et savn. Både Rajan og Sima har norske venner og kolleger, og kan velge å delta på noe av det som deres etniske nettverk tilbyr hvis de vil det (mer om dette i neste kapittel). Det virker som at Sima i større grad har tatt et aktivt valg, hun tenker på døtrene sine og vil ikke ta del i en kultur der ære og skam er så tilstedeværende. De Korne (2007), presenterer i sin forskning at det ikke er hensiktsmessig å undergrave den ene av to kulturelle identiteter. Man bør heller fokusere på de positive elementene fra hver kultur, samt de positive sidene ved å ha en flerkulturell bakgrunn i seg selv. Det er også viktig for flerkulturelle personer å ta de delene av kulturen som de vil bære med seg videre, og fokusere på likheter og det som fremmer tilhørighet til det nye landet (Byram, 2002). Et eksempel på dette er når Sima velger bort ære og skam fra sitt liv og den oppdragelsen hun gir til sine døtre når hun lever i et land som Norge. Senere i oppgaven vil jeg vise til flere eksempler hvor Sima og de andre informantene kombinerer de ulike kulturene.

En annen informant, Amina, var enda i introduksjonsprogrammet da jeg intervjuet henne. Hun var altså ikke i jobb, derfor har jeg plassert Aminas historie om valg av nettverk i neste kapittel som omhandler hovedfunn nummer to, «Nettverk og tilhørighet». Amina har ikke vært her så lenge som Rajan og Sima, men man kan allerede se flere likhetstrekk mellom disse tre informantenes historier og tanker om livet og framtiden i Norge. Amina har også tatt et valg med tanke på hvilket nettverk hun vil «satse på», hun snakker åpent om dette og legger ikke skjul på at det er nødvendig.

Jeg vil komme tilbake til Aminas historie, men først vil jeg avslutte kapittelet med å presentere Larya sin historie. Hennes historie illustrerer at det ikke alltid like lett som for Sima og Rajan.

5.2.3 Larya – en annerledes historie

«Jeg presenterte meg med CVen som ikke er meg (...) droppet alt av høyere utdanning»

Larya møtte jeg gjennom kvinnegruppa, hun har bodd i Norge i rundt fem år og er fra et land i Øst-Europa og er sånn cirka midt i livet. Hun kom hit med mannen sin, og de fikk senere en

datter i Norge. Også hun smiler alltid og er en skikkelig humørspreder. Jeg kjente Larya et par måneder før vi avtalte intervju, og det overrasket meg hvor vanskelig hennes tid i Norge har vært, og fremdeles er. Larya har forsøkt å komme ut i jobb siden hun kom til Norge. Hun har en mastergrad fra hjemlandet, og har arbeidserfaring. Likevel var det svært vanskelig for henne å finne arbeid i Norge. Larya er fast bestemt på å ikke la seg knekke, og bruker mye av tiden sin på frivillig arbeid.

Larya er i likhet med Rajan, opptatt av at man måtte ta initiativ selv. Hun velger å engasjere seg i frivillige organisasjoner for å få erfaring og kontakter, og nekter å sitte hjemme og vente på at ting skal skje:

Larya: Man kan ikke bare sitte og vente på at noe skal skje, man må være litt aktiv, se muligheter. Bruke tiden på best mulig måte. Søke på jobber. Og som frivillig arbeid, det er jo mye av det i Norge som er veldig bra, veldig typisk norsk tenker jeg. Men man må være aktiv ja, ta mulighetene. Man må være aktiv for å oppnå den endringen som er ønskelig.

Selv om Larya uttrykker samme «stå på vilje» som Rajan og Sima, har hun fortsatt problemer med å få en jobb. Hun har en teori om at hun faller mellom to stoler. Hun er enten overkvalifisert, eller så hadde hun for lite arbeidserfaring (fra Norge) til stillinger hun var kvalifisert til i forhold til de andre søkerne. Etter en periode var Larya så lei at hun til slutt fjernet deler av utdanningen sin fra CV-en. En jobb hun var overkvalifisert til var bedre enn ingen jobb:

Larya: på et tidspunkt så ville jeg bare ha hva som helst jobb. Og, ja. Jeg, jeg presenterte meg med CVen som er ikke er meg egentlig. Jeg bare droppet ut alt sånn høyere utdanning og min arbeidserfaring som jeg er veldig stolt av, men jeg tok det bort og presenterte meg som vanlig, ja, at jeg har videregående og en bachelor. Og egentlig ikke noe relevant arbeidspraksis. Og det var for at jeg skulle få hva som helst jobb. Og jeg startet som vaskedame renholder, og etter hvert kantinedarbeider og så servitør. Jeg trodde det ville være bedre å utvikle seg gjennom jobb i Norge ikke sant, fordi dere ikke har korrupsjon og sånn. Jeg tenkte at hvis man kan norsk godt og jobber på, så går det bra i Norge. Men det var ikke min opplevelse med en gang. Jeg var nok den mest overkvalifiserte renholder, hehe!

Larya hadde sett frem til å begynne å jobbe i Norge og få bruk for utdannelsen sin. Hun så fram til å utvikle seg og bygge karriere i et land der det ikke var så mye korrupsjon. Larya innså etter hvert at disse forventningene ikke lot seg innfri med det første. Larya var villig til å jobbe som renholder og kantinedarbeider i en kortere periode for å lære språket bedre og

for i det heletatt få jobbe, men hun innså etter hvert at hun ikke kom seg videre. Det var heller ikke den beste arenaen for språkpraksis:

Larya: Og når jeg jobbet som renholder da og jeg skulle liksom lære norsk, så hva lærer jeg da når jeg vasker hele dagen alene? Hvem skal jeg snakke med? Den eneste muligheten er i kaffepause og lunsj, men det var vanskelig å snakke med de andre for jeg forsto ikke hva de snakket om, jeg satt bare og sa ja, ja ja! De snakket så fort og ja, det kunne like gjerne vært kinesisk.

Larya sin historie skiller seg fra Arjan og Simas historie. Måten et menneske takler eksiltilværelsen på, vil selvsagt variere fra person til person. I tillegg har man ulike forutsetninger for hvordan man vil klare en eksiltilværelse. Denne kompleksiteten og det mangfoldet når det gjelder ulike måter å takle en slik tilværelse på, er det som best karakteriserer eksilet (Varvin, 2015). Det kan også være snakk om flaks og uflaks. Larya, Arjan og Sima har alle til felles at de har høyere utdanning, og arbeidserfaring fra hjemlandet. Likevel har livene deres utartet seg forskjellig i Norge.

I likhet med Arjan, tok Larya imot jobber hun var overkvalifisert til. Sima kom rett ut i en jobb som hun trivdes med og har enda. Ved å beskrive Laryas situasjon ut fra Anderson et al. (2011) sin modell over overgangsprosesser, ser vi at Larya ikke har de samme ressursene som Arjan og Sima. Arjan og Sima hadde begge barn med seg da de kom til Norge. Larya fikk barn først etter en tid i Norge. En av de fire ressursene (*potential resources*) som beskrives i modellen, eller en av de fire S'ene, er støtte (*support*). Arjana kom hit med mannen sin, men de hadde ingen familie i Norge utover det. Arjan og Sima hadde altså støtte fra flere parter, og de hadde barn som også kan fungere som en motivasjon til å gjøre det bra i eksillandet. Jeg vil komme tilbake til dette under kategorien «Foreldrerollen».

Larya fortsetter å fortelle om tiden som renholder, og ler mens hun forteller om misforståelser som oppsto og vi ler sammen. Jeg spør mer hva hun tenker i dag om denne tiden, om hun gjorde seg noen viktige erfaringer tross alt. Larya blir alvorlig, hun tenker en stund før hun svarer:

Larya: (...) når jeg vasket, jeg var mye alene og fikk mye tid til å tenke over livet mitt. Hva som har skjedd, min familie, hvilke feil jeg har gjort, det var kjempevanskelig tid for meg. Ja, veldig.

Larya begynner å gråte mens hun forteller. Jeg ble litt satt ut og visste ikke helt hva jeg skulle gjøre. Jeg forsøkte å trøste henne, ga henne en klem og unnskylte spørsmålet mitt. Hun svarer at alt er i orden, men at det er veldig vanskelig å tenke tilbake på denne tiden og det er vanskelig å snakke om. Jeg var ikke klar over at spørsmålet mitt skulle bringe fram så sterke følelser hos Larya. I en slik situasjon er det viktig at forskeren er klar over etiske utfordringer og etiske dilemma som kan dukke opp i kvalitativ forskning. Spesielt viktig er det i studier som kan bli følelsesmessig utfordrende for informanten, som det ble her. Ifølge Ryen (2002) er det ikke mulig at alle potensielle hendelsesforløp i et feltarbeid kan nedfelles i etiske retningslinjer, som også fort kan bli generelle. Det kreves derfor av forskeren at han eller hun evner å tolke de ulike retningslinjer fortløpende, samt håndtere etiske dilemma på en forsvarlig måte underveis i feltarbeidet (Ryen, 2002). Det er selvfølgelig også viktig å informere informanten om regler for anonymisering og rettigheter de har før man går i gang med datainnsamlingen (Kvale et al., 2015).

Jeg kjente som sagt Larya fra før, og jeg visste at vi ville holde kontakten i ettertid. Dette gjorde det kanskje lettere for henne å åpne seg og snakke om vanskelige ting. Larya fortsatte likevel å snakke og jeg tenkte at det beste jeg kunne gjøre nå var å lytte til det hun sa. Selv om jeg ikke ville presse henne mer, kunne jeg ikke bare gå videre i intervjuet. Vi hadde beveget oss inn på et tema som var vanskelig, og Larya hadde behov for å avslutte samtalen. Jeg tok meg ikke i å tenke spesielt på etiske retningslinjer og metodelitteratur om tema da jeg tok disse «avgjørelsene». Det handler jo i stor grad om å være et medmenneske, og avgjørelsen om å lytte og gi henne tid, falt meg mer eller mindre naturlig. Larya fortsetter:

Larya: noen ganger tenker jeg at (...) jeg tenkte aldri at, når jeg studerte på universitetet, at jeg ville flytte til et annet land og begynne helt på nytt der. Jeg ville jo ikke bare ha videregående og slite med å finne jobb, jeg ville få en universitetsutdanning og jeg ville jo få en jobb tenkte jeg. Men så måtte jeg dra, men alle sa til meg at det ville gå bra, jeg ville få jobb og tjene penger, men ingen fortalte meg at jeg ville slite med språket. Og integrering. Alt hva jeg manglet. Alle trodde det var så lett for meg! Så etter det første året i Norge var jeg sliten, og jeg tenkte at dette klarer jeg ikke, jeg er ikke flink nok eller jeg for gammel.

Larya tar seg fortsatt i å tenke over situasjonen sin. Livet hennes tok en vending som hun ikke hadde forutsett. Hun forteller at det hadde vært lettere å akseptere denne endringen i livet om hun hadde hatt en jobb å gå til. Larya har innsett at det kan ta en stund før hun får napp. Hun tenker ikke så mye på den dagen hun får jobb, det fører bare til skuffelser. I dag prøver hun heller å fokusere på veien dit:

Larya: Jeg søker masse på jobb, og jeg spør noen ganger hvorfor jeg ikke får den, men jeg får aldri noe svar. Jeg lurer på hvorfor jeg ikke får jobb. Jeg har hatt kontakt med karriererådgiver, og hun sier det er så stor konkurranse. Hun sier jeg må stå på og ikke gi opp. Så nå er jeg ikke lengre fokusert på målet, da blir jeg bare skuffet. Man må være fokusert på veien dit.

Larya forteller om at hun falt mellom to stoler. Hun så for «norsk» ut og det så ikke ut som om hun var en som trengte hjelp. En gang hun hadde vært på Nav, hadde en veileder sagt til henne at hun så da ikke ut som om hun trengte hjelp «du ser så fin ut, Larya, du kan ikke ha noe problem med å finne jobb!». Larya hadde hørt det før. Hun hadde tatt opp dette i kvinnegruppa en gang, og en annen på møtet hadde sagt «Du ser ikke eksotisk nok ut, Larya!». Hun har deltatt på flere jobbsøkerkurs, men hun føler ikke hun blir tatt på alvor. Larya tenker iblant at noe av grunnen til at hun ikke får oppfølging og den hjelpen hun trenger for å komme ut i jobb, er at hun ikke ser ut som en som trenger hjelp:

Larya: (...) jeg fikk tett oppfølging i tre måneder, og det var bra og en stor mulighet for meg og jeg ville gjerne ha tre måneder til, som man kan få. Men det fikk jeg ikke, for de sa at «dette klarer du selv». Så ja, for noen, for de med hijab for eksempel, hijab betyr sånn «stopp» for noen nordmenn, noen tenker konservativ, terrorist, at de trenger hjelp at kvinnene er undertrykte, de trenger hjelp. Hijab betyr motivasjon for å jobbe for den gruppen «ja vi må fokusere på disse kvinnene, hva betyr feminisme og sånne ting». Så det er ikke meg, det ser ikke ut som at jeg trenger hjelp.

Larya synes det er svært utfordrende å være uten jobb. Jeg vet at Larya kontinuerlig søker på stillinger selv om intervjuene uteblir. Likevel er hun glad på de andres i kvinnegruppas vegne når de forteller om jobbintervjuer og ansettelse. Larya forteller at hun synes det er fint å snakke om det, og hun liker tanken på at historien hennes blir hørt. Hun forteller at kvinnegruppa har vært et fint sted å være under vanskelige perioder, og det gir henne en mening i hverdagen når det ellers ikke går hennes vei. Dette illustrerer betydningen av deltakelse i organisasjoner og foreninger for enkeltindividet. Ved å ta del i et nettverk som kvinnegruppa, har Larya fått muligheten til å bygge relasjoner og hun er en del av et fellesskap som støtter henne i vanskelige perioder. Mange av deltakerne har erfart det samme som Larya, noe som gjør det lettere å dele erfaringer og man har en god forståelse for hverandres situasjon. Det er en naturlig del av gruppedannelse, for eksempel i lokalsamfunnet, at medlemmene deler visse likhetstrekk og kan dermed relatere til hverandre (Selle & Wollebæk, 2005). Putnam (2002) omtaler dette som sammenbindende sosial kapital. Utfordringen med slike grupper, er risikoen for at samholdet mellom medlemmene blir så sterkt at de ikke klarer å relatere og bygge broer til andre deler og organisasjoner i samfunnet,

noe som kan føre til segregering og være til hinder for integrering (Ødegård et al., 2014). Jeg kommer tilbake til dette under kategorien «Nettverk og tilhørighet».

Noe som kan forsterke tilknytningen til slike homogene grupper, er utstøting og opplevelsen av diskriminering fra andre deler av storsamfunnet. Selv om andre skiller seg ut mer enn henne på grunn av religiøse plagg og hudfarge, betyr ikke det at hun ikke har opplevd hvordan det er å være utenfor. Kvinnegruppa er et sted der alle er velkommen, uavhengig av etnisitet og aksent. Larya tenker en liten stund før hun fortsetter å fortelle om hva kvinnegruppa har betydd for henne:

Larya: det er så viktig å være der, jeg føler meg velkommen. Selv om jeg er lys i huden og ser ut som nordmenn, kommer jeg alltid til å skille meg ut sant. Det er vanskelig for meg å finne venner som er norske og jobb i Norge fordi jeg er østeuropeer. Det er mye kriminalitet knyttet til østeuropeere. De andre i kvinnegruppa, vi snakker om det å skille seg ut. Selv de som er godt etablert føler seg noen ganger diskriminert på grunn av hudfarge og religion. Så det spiller ingen rolle om du er svart eller hvit, så lenge du ikke er vokst opp i Norge! alle kan høre på språket at du er ikke norsk. Hvis du skiller deg ut fra de andre, det er alltid mulighet for å bli diskriminert. Hvis du ikke er mobbet på grunn av hijab, er du mobbet på grunn av dårlig uttale.

Larya skiller seg ikke ut fra majoritetsbefolkningen i Norge på grunn av synlige faktorer som hudfarge og religiøse plagg, men hun føler seg diskriminert på andre områder. Hun begynner å fortelle om en hendelse i banken, og hun fortsetter:

Larya: (...) en gang, jeg opplevde at banken ikke ville ha meg som kunde. Mannen min og jeg tenkte, hvorfor vil de ikke det, vi er en kunde, de vil jo ha kunder! Men de stilte så mange rare spørsmål og vi følte oss ikke tatt imot på en bra måte. Jeg tror det også er det samme når jeg søker jobb noen ganger, navnet mitt. Du vet. Mange nordmenn tenker bare mafia og kriminalitet når de hører navn fra Øst-Europa. Jeg ser ut som dere og går ikke med hijab, men det betyr ikke at det er lett for meg å få jobb. Jeg må klare det selv, jeg er ikke «stakkars kvinne» med hijab.

Larya føler seg diskriminert på grunn av navnet og hun opplever fordommer rettet mot sitt folk. Hun forteller at hun synes det er vanskelig å snakke grammatisk korrekt norsk, og at hun tror dette teller negativt på et jobbintervju. Hun trenger en jobb nettopp for å bedre norsken, så situasjonen er frustrerende. Hun ser tydeligvis ser hun ikke ut som en som trenger hjelp da hun ikke er «eksotisk» nok og hun føler urettferdig behandlet. Larya er den eneste som opplever at hun har havnet mellom to stoler. Det er stor sannsynlighet for at innvandrere opplever diskriminering i ulike deler av livet. Litt over halvparten av innvandrere i Norge svarte ja på spørsmål om de har opplevd diskriminering i enten arbeidslivet, i boligmarkedet,

på utesteder, i utdanningsinstitusjoner, eller i helsevesenet (Tronstad, 2009). Paradoksalt nok, er inkludering og mulighet til deltakelse et sentralt ledd i integreringen fra myndighetenes side (Helse og omsorgsdepartementet, 2014-2015). Alle skal ha like muligheter og plikter i deltakelsen av samfunnet og fellesskapet.

Ved å lytte til Larya historie, kan vi få et mer nyansert bilde av personer som befinner seg i samme situasjon som henne (van den Hoonaard, 2013). Larya gir innvandrere som føler seg diskriminert og som sliter med å komme ut i arbeid en stemme, og med det har hun makt til å endre synet storsamfunnet måtte ha på mennesker i hennes situasjon. Hun retter oppmerksomheten mot nordmenns stereotypier rundt grupper og mener hun faller utenfor de nordmenn anser som «legitimt hjelpetrengende» fordi de må reddes fra noe. Den andre stereotypien hun trekker fram er norske konnotasjoner knyttet til bestemte grupper som østeuropeere og kriminalitet. Den tredje er synlige uttrykk for at man trenger hjelp. Larya passer ikke inn i noen slik hun ser det.

Jeg har så langt presentert ulike funn under kategorien «Jobb og aktivitet». Neste kategori har likhetstrekk med jobbkategorien, da jobben du har også legger føringer på nettverket ditt. Jeg har likevel valgt å lage en egen kategori om nettverk og tilhørighet, da noen av informantene snakket om valg av nettverk før de hadde fått jobb. Det finnes også flere møteplasser man kan bygge nettverk og føle tilhørighet, enn arbeidsplassen.

5.3 Nettverk, tilhørighet og deltakelse

Mennesker trenger tilhørighet og vi trenger noen å være sammen med, noen som aksepterer oss og bekrefter oss. Å være en del av et fellesskap er et basalt menneskelig behov. Det å flykte fra hjemlandet sitt, betyr også at man må flytte fra familie og venner. I det nye landet må nettverkene bygges opp på nytt, ut ifra ukjente kulturelle koder og føringer, noe som kan være en radikal og følelsesmessig endring for den enkelte (Engebrigtsen & Fuglerud, 2009) Viktige funn rundt dette tema utgjør kategorien «Nettverk, tilhørighet og deltakelse». Det handler om verdien av fellesskap og hvordan ulike sosiale relasjoner i det nye landet støttet (og støtter) informantene i etableringsprosessen.

I dette kapittelet vil jeg begynne med å presentere intervjudata som belyser hovedfunnet som handler om nettverk og tilhørighet. Funnet handler om hvilke nettverk informantene har og

hva det betyr for dem. Det handler også om hvordan og hvorfor informantene velger sine nettverk. Er valg av nettverk et bevisst valg, i så fall hvilke faktorer påvirker utformingen av nye sosiale relasjoner og nettverk? Hva er informantenes erfaringer rundt det å bygge nettverk og sosial samhandling i Norge? Deretter vil jeg trekke fram hendelser som fant sted i kvinnegruppa jeg gjorde mitt feltarbeid. Der fikk jeg se i praksis hva det betyr for de involverte når det legges til rette for samhandling mellom mennesker med forskjellig bakgrunn.

5.3.1 Hos Sima – det nødvendige valget

«Jeg beholdt en liten del av det, men ... jeg vil ikke være med»

Fra kategorien «Jobb og aktivitet» fortalte Sima om hvordan jobben som tolk har ført til at hun har sklidd mer og mer vekk fra sitt opprinnelige miljø. Dette kan også ha forsterket Simas valg om å involvere seg og dyrke et nettverk bestående av nordmenn. Da jeg spør Sima om hun kan fortelle litt om hvordan det var å orientere seg og finne seg til rette i det norske samfunnet, kommer vi inn på tema nettverk:

Sima: helt ærlig, jeg er veldig stolt av meg selv. Jeg klarte å komme meg ganske godt fram i det norske samfunnet, noen kan kalle meg for ... ja, «Sima er alt for norsk», men for meg er det helt greit fordi mine barn skal vokse opp i dette samfunnet. Og så lenge man flytter fra det vonde for å finne seg et godt sted, da er det utrolig viktig med integrering, det er utrolig viktig å finne fram og finne seg til rette, finne fram i det norske, eller tyske eller nederlandske samfunnet. Og det jeg anbefaler til alle og sier til alle, i begynnelsen når jeg begynte med norskopplæring i 2011, det første jeg gjorde var å kutte kontakt med alle [de fra hennes oppholdsland]!

Det er et ganske drastisk valg Sima har gjort, og kutte ut kontakten med alle «sine». I samme avsnitt sier hun at hun har klart seg godt. Jeg lurte derfor på om hun kunne si litt mer om dette, om hun synes det var nødvendig å kutte kontakten for hennes integrering. På dette svarer Sima at hun har jo ikke kuttet ut alt, men hun klarer seg for det meste uten. Hun har fremdeles lite kontakt med andre fra sitt opprinnelsesland:

Sima: jeg har hatt [opphavsland] tv-kanaler og sånn, men nå har jeg ikke det. Det eneste jeg har, er norske kanaler. Og noen sier da «du er alt for ute av det [x] miljøet og ditt og datt og da sier jeg «jeg oppdaterer meg på facebook og disse nettsidene» jeg hilser jo på dem ute, og hvis det er noen [...] eid-fest eller noe så prøver jeg å være med, så jeg har ikke dratt meg helt ut av det samfunnet. Jeg beholdt en liten bit av det, men ... jeg vil ikke være med. Fordi for meg er det utrolig viktig at nå jeg skal fokusere på jobb, jeg har mange gode kollegaer.

Sima vil heller prioritere kontakten med kolleger, og holder en viss avstand til det etniske nettverket. Sima er altså klar over at andre fra dette nettverket ser på henne som «for norsk». Hun forteller om skilsmisene hun har vært igjennom og at dette også er upopulært:

Sima: jeg har vært en gang gift, etter kort stund skilt, og så (...) giftet meg på nytt, og nå er jeg skilt igjen, hehe.

(Sima ler og heller i tevann til meg)

Så i det [x] miljøet, er det ikke så populært. Jeg er ikke så populær. Helt ærlig, ja.

Siden Sima allerede var «upopulær» og ikke var sterkt inkludert i «sitt etniske» miljø, kan det være det var lettere for henne å kutte kontakten enn hvis hun hadde vært en del av det. Sima forteller om at måten hun oppdrar barna sine på, heller ikke er spesielt godt likt blant dem (jeg kommer tilbake til dette når jeg skal presentere hovedfunn under kategorien «Foreldrerollen»).

Sima snakker om valgene hun har tatt på en bestemt og selvsikker måte, og hun er klar på hva hun vil prioritere å bruke tiden sin på. Hun snakker overbevisende om at hun er stolt over valgene sine, og det virker ikke som om hun savner noen kontakt med det opprinnelige miljøet. Jo mer jeg leser og hører igjennom intervjuet med Sima, jo sterkere blir oppfatningen om at valget ikke er så uproblematisk. Sima snakker om at hun er opptatt av å feire høytider, hun snakker om at hun kanskje vil dra på ferie med barna til hjemlandene deres, og hun snakker om foreldrene som hun savner (utdragene finnes i neste kapittel). Foreldrene bor fortsatt i hjemlandet. Det kan hende Sima har en sterkere tilknytning til hjemlandet enn hun vil gi uttrykk for. Barna fungerer altså som en motivasjon for både å kutte ut kontakten med andre fra opphavlandet på grunn av ukultur Sima ikke vil ta del i, samtidig som de er motivasjonen for at Sima ønsker å kombinere elementer fra begge kulturer.

Narrativene over kan ses på som et eksempel på hvordan Sima gir mening til sin nåværende tilværelse. Vi har alle et behov for å forstå vår tilværelse, noe som gjøres ved at man setter hendelser fra eget liv i system. Historiene som fortelles skaper mening og orden i eget liv. Det at Sima forteller meg først om hvordan hun har tatt et valg om å kutte ut «sin gruppe», er med på å gi mening til det hun skal fortelle senere, at hun nesten ikke har kontakt med dem. Sima forteller at hun vil konsentrere seg om jobb og kollegene der, og oppdragelsen av døtrene sine. Til sist forteller hun om skilsmisene. De foregående hendelsene forklarer det Sima forteller om avslutningsvis, at hun ikke er så populær i dette miljøet. Hendelsene fungerer

altså som meningsfulle årsaksforklaringer på Simas nåværende situasjon. Ifølge Polkinghorne (1988) er det denne sammenhengen som utgjør selve plottet i historier vi forteller. Det Sima forteller, kan ses på som en forklaring på noe hun selv finner vanskelig å forklare, nemlig de vanskelige utfordringene rundt hvorfor hun ikke kan delta i begge miljøer samtidig.

Ifølge Byram (2002) er det vanskelig, men ikke umulig, å leve med en flerkulturell identitet. Med de riktige omstendigheter, vil det bli lettere. Det er viktig å legge til rette for at personer med innvandrerbakgrunn, som Sima og barna, får mulighet og rom til å utvikle en trygg forankring i flere kulturer. Dette har flere helsebringende effekter, som bedre selvtillit og høyere livskvalitet (Helse- & omsorgsdepartementet, 2014-2015). Fangen snakker om at måten migranter blir tatt imot av vertslandet, har stor betydning på migrantens fremtid i landet. I Simas tilfelle, er utfordringen hvordan hun blir tatt imot av andre fra samme kultur som er i Norge og deres sanksjoner rettet mot hennes «vestlige» livsstil. Ifølge Riessman (1993) kan vi mennesker konstruere historier som gir en forklaring på hvorfor vi (i dette tilfellet Sima) befinner oss i den aktuelle situasjonen ut ifra tidligere hendelser. Det å finne ut av hvor norsk man skal bli for å passe inn i Norge, og hvor mye man skal beholde fra egen kultur for ikke å bli sett på som «for norsk», er et vanskelig spørsmål.

Dette gjelder også for Sima, som opplever at det til slutt kreves at man tar et valg. Jeg velger å gjenta deler av et sitat jeg første gang viste til da vi snakket om Simas jobbsituasjon:

Sima: ja, absolutt. Det er et valg. Det er et valg du skal velge selv. Hvilket er best for deg?

5.3.2 Hos Rajan og Aria – det er mulig å kombinere

«Vi har veldig mange venner fra Norge»

Under hovedkategorien «Jobb og aktivitet» snakker Rajan om hvordan jobben hans har krevd at han tar en viss avstand til opphavsmiljøet. Dette kjenner vi igjen fra Sima.

Kategoriene «Jobb og tilhørighet» og «Nettverk», glir litt over i hverandre i intervjuet med Rajan og Aria. Mye av det Rajan snakket om når han snakket om nettverk, har jeg plassert under «Jobb og aktivitet». Dette er fordi at når Rajan snakker om nettverk, er det som oftest i forbindelse med hvordan du får jobb, han sier ofte ting som:

Rajan: «når du kan språket, så har du nettverk, så har du mulighet til å jobbe (...) hvis ikke jeg danner nettverk, jeg kan ikke få noen jobb. Man må ta initiativ for å få en jobb eller praksisplass, deretter kan man lære språket, bygge nettverk og få en referanse».

Rajan nevnte allerede da vi snakket om hans jobb som tolk, at de hadde flere norske venner enn fra eget opphavsmiljø. Dette var som sagt en konsekvens av arbeidet hans, men i alt nevnes det altså tre ganger i løpet av intervjuet at de har mange norske venner. Tredje og siste gang det nevnes, er når vi snakker om språk og oppdragelse (mer om dette i neste kapittel). Det var likevel andre tema som dukket opp underveis som også sa noe om hvilke nettverk de hadde, og hva slags nettverk de ønsket å ha. De fortalte meg blant annet om bryllupet til den eldste sønnen de hadde hatt i hjemlandet for en stund siden:

Rajan: vi har [et av barna] som er gift. Mm, vi hadde et stort bryllupsfest nede.

Mari: åja!

Aria: tjue nordmenn var det vel?

Rajan: ja, tjue nordmenn var gjester fra Norge. Tjue stykker, i [land]. Vi hadde invitert 400, av de 400 var det tjue nordmenn. Med (navnet på presten som hjalp dem når de var i kirkeasyl) i spissen, han var der også.

Mari: oi, så da dro alle ned dit for å komme i bryllupet?

Rajan: mm, vi dro alle sammen. De fleste var fra [land], men tjue nordmenn. Og det var veldig, veldig stort bryllup.

Mari: mm, var det kolleger og sånn da?

Rajan: det var ikke kolleger men ... det var de som vi har holdt ganske lenge med.

Aria: fra [nevner flere steder i Norge] ...

Rajan: vi har veldig mange venner fra Norge. Norske venner. Vi har opptak hvis du vil jeg kan vise deg når vi er ferdige, fra bryllupet.

Jeg tolker utdraget som at Rajan og Aria vil få fram at de har mange norske venner. Gode, norske venner, som kommer helt til deres hjemland for bryllup. I tillegg til å være stolte over å ha holdt et stort bryllup, er de også opptatt av å få fram at de hadde tjue norske gjester. Det at gjestene hadde kommet helt fra Norge, understreker at dette er gode venner. Bryllupet blir nevnt flere ganger under intervjuet, og hver gang minner de meg på at vi skal se filmen når vi er ferdige. Filmen var lang og profesjonelt spilt inn, de hadde leid inn et filmteam i tillegg til fotograf. Begge kommenterte engasjert mens vi så på filmen, og det var opplagt at de var stolt av bryllupet og likte å vise meg det. En viktig del av narrativ analyse, er å stille spørsmål som hvorfor akkurat den historien ble fortalt i nettopp den situasjonen (Frank, 2010). Hvorfor er Rajan og Aria så opptatt av å fortelle meg om bryllupet og senere også vise film av det hele?

Jeg mener det handler om to ting. For det første vil de vise meg at de har klart det å integrere seg i Norge og at de har flere norske venner. De verifiserer sin «integreringssuksess» med norske venner. Da vi ser på videoen, spoler de fram til da de norske er på skjermen og forteller hvem de forskjellige er. Hadde jeg også hatt bakgrunn fra dette landet, ville de kanskje ikke ha fokusert så mye på nordmennene i videoen. For det andre handler det om hvordan mine tilskrevne trekk, i denne sammenhengen at jeg er norsk, påvirker det som blir sagt (Hammersley & Atkinson, 1996). Man kan se det at de ville vise filmen som et uttrykk for å invitere meg inn i samtalen og historiene. Det at de spoler fram til de norske gjestene, viser at de tar hensyn til meg som gjest og som nordmann slik at jeg også kunne relatere til filmen. De kunne jo bare vist det de selv ville se.

Ved å fortelle om sine norske venner og illustrere relasjonene ved å vise meg filmen, viser de samtidig at de besitter de egenskapene og den tilpasningsevnen som trengs for å integrere seg. De norske gjestene hadde jo også råd til å reise dit, som også sier noe om hvem de omgås og deres status.

Tidligere i oppgaven snakket jeg om Rajan og Sima som tidlig fikk en fot innenfor arbeidslivet da de fikk jobb som tolk. Dette medførte at de måtte holde en viss distanse til sine etniske opphavsmiljø, på grunn av sensitive tema som kunne dukke opp i ulike tolkeoppdrag. Det kan hende Rajan og Sima hadde prioritert å involvere seg i norske nettverk uansett, men å jobbe som tolk gjorde et slikt valg nødvendig.

Samtidig som at man velger å dyrke sitt norske nettverk fremfor alternativet, er det viktig for Rajan og Aria å ta vare på sin opprinnelige identitet. Et godt eksempel på dette er at de har mange norske venner og det var flere norske gjester i bryllupet, men de valgte likevel å holde det i hjemlandet. Rajan snakker mye om at det er viktig å lære barna morsmålet, og [x] identiteten din kommer alltid først, før for eksempel en religiøs identitet. Et utdrag fra intervjuet illustrerer:

Rajan: du må huske på hvor du kommer fra, du må ikke glemme hvor du kommer fra, og samtidig som du må ta imot, det som er bra fra det norske samfunnet. Men viktigst, hvor du kommer fra. Det er det som må være på plass først, inne i deg.

Rajan og Aria er stolte av å ha norske venner og at det er viktig å bygge nettverk blant nordmenn og lære språket for å få jobb og de kan integreres. Likevel står deres etniske identitet sterkt. For personer som har flyktet over landegrensene, er dette ofte tilfelle. Det kan likevel være store variasjoner hva etnisk bakgrunn betyr for den enkelte, men for Rajan og Aria er deres etniske identitet viktigst. Rajan mener at den etniske identiteten er noe inne i deg som må være på plass. Etnisk identitet handler om å være bevisst på at man er annerledes enn majoritetsbefolkningen.

Rajan tilføyer at man også må ta imot det som er bra fra det norske samfunnet. Prieur (2004) kaller dette «nye etnisk baserte identitetsformer». Personer som utvikler slike nye identitetsformer, evner å bringe sammen de ulike etnisitetene. Rajan og Aria klarer dette, de setter pris på kulturelle tradisjoner i opprinnelseslandet, samtidig som de er åpne for og tar til seg nye verdier og tradisjoner fra majoritetskulturen.

Det er knyttet store utfordringer til hvordan man skal legge til rette for at innvandrere skal kunne bringe sammen de ulike etnisitetene slik som Rajan og Aria har fått til. Hvorfor har nettopp de fått det til? I *NOU 2017:2, Integrasjon og tillit*, presenteres viktige forutsetninger som må være på plass for at innvandrere skal klare å ha en trygg forankring i egen kultur, samtidig som de tar til seg «det norske». Et viktig punkt, er å heve kompetansen i de etatene som møter personer med minoritetsbakgrunn, slik at den norske velferdsstaten kan tilby likeverdige tjenester. En slik innsats vil være viktig fordi det er med på å bekjempe religiøs og etnisk diskriminering. Dette er helt sentralt for at innvandrere skal kunne utvikle tillit og etter hvert følelsen av tilhørighet. For å unngå utfordringer knyttet til religiøs og etnisk diskriminering, hevder utvalget at det kan være gunstig å utvikle nasjonale retningslinjer, slik at for eksempel NAV kontorene kan henvise til disse hvis diskusjoner rundt religiøse forbud og påbud oppstår.

For at innvandrere skal kunne kombinere ulike etnisiteter, handler det mye om hvordan man skal takle konflikter, misforståelser, påbud og forbud, rundt religion. Det er her utfordringene ligger. Disse utfordringene er ikke spesielt utfordrende for Rajan og Aria. De skiller seg for eksempel ikke ut ved at de har en annen hudfarge, og de forteller om at for dem, er religion noe personlig. De unngår derfor konflikter knyttet til for eksempel synlige religiøse plagg, eller tid til bønn. Det kan se ut til at jo mer «norsk» du ser ut og oppfører deg, jo mindre

avstand er det mellom de ulike etnisitetene og det å kombinere dem blir lettere. Avstanden til nordmenn blir også kortere, og det blir dermed lettere å omgås.

Rapporten anbefaler også at det satses tungt på sosialisering, kvalifisering og inkludering gjennom de viktigste institusjonene i det norske arbeids- og velferdssystemet. Dette for å fremme integrering og opprettholde opplevelsen av tillit og kontakt mellom minoritet og majoritet. Rajan og Sima er gode eksempler på at integrering i viktige institusjoner, som arbeidslivet, fremmer kontakten med andre nordmenn og følelsen av tilhørighet.

Sima, Rajan og Aria har tydelige meninger om valg av nettverk. Jeg vil nå bevege meg videre til Amina, Leon og Jamil sin historie. Spesielt Amina og Leon har tydelige meninger om hvordan man bør gå fram i et nytt land for å finne seg til rette, også når det gjelder valg av nettverk.

5.3.3 Hos Amina, Jamil og Leon – valg av nettverk bunner i mulighet for språkpraksis

«Jeg har ikke så mye kontakt med de andre fra [land] (...) jeg trenger ikke å snakke [språk](...) jeg trenger nordmenn!»

Under intervjuet med familien var nettverk og språk hyppig samtaleemner. Motivasjonen bak valg av nettverk, hang ofte tett sammen med hvordan det var best å lære seg norsk. Familien har ikke vært i Norge mer enn to år, og det er begrenset hvilke arenaer Amina og Jamil kan oppsøke for å lære seg norsk. Amina bruker mye tid på skolen da hun fortsatt er i introduksjonsprogrammet. For Leon er det lettere, da han går på norsk ungdomsskole. Amina og Leon forteller i intervjuet om hvordan de bevisst valgte bort sitt etniske nettverk fremfor det norske. Amina forteller at hun ikke trenger å lære arabisk, hun må lære norsk for å få jobb, og oppsøker derfor nordmenn. Det er utfordrende for Amina, og hun må aktivt oppsøke arenaer som *ikke* domineres av andre innvandrere og arabisktalende:

Amina: når jeg har sjanse for å motta språk fra noen andre, ikke arabisk, så gjør jeg det. Kanskje får jeg tilbud for å gå å snakke norsk, for eksempel på kvinnegruppa hver uke. Der er en stor sjanse for å praktisere norsk, og bli kjent med de nordmenn. Og hun (navn på en frivillig) hun er veldig bra, ja, hun snakker mye med oss, og vi har en stor sjanse til å praktisere norsk og høre norsk. Ja, veldig spennende. Og noen ganger går jeg i den kirken som ligger i sentrum for å møte norske. Ja, det er min sjanse til å snakke norsk, hehe.

Leon: altså hun prøver å bli med på mange forskjellige aktiviteter.

Amina: jeg har ikke så mye kontakt med de andre fra [land], jeg hilser på dem og vi snakker sammen,

men jeg besøker ikke, eller de besøker ikke meg. Fordi jeg trenger ikke å snakke [språk]! Hehe, ja, jeg trenger nordmenn!

Amina forteller også om at hun har hatt flyktningguide fra Røde Kors for å kunne snakke mer norsk. Men hun synes det er vanskelig å få norske venner. I gata der hun bor, forteller hun at det ikke bor en eneste norsk familie. Amina forteller om sine alternative metoder:

Amina: I helgen, på lørdager, går jeg på Sørlandssenteret og snakker med de ansatte, ja! Eller en bussjåfør, eller ja.

Mari: så du går fra butikk til butikk og snakker med de ansatte?

Amina: ja! min mann sier til meg «hvorfor du snakker med de?» hehe, men det gjør jeg. Og jeg liker og snakke med de gamle, for de snakker ikke så fort som de andre. Så når jeg finner en gammel mann eller en dame, jeg setter meg ned og «hei!» for de gamle liker å snakke mye og de spør mye! Og det er en sjanse for meg å praktisere norsk.

Leon er den yngste av informantene. Jeg ønsker å ha hovedfokuset på voksne personer i oppgaven min, men det var Amina, Leons mor, som foreslo at Leon kunne være med. Jeg sa selvfølgelig ja til det. Ved å ha med Leon på intervjuet, fikk jeg et lite innspill fra den yngre generasjonen om hva han tenker om nettverk og sosialt liv. Det ser ut til å være enklere for Leon enn det er for Amina å ta kontakt med nordmenn:

Mari: Var det lett å bli kjent med nordmenn syns du, når du kom hit?

Leon: for folk på min alder er jo det lett, hvis man liker å gå ut med folk og bli kjent med folk, og det er ikke flaut å begynne en samtale med folk vi ikke kjenner. Men så har jeg alltid likt å begynne en samtale med folk jeg ikke kjenner eller folk fra andre kulturer.

Leon forteller videre om hvordan han velger bort ting som relaterer til opphavslandet. I likhet med andre informanter, er språk en motivasjon for valgene han tar:

Leon: (...) det nytter ikke å se på TV fra hjemlandet eller lese aviser på morsmålet, men det krever jobb. Å velge norske aviser, norske venner, sosiale medier på norsk. Jeg leser nyheter bare på norsk nå. Jeg har nesten ikke sett på arabisk TV på mange måneder. Så ... hehe ja, ting blir fornorska liksom. (...) Og det er ... det er galt liksom, det å bare henge med folk fra samme land, eller folk som snakker samme morsmål. Det hjelper meg ingenting liksom. For man lærer ikke norsk først og fremst, og så man blir litt sånn ... man vil ikke bli kjent med andre folk når man allerede kjenner folk fra samme land liksom.

Leon er streng med seg selv og sier at det er galt å være for mye med personer fra hjemlandet og andre som snakker samme språk. Hvis man ikke har mange venner fra hjemlandet, er det en større motivasjon for å få norske venner. Leon er ung, går på skole og får dermed

språkpraksis hver dag (i motsetning til Amina). Det hjelper også at han har en interesse for språk:

Leon: jeg er jo nødt til å snakke norsk ikke sant, men folk som ikke snakker mitt morsmål. Og på skolen så lærer vi engelsk og tysk i tillegg. Så det blir masse forvirring, norsk, engelsk, tysk og arabisk!

Jammen jeg liker det, det er interessant og ja, det er gøy å lære språk tror jeg. Altså språk er alltid interessant å lære. For når man har flere språk så har man flere sjeler på en måte.

Mari: mm. At man har ulike måter å forstå ting på ut fra hvilket språk man tenker på, da?

Leon: altså det å ha flere språk hjelper meg å forstå flere kulturer ikke sant.

Språk og hvordan man best kan lære seg språket, dukker ofte opp som et samtaleemne på et møte i kvinnegruppa. Samtalen dreier seg også om hvor viktig det er å lære seg språket, da det åpner opp mange dører og de mener det er viktig for å føle tilhørighet i det norske samfunnet. Dette støttes av forskning. I tillegg til at norskkunnskaper har en åpenbar sammenheng med tilknytning til arbeidslivet, er det også viktig i forhold til å kunne følge opp barnas skolegang, for å delta i fritidsaktiviteter, og ikke minst for å kunne forstå og påvirke det samfunnet man bor i (Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet, 2012-2013).

En av damene med norsk bakgrunn i kvinnegruppa, fortalte om sine erfaringer rundt språk og tilknytning. Hun jobbet med oppfølging av personer som hadde kommet til Norge som enslige mindreårige asylsøkere, og hun fortalte om hvor raskt de lærte seg språket. Det gikk generelt sett veldig bra med ungdommene (Leon er et eksempel på dette). Flere av damene var enige i dette, og fortalte om egne barn som hadde lært seg språket veldig raskt. Det var ofte at mødrene måtte spørre barna sine om hva enkelte ord og uttrykk betydde. Damene var enige i at man burde rette fokuset og bekymre seg mer om unge voksne og eldre som kommer til Norge, og som ikke får noen form for oppfølging etter de obligatoriske timene for språkopplæring. Det er også disse som har mest behov for språkpraksis, i forhold til barn og unge som i tillegg til at de har lettere for å lære seg språk, også får mye språkpraksis på skolen.

På gruppeintervjuet jeg hadde i moskeen, kom også dette opp. Helle, som er norsk, deler bekymringene som ble uttrykt i kvinnegruppa:

Helle: (...) jeg tror faktisk det er den litt eldre gruppa som er enda mer sårbar. Eller, mottakelige. For jeg tror disse ungdommene, de kommer jo inn i samfunnet via skolegang, utdanning, de blir en del av samfunnet på den måten. Og etter skolen, hvis de klarer seg gjennom skole og de klarer å få utdanning og jobb, så er de en del av samfunnet. Men jeg tenker mer på de voksne, si du er 25 da, og kommer til Norge for bosetting. Så skal du ta skole, det er mye verre for en på si 30 da, som ikke får jobb og ikke

klarer skolen, da er det lett å komme på siden av samfunnet. Det er nok mange som tenker at «her er det ingen som bryr seg, jeg har ikke noen sjanse her, jeg lever på siden av samfunnet».

Det Leon forteller om erfaringer rundt det å lære seg språket, støtter oppunder dette. Leon snakker veldig godt norsk og han får praktisert norsk på skolen hver dag. Amina snakker også godt norsk, men ikke like godt som Leon. Det er også vanskeligere for Amina å finne arenaer der hun kan praktisere norsk, og hun må aktivt oppsøke dette, for eksempel på kjøpesenteret. Amina skulle gjerne hatt mer undervisning og kontakt med nordmenn, men i stedet må hun bruke tid på å oppsøke nordmenn i hverdagslige situasjoner som på bussen og på butikken. Funnene viser også at det er viktig for Amina og familien å være interessert og ta del i det norske samfunnet. De ønsker å ta del i norske nettverk fremfor de som er fra regionene de kommer fra de jobber hardt for å lære språket med mål om å komme ut i arbeidslivet og bedre sin framtid i landet.

I St. Meld fra Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet (2012-2013, p. 28) vektlegges også betydningen av norskkunnskap i integreringen. Norskkunnskaper er viktig i forhold til det å få jobb i førsteomgang, men gjør det også enklere å nyttiggjøre seg sin medbrakte kompetanse. Flere av mine informanter har utdanning og arbeidserfaring fra hjemlandet. Dette gjelder også Amina, som jobbet som lærer i hjemlandet, noe hun ønsker å fortsette med i Norge. Hun roser arenaer der hun får praktisere norsk, som kvinnegruppa. Det er likevel ikke nok ifølge henne selv, og hun ønsker seg flere slike tilbud. Igjen ser vi et eksempel på hvilken rolle deltakelse i ulike nettverk og organisasjoner (sammen med nordmenn) betyr for deltakerne. Ved siden av voksenopplæringen, utgjør tilbud som kvinnegruppa en viktig arena for å kunne praktisere språket. For Amina betyr det et steg nærmere målet om å kunne få undervise igjen.

5.3.4 Hos Larya – betydningen av frivillig arbeid

«Du må bli i miljø som du ønsker å jobbe med, og det står ikke i boken om norske samfunn, hehe»

Larya har heller ikke spesielt mye kontakt med andre fra hennes hjemland. Hun har, likhet med Amina, Sima og Rajan og Aria, valgt å ikke engasjere seg i noe nettverk bestående av personer som deler hennes bakgrunn. Hun er medlem i en facebook-gruppe, og det er alt. Larya ønsker å utvide sitt nettverk av nordmenn, men hun sier det er vanskelig uten en jobb. Hun forteller om barselgruppen hun kom i, men den delte seg naturlig opp i etniske nordmenn

og utledningene, «dessverre, det bare ble sånn naturlig! Og man kan ikke tvinge de til å blande seg, alle følte seg så trygge med sine egne, sant».

Larya forteller at hun er ganske påvirket av det norske, hun leser norske aviser og ser på norske nyheter. Hun har for eksempel fått med seg den norske serien Skam, som hun ser på for å forberede seg til å oppdra datteren sin i et samfunn hun selv ikke vet hvordan det er å vokse opp i.

Larya har vært sterkt engasjert i kvinnegruppa, har hatt vanskeligheter med å finne seg en jobb, og hun bruker nå mye tid på frivillig arbeid, blant annet for å bygge nettverk som forhåpentligvis kan føre til en betalt jobb. Larya har deltatt på mange jobbsøkerkurs og vært hos ulike karriererådgivere «de sier alle at jeg må bygge nettverk, men jeg gjør jo ikke noe annet enn det!», sier hun. Hun kommer fra et land der du defineres som person ut fra hvem du kjenner, noe hun trodde hun ville være ferdig med i Norge, men det viser seg å være vanskeligere her:

Larya: Jeg liker meg i Norge, jeg liker Norge, men jeg vil ikke si vi er bestevenner. (...) vi må jobbe hardere for å oppnå hva vanlige nordmenn har. Venner, bli kjent, forstå hvordan det fungerer og ... ingen forteller deg hvor viktig det er med nettverk for eksempel. Heldigvis begynte jeg å jobbe som frivillig og da lærte jeg jo masse der, fordi det var andre nordmenn der. Jeg trodde det var viktig med nettverk hjemme, men det er enda viktigere i Norge da. Og du må kjenne de riktige folkene for deg, hvis du vil bli barnehagelærer, det hjelper ikke hvis du har venner som er renholdere som ikke snakker god norsk. Du må bli i miljø som du ønsker å jobbe med, og det står ikke i boken om norsk samfunn, hehe.

Larya har bygd opp et stort nettverk fra ulike frivillige verv, som hun håper en dag kan føre til en betalt jobb. Men nettverket har også betydning i seg selv, og det har betydd mye for henne når ting har vært vanskelig:

Larya: jeg husker jeg ble veldig deprimert når jeg kom hit for jeg manglet venner, jobb eller noe sånn her med mening, noe å gjøre. Og jeg vet, altså flere i kvinnegruppa er det slik at de mister håp, og hvis man mister håp, det er det dårligste.

Mari: mm, og hvis du ikke har noen venner rundt deg som ser deg og kan dra deg opp igjen da.

Larya: mm, du trenger nettverk! Du trenger bare noen som, som kan ta deg med på kafe, noen som kan høre på deg. Og nordmenn da, de gidder ikke høre på deg hvis du ikke kan flytende norsk, ofte er det vanskelig å si hva man mener som er grammatisk korrekt. Jeg skjønner at det ikke er alle som gidder å høre på oss da, men det er veldig viktig da. Men som i kvinnegruppa, der er det folk som er vant til å snakke med utlendinger og det er lettere å forstå dem og vi kan snakke og bli bedre ikke sant! Vi trenger ikke være redde for å snakke feil og snakke fine setninger.

I likhet med Amina, er kvinnegruppa en viktig arena for Larya når det kommer til å praktisere norsk. De andre deltakerne som snakker bedre norsk vet at de skal snakke sakte, og hun trenger ikke være redd for å si noe feil. Amina roser også kvinnegruppa for å være et bra sted å praktisere norsk. De trekker frem den uformelle settingen som et godt sted for å prøve og feile.

For Larya er kvinnegruppa også et godt sted å være fordi hun kan dele erfaringer med andre som er i samme bås som henne:

Larya: jeg mistet litt min selvtillit når jeg kom hit, og det var så vanskelig. Men det kommer en tid der man ikke orker å være ja, sånn lenger. Jeg orket ikke mer. Jeg sa til meg selv at du kan ikke gå her og vaske, du må lære språket ordentlig og bygge nettverk. Så begynte jeg med frivillig jobb. Nå jobber frivillig mer enn 40 timer i uka, mitt nettverk har blitt så stort. Jeg liker det veldig godt, men før, jeg kunne aldri tenkt jeg skulle bruke så mye tid på frivillig jobb. Men nå, jeg får mer enn jeg gir. Gode venner, fin tid. Hva skal jeg gjøre hjemme? Jeg gjør det for meg, så jeg kan vokse som menneske. Det er fantastisk. Mannen min har jobb, men vi skulle jo gjerne hatt mer penger, jeg skulle gjerne hatt en jobb. Jeg er litt bekymret at jeg klarer ikke finne en jobb på en vanlig måte. Jeg har fått en praksisplass på universitetet nå da, men det er fortsatt bare en praksisplass. Men kanskje det kan bli noe mer ut av det.

Kvinnegruppa er et sted man kan snakke åpent og utveksle erfaringer om hverdagslige utfordringer ved å være en del av minoritetsbefolkningen, samtidig er det et positivt sted å være i seg selv.

Til nå har vi sett hvordan informantene selv snakker om ulike tema knyttet til nettverk og sosial deltakelse. Før jeg presenterer den siste kategorien som handler om foreldrerollen, vil jeg trekke fram kvinnegruppa og møtet i moskeen som to eksempler på hvordan betydningen av nettverk og sosiale møteplasser fungerer i praksis. Eksemplene under er hentet fra observasjoner jeg gjorde meg under feltarbeidet, og hører altså fortsatt innunder kategorien «Nettverk, tilhørighet og deltakelse».

5.3.5 Betydningen av det sosiale i praksis - et møte med kvinnegruppa

Kvinnegruppa som jo er et permanent tilbud fremsto tidlig som en viktig arena for samtale og nettverksbygging på tvers av religion og etnisitet. Det var et sted der man kunne snakke om gleder som innvilget oppholdstillatelse og jobb, men også et sted der man kunne hjelpe hverandre ut av negative tankemønstre og lufte frustrasjon i vanskelige perioder.

Noen av deltakerne i kvinnegruppa hadde enda ikke fått oppholdstillatelse. Oppholdstillatelse var stadig et samtaletema i gruppa. På mitt første møte, hørte jeg stadig ordene «positiv» og «negativ» i samtalene. Selv kvinnene som nettopp hadde kommet til Norge og ikke kunne språket, hørte jeg bruke ordene. Jeg skjønnte etter hvert at det handlet om oppholdstillatelse. Der jeg spør mine venner om hvordan det går når man møtes etter en stund, spør damene hverandre om positivt eller negativt svar på oppholdstillatelse. Jeg opplevde aldri at noen fikk negativt svar, men flere hadde ventet lenge og ventet fortsatt.

På et møte åpnet en av deltakerne seg, jeg kaller henne Leah, og snakket om hvor stigmatisert hun følte seg i Norge fordi hun ikke hadde noen utdanning. Hun hadde flere ganger tidligere uttrykt at hun hadde så lyst til å begynne å studere, men dette kunne hun ikke fordi hun enda ikke hadde fått opphold. Hun hadde vært i Norge og ventet på opphold i nesten ti år. Leah er fra et land i Midtøsten som norske myndigheter regner som trygt, men som for Leah er uaktuelt å reise tilbake til. Hun har også fått to barn mens hun har bodd i landet, og hun vil ikke at de skal vokse opp i det landet hun flyktet fra (faren til barna møtte Leah etter at hun kom til Norge, han er fra samme land og har heller ikke oppholdstillatelse). Leah fortalte videre at hun ofte tenker på hvordan livet ville vært om hun hadde fått opphold, hun kunne ha fullført en mastergrad og vel så det på de årene hun hadde ventet. Hun hadde problemer med å få jobb, og brukte det meste av tiden sin på frivillig arbeid, i likhet med Larya. Hun fortalte at dette var avgjørende for henne, og for at hun skulle kunne komme seg opp om morgenen og ha en mening med sin tilværelse i Norge.

Tidligere snakket jeg om Amina som gjorde det bra på skolen med mål om en jobb i fremtiden og Sima som hadde kommet inn på arbeidsmarkedet ved å være aktiv deltaker på et kurs hun hadde deltatt på etter innvilget oppholdstillatelse. Til sammenligning har Leah gjort akkurat det samme, hun er engasjert, har mange norske venner og ønsker å integrere seg. Lengre kommer ikke Leah før hun får oppholdstillatelse, noe hun har ventet på i nesten ti år. Hun fortalte videre at hun synes det noen ganger var vanskelig å se de andre deltakerne bevege seg framover i livet, men at hun ikke ville være foruten fellesskapet.

I feltnotatene mine finner jeg beskrivelse av denne hendelsen rett etter en annen hendelse jeg husker spesielt godt. En av de andre damene hadde nettopp fortalt en personlig historie om en hendelse på busstoppet. Hun fortalte at hun alltid pleide å smile til mennesker som møtte blikket hennes. Hun hadde også bussholdeplasser og bussen som en arena der hun kunne

praktisere norsk. Hun pleide og søke kontakt med andre, spesielt eldre, fordi de ofte hadde tid til å snakke med henne, i tillegg snakket de langsomt og forståelig, hadde hun fortalt tidligere. På vei til møtet denne dagen, hadde hun for første gang opplevd å ikke få et smil tilbake. Derimot hadde vedkommende gransket henne og kommet med et fnys før hun snudde seg vekk.

Slike historier setter en sjelden gang et litt mer alvorlig preg på de ellers så muntre og høylytte møtene. Det at møtene er en arena der damene kan åpne seg slik og fortelle om situasjoner der de føler seg mindreverdige og ydmyket, viser hvilken betydning disse treffene har for deltakerne. Både for de som deler og mottar støtte og trøst, men også for de andre som lytter. Når deltakeren som opplevde å bli «fnyst» på fortalte dette, kunne de som er født i Norge eller har bodd her lengre, berolige og støtte henne og bekrefte at dette ikke er god oppførsel. Minoritetskvinnene kunne dele egne lignende erfaringer og man føler seg mindre alene.

I kvinnegruppa er det medlemmer som har fått opphold, og det er de som enda venter. Det kan være vanskelig å se andre medlemmer komme på møtene og fortelle at de har fått opphold og at livene deres faller på plass (som Leah som enda venter). Men samtidig fungerer møtene som et sted kvinnene kan oppsøke trøst og støtte i vanskelige perioder.

Generalisert tillit og eksponering for andres synspunkt kan fungere som en motvekt til utvikling av en «oss og dem» tankegang, eller en oppdeling av verden i det gode og det onde (Varvin, 2015). Kvinnegruppa er en arena for å bygge tillit medlemmene imellom (partikulær tillit), men det er også en arena for tillitsbygging til andre som ikke deler umiddelbare likhetstrekk (generalisert tillit). Motsatt er det i en religiøs gruppe, der man i stor grad er enige med hverandre og ikke utsettes for utfordrende synsvinkler og perspektiv på samme måte. Kvinnegruppa fungerer derfor godt i integreringssammenheng da medlemmene stadig utsettes for majoritetens kultur og tradisjoner. Man kan stille hverandre spørsmål, diskutere de forskjellige tradisjonene, lære av hverandre og oppklare misforståelser.

Opplevs «kultursjokket» som for komplisert, og kulturelle grenser trues, kan en flyktnings etniske identitet forsterkes. Hvis majoriteten presser på minoritetsbefolkningen normer og verdier som strider med det de har vokst opp med og tatt for gitt, kan det føre til at et blir enda vanskeligere å gi slipp på normer og verdier fra hjemlandet? Forestillinger om urenheter kan lett

oppstå i situasjoner der man opplever sine kulturelle grenser som truet (Douglas & Lie, 1997). Det kan også føre til at vedkommende heller forsterker og opprettholder grensene mot majoritetssamfunnets verdier og normer. Jeg opplevde samtalene over matlagingen og matbordet på møtene i kvinnegruppa som fruktbare i læringsutvekslingen mellom minoritet og majoritet. Det var enighet om at det å bli kjent med hverandres tradisjoner og kulturelle føringer i en avslappet setting over felles aktiviteter var noe som fungerte godt.

Kvinnegruppa retter seg mot kvinner fra ulike nasjoner, og legger til rette for ansikt til ansikt samhandling nasjonalitetene imellom. Kvinner fra majoritets- og majoritetsbefolkningen møtes med like forutsetninger. Det er ikke en språkcafe der minoriteten skal lære noe av majoriteten, det er lagt opp til at vi skal lære av hverandre. Alle har noe å lære bort og alle har noe å lære. De jevnlig møtene og at man forplikter seg til å møte opp så sant man har mulighet, gjør at gruppa raskt blir sammensveiset. Den er likevel åpen for nye medlemmer, og de nye blir alltid tatt godt imot og virkelig sett. De gangene det var nye tilstede, ble vedkommende presentert og alle måtte hilse på, dette gjaldt også i mitt tilfelle da jeg var ny. Alle måltider begynte med at vi fant et spørsmål alle kunne svare på, det kunne for eksempel være det beste som hadde skjedd siden sist. Deretter gikk vi runden rundt bordet. Slik fikk alle delta i samtalen, og man unngikk at de som kjente hverandre snakket sammen i mindre grupper. Alle måtte bidra.

På denne måten eksponeres man for hverandres tanker, utfordringer, gleder og sorger. Jeg oppdaget raskt at medlemmene, om de var fra Søgne eller Syria, stort sett hadde de samme bekymringene. Selvfølgelig kunne ikke hun fra Søgne relatere til hvordan det var å bli sett rart på fordi man bar hijab, men hun hadde kanskje erfaring fra hvordan det var å føle seg utenfor på andre måter. Barneoppdragelse, tidsklemma, kjærlighetsproblemer, økonomi og utdanning er eksempler på områder der alle kunne bidra, uavhengig av nasjonalitet og religion. Dette er et godt eksempel på hvordan mennesker, ved noe så enkelt som å sitte ned og snakke sammen over et måltid, kan bryte ned tilsynelatende etniske grenser til andre som umiddelbart ikke ser ut som deg selv. Man oppdager at selv om kulturen er annerledes, er menneskene stor sett like og det store «kultursjokket» uteblir. Misforståelser oppklares, og siden medlemmene føler seg trygge, kan man ta fatt på vanskelige og viktige diskusjoner om kultur, tradisjon og religion. Kvinnegruppa er derfor også et sted der det er rom for å veilede og tilrettelegge for at minoritetene kan lære de kulturelle «kodene» som vil gjøre møte med fremmede situasjoner i det nye landet lettere.

Det å kunne utvikle et reflektert forhold til de kulturelle kodene, er også viktig for at migranten skal kunne bevare sin identitet i en flerkulturell situasjon (Varvin, 2015). For Varvin (2015) handler integrering om å integrere de to kulturene i ens sjeleliv, noe som forutsetter at man kan se det negative og det positive både i det man kom fra, og det man er kommet til.

Felles interesser og et fast møtested ukentlig, vil over tid styrke følelsen av tilhørighet og man vil være mindre sårbar for utenforskap (Varvin, 2015). Jeg opplevde også at medlemmene følte seg bedre etter å ha snakket høyt i gruppa om vanskelige ting, for eksempel en diskriminerende hendelse. Jeg opplevde at det å ha noen å dele hendelser med, høre andre si at dette er feil og berolige med at det ikke er akseptabelt, gjør kvinnene bedre rustet til å takle diskriminering og utstøting. De føler seg mindre alene og kan stå tryggere i seg selv i møtet med uheldige situasjoner. Jeg opplevde også at det var et behov for å snakke om vanskelige ting, selv om det ikke var ofte.

Til nå har vi sett hvordan informantene snakker om det å være i jobb, hvor viktig det er for dem, eller hvor vanskelig det kan være å ikke få jobb. Det å ha en jobb og ha norske kolleger, kan også se ut til å påvirke nettverket ditt og hvem du velger å omgås med. For de som står utenfor arbeidslivet, er det viktig å tilby et alternativt nettverk. Kvinnegruppa er et eksempel på et slikt nettverk. Det har vært viktig for meg å presentere utfyllende intervjudata, jeg har derfor valgt å vie plass til lengre utdrag fra intervjudata. Noen sitat inkluderer også mine innspill. Dette er en måte å få fram *det aktive* i intervjuet på (Holstein & Gubrium, 1995), og illustrerer hvordan mine innspill også påvirker samtalen og dermed virkeligheten som skapes. Jeg ser på lengre sitatutdrag som nødvendig for å få med samspillet mellom deltakerne (meg som intervjuer/forsker og informanten som den som lar seg intervjuet).

5.3.6 Møtet i moskeen og grunnlag for relasjonell sosial kapital

I likhet med møtene i kvinnegruppa, ble etter hvert fokusgruppeintervjuet i moskeen også en fin arena for diskusjon og vi fikk anledning til å stille hverandre spørsmål. Etter møtet satt jeg igjen med intervjudata, men jeg hadde også sett betydningen av møteplasser i praksis.

Jeg ble tatt svært godt imot i moskeen. Jeg kom da deltakerne var i ferd med å avslutte møtet, og folk var på vei ut. Samtlige hilste på meg på vei ut, noen ga meg klem og ønsket meg velkommen, selv om de visste at jeg var der for å intervjuet og ikke av religiøse grunner. Vi

ble enige om å sitte i en ring på gulvet (som var dekket med tepper) under intervjuet. Jeg husker godt at stemningen var avslappet og at deltakerne var trygge på hverandre. Jeg ga en kort introduksjon til prosjektet og informerte om anonymisering. Det tok ikke lang tid før samtalen allerede var i gang, og det ble fort tydelig at deltakerne var vant til å diskutere og reflektere sammen. Det at jeg var tilstede gjorde samtalen unik, da de måtte forklare meg enkelte ting grundigere og jeg stilte spørsmål som bare en utenforstående kan.

Etnometodologien søker kunnskap om verden ved å se hva medlemmene utretter sammen (Ryen, 2002), et fokusgruppeintervju egner seg derfor godt i etnometodologisk-inspirerte studier, da intervjuformen gjør det mulig å fange opp samspillet mellom deltakerne.

Vi beveget oss etter hvert inn på tema kjønn. Tidligere så vi hvordan Salwa snakket om at hun ønsket å gi lik oppdragelse til datteren og sønnen sin. Jeg ville gjerne høre mer om deltakernes synspunkt rundt kvinnen i islam og likestilling. Et fokusgruppeintervju er i tillegg et godt egnet sted å diskutere sensitive tema (Krueger & Casey, 2009). Ved at noen går foran og deler sine synspunkt i gruppa, vil det være lettere for andre å dele sine erfaringer også. At åpenhet oppfordrer til åpenhet, var også tilfelle ved flere anledninger i kvinnegruppa.

Jeg tilnærmet meg tema ved å spørre om de kunne fortelle mer om opplegget denne lørdagen. De fortalte at dette var et møte for kvinner og barn, mennene hadde sitt eget møte i en annen moske. Jeg spurte om hva de tenkte rundt dette at møtene var delt opp etter kjønn. De forteller at sånn er det bare, det hadde vært rart om mennene skulle tatt med seg barna og hatt ansvaret for dem. De forklarte at under oppdragelsen er det moren som har det største ansvaret når det gjelder oppdragelse og opplæring i islam (dette gjelder både i Norge og i opprinnelseslandet). Faren er jo tilstede og har en påvirkningskraft han også, men barna er mer tilknyttet moren. Jeg spør igjen om man kan forvente av sønnen sin at han skal akseptere like regler som søsteren sin (noe som kommer fram under neste kategori om foreldrerollen), når han ser at moren og faren ikke er likestilt. Vi hadde en god diskusjon om tema. De forklare at poenget er å gi barna de samme verdiene, men man samtidig må akseptere at man har ulike oppgaver:

Marianne: ja, de skal ha samme oppdragelse, og de skal ha de samme verdiene, ja, verdier og moral. De skal ha det samme inne i deg. Det er bare det at ja menn har en annerledes rolle i familien, at han skal forsørge familien, mannen i huset eller hva man skal kalle det. Det betyr ikke at liksom kvinnen ikke kan gjøre noen ting. Det betyr ikke at hun ikke skal ha kunnskap, det betyr ikke at hun ikke kan jobbe hvis hun vil. Det skal være likt, men man har visse oppgaver når man blir voksen da.

Vi kommer ikke til noen enighet, men vi holder en saklig diskusjon der vi fremmer våre synspunkter og lytter til hverandre. Jeg vil ikke gå nærmere inn på de ulike meningene og tema kvinnen i islam, men jeg har valgt å ta med utdraget i analysen da den er viktig i seg selv. Møtene mellom kvinnene i moskeen og meg et eksempel på hvor sammenbindende sosial kapital og generalisert tillit kan oppstå. Deltakerne deler religion og mange av de samme meningene, og innad i gruppa er tilliten høy. Hvis slike grupper ikke eksponeres for andre grupper som ikke deler deres umiddelbare fellestrekk, og utvikler tillit til andre deler av samfunnet, vil gruppen kunne utvikle en «vi-mot-dem» følelse (Ødegård et al., 2014). Det er spesielt viktig i flerkulturelle samfunn, å legge til rette for brobyggende sosial kapital, og dermed generalisert tillit (Ødegård et al., 2014).

Moskeer og religiøse møteplasser har lett for å dyrke den partikulære tilliten medlemmene imellom, og dermed overse betydningen av generalisert tillit. Ved å la mindre grupper (religiøse, sportslige, osv) som preges av en tykk, partikulær tillit møte andre tilsvarende grupper, vil man kunne bygge generalisert tillit på tvers av gruppene. Slik vil det bygges broer til andre sosiale grupper og det vil kunne minske avstanden mellom minoritet og majoritet. Dette er ønskelig i flerkulturelle samfunn da det fremmer fellesskapsfølelsen og legger til rette for samarbeid og kontakt på tvers av innbyggernes etniske og religiøse bakgrunn. Et tema som dukket opp i forlengelse av dette, var mangel på imamutdanning i Norge. Deltakerne var enige om at å tilby imamutdanning i et mindre konservativt land (som Norge), spesielt med tanke på kjønn, ville være positivt i forhold til å bygge broer (generalisert tillit) til andre deler av samfunnet.

Integrering er en prosess som går begge veier, og det berører alle i et samfunn (NOU 2011:14). Jeg har enda til gode å høre om at ulike grupperinger i lokalsamfunnene, møtes på denne måten som vi gjorde en lørdag formiddag. Kanskje er man redd for konfrontasjoner og negative utfall. Eksempelet fra intervjuet i moskeen og møtene i kvinnegruppa, viser et lite stykke på vei hvordan det kan utarte seg. Damene i moskeen sa flere ganger at de synes det var spennende å ha en ikke-religiøs på besøk, de synes det var gøy at jeg var interessert og de stilte også spørsmål tilbake om for eksempel kristendommen. Det skal ikke så mye mer til utover det å vise interesse og lytte til hverandre. Det å komme til enighet trenger ikke være målet. For Barth (1969) er det å utfordre og stille spørsmål til det som skiller grupperinger i samfunnet fra hverandre, det som skal til for at skillelinjene etter hvert kan viskes ut. Ved å fokusere på likhetstrekk og det som binder oss sammen, vil man lettere kunne leve sammen

på tvers av kulturer (Byram, 2002). Det kan være vanskelig å gå bevege seg utenfor gruppas trygge rammer, men for å oppdage likhetstrekk med andre grupper i samfunnet er det nødvendig å tilbringe tid sammen.

5.4 Foreldrerollen

Til nå har jeg drøftet hvordan informantene snakker om å tilpasse livene sine til den nye hverdagen innenfor to områder i hverdagslivet, betydningen av å være i jobb og aktivitet og nettverk, tilhørighet og deltakelse (her presenteres også feltobservasjoner). I dette kapittelet vil jeg presentere den tredje kategorien, å være foreldre i et nytt land. Foreldrerollen ble ofte samtaleemne både under intervjuene og på møtene i kvinnegruppa. Det ble ofte snakket om hvordan ulike valg i hverdagen ble tatt på bakgrunn av det som var best for barna. Jeg opplevde at informantene gjorde mye de ellers ikke ville gjort hvis ikke de var foreldre. Det ble blant annet fortalt om hvordan det å få barn utgjorde et slags vendepunkt i integreringsprosessen til en av informantene. På møtene i kvinnegruppa ble det ofte snakket om hvordan hjemlandet og Norge hadde ulike føringer rundt barneoppdragelse. Møtene viste seg å være svært nyttige da vi kunne dele erfaringer og avkrefte myter om for eksempel barnevernet.

Et annet tema som dukket opp flere ganger i samtale om barn, var høytider. Intervjuene mine ble holdt i månedene før jul, så det ble et naturlig samtaleemne under de fleste intervjuene. Det å snakke om feiring av høytider, viste seg å være en fin måte å få fram informantenes tanker om det å oppdra barna i et annet land enn de selv ble oppdratt i. Løsningene rundt feiring av høytider fra hjemlandet og nye høytider i Norge, illustrerte også hvordan foreldrene la til rette for at barna skulle kunne kombinere kulturer og tradisjoner.

5.4.1 Hos Salwa – det viktigste er å være en god rollemodell

Salwa er rundt 35 år gammel og kommer fra et land i Asia. Hun har bodd i Norge i et par år. Salwa var en av de som lot seg intervju i moskeen, og er praktiserende muslim. Salwa var opptatt av å snakke om utfordringer knyttet til det å flytte fra et land der religion står sterkt, til et sekulært land som Norge. Hun møtte utfordringer hun ikke var forberedt på, blant annet rundt tilgjengelighet på koranundervisning for barna sine:

Salwa: jeg er fra [land], det er et muslimsk land. Så vi ikke tenke på islam, ikke mor tenker på islam og lære barna om islam. For når barna går i skolen, eller sånn søndagsskole eller helgeskole, barna må

lære islam. For vi har fag om islam i klassen. Mamma kan også lære det bort, men mest sånn islamic kunnskap så er det fra skolen. Men her i Norge, når jeg oppdaget det ... og når jeg oppdaget at det er ikke islam på skolen, ingenting, da må jeg lære alt til mine barn. Så mine barn følger med meg. Men det er vanskelig, for jeg må ha det perfekt først, og så kan jeg lære det til dem.

Salwa kan ikke regne med at barna får undervisning i islam på skolen, så hun må gjøre det selv. Hun synes det er vanskelig, hun er ingen imam. Det er viktig for henne at hun kan det godt selv først, så hun kan formidle det perfekt videre. Salwa stopper opp og tenker seg om litt, før hun fortsetter:

Salwa: Men egentlig! Jeg trenger ikke lære barn egentlig, barna ser meg også lærer de. Det trenger ikke være så vanskelig vet du. For eksempel bønneteppe, jeg må stå på bønneteppe, så tar begge barn med seg et lite bønneteppe og leser og ber og alt ting. Hvis jeg for eksempel hjelper andre, hvis for eksempel en dag vi er ute og naboen trenger hjelp, så jeg må hjelpe naboen. Så barn ser på meg hjelpe naboen. Så en dag jeg var ute sammen med [barnet] min og hun ser en gammel dame, og [barnet] hjelper henne. Hun ser på meg, jeg ikke lærte henne.

Salwa kommer på at det viktigste tross alt er å være gode forbilder for barna sine, og det trenger ikke være så vanskelig. Barn kan gå på koranskole og bli fortalt hva som er riktig og galt, eller foreldrene kan fortelle dem det. Men den beste måten å lære på, er å handle slik du vil at barna skal handle.

Utdraget over viser hvordan Salwa fremstiller seg selv som mor gjennom et narrativ. Hun fremstiller seg selv som en god mor som har stor innflytelse på barna sine, hun trenger ikke en gang å si noe, det holder at hun går foran med et godt eksempel. Tar hun fram bønneteppe, vil barna ta fram bønneteppe. Hjelper hun naboen, vil barnet også forstå at hun må hjelpe de som trenger det. Salwa forteller stolt om barna sine, og skryter av at de har et godt forhold. Hun forteller at hun med en gang kan se om det har skjedd noe med de i løpet av dagen, og at hun vet når hun skal trøste og støtte. Når informanten forteller om livet sitt med seg selv i hovedrollen, handler plottet ofte om hvordan selvet identifiseres i fortellerens virkelighet (Linde, 1993). Ved å gi seg selv hovedrollen som «god mor» i historiene hun forteller, kan vi se hvordan Salwa identifiserer seg selv gjennom narrative og hvordan hun ønsker å fremstille seg selv som en god mor.

Salwa har ikke bodd i Norge mer enn et par år, men hun forteller at hun synes det går fint å oppdra barn i Norge. Selv om det viktigste for Salwa er å være et godt forbilde, tar hun også barna med på den koranundervisning som er tilgjengelig i Norge (i moskeen) og ellers

forsøker hun å være en åpen og likestilt mor for barna sine. Salwa fikk det plutselig travelt og måtte skynde seg hjem til barna sine. For å oppsummere rakk Salwa å fortelle om at hun først hadde vært bekymret blant annet for koranundervisningen, før hun tenkte seg om og kommer til slutt fram til at det ikke trenger være så vanskelig å være forelder i Norge likevel. Hun oppdrar barna ved å være en god mor og et godt forbilde. Det virket relativt bekymringsfritt.

Salwa forteller videre at det er viktig for henne at jenter og gutter skal få den samme oppdragelsen. Hun forteller at hun ikke oppdrar på forskjellige «jente- og guttemåter», men at hun lærer barna de samme tingene, samtidig. Likevel snakker hun ikke om farens rolle i dette, og vi forstår at det er mor som har ansvaret her. Slik lærer hun barna implisitt noe om kjønn. Videre sier Salwa at hun prøver så godt hun kan å være en åpen mor for barna sine, det synes hun er viktig:

Salwa: Så min jente er tre år, min gutt er syv år, så jeg må lære begge samtidig. Ikke jente sånn og gutt sånn, nei. Begge to, samme tingene. Så det er veldig viktig. Men åpen, jeg er veldig åpen mor, så jeg snakker veldig sånn åpen. Sånn er det.

Intervjudata som oppstår i et fokusgruppeintervju, er et resultat av samhandlingen mellom de som blir intervjuet. Deltakerne validerer hverandres utsagn underveis. Slik får man mer nyanserte data, men det kan også føre til at en informant sier det hun sier fordi hun vil fremstå på en bestemt måte (Krueger & Casey, 2009). Denne fokusgruppa var satt sammen av en gruppe kvinner som møttes i moskeen for å lære om kvinnerollen, hvordan de skulle lære barna om islam, og lignende. I det første utdraget forteller Salwa at hun synes det er vanskelig, før hun skifter tone. Det kan hende at Salwa bare ombestemte seg, men det kan også være at hun endret tone på grunn av at de andre kvinnene var tilstede. Det kan for eksempel være en form for intern konkurranse mellom mødrene i gruppa. Det kan hende at Salwa hadde sagt noe annet hadde intervjuet vært med bare meg og henne og at hun i dette intervjuet først og fremst ville fremstå som en god mor som har kontroll på oppdragelsen.

5.4.2 Hos Sima – om å oppdra barna mot en framtid i Norge

«Hvis jentene mine vil at jeg skal gjøre det og datt, jeg gjør det – jeg vil bare se de glade»

Da jeg stilte spørsmål om hvordan Sima synes det var å være mor i Norge, begynte hun å snakke om sin egen barndom. Om det var bevisst vet jeg ikke, men det virket som hun ville innlede samtale om foreldrerollen med deler av sin egen barndom og ungdomstid. Hennes

frihet som ung var begrenset av hjemlandet føringer på hvordan unge kvinner spesielt skulle leve sine liv. Det er viktig for henne at hennes egne døtre får oppleve den friheten som var fraværende i hennes egen oppvekst:

Sima: Norge er, det er et fint land å vokse opp i og jeg er glad for å være mor her. Jeg får ikke sagt nok hvor viktig det er, og at ungdommene våre har sitt eget frihet, at de bestemmer over seg selv. Noen ganger, for du vet tvangsekteskap og alle de tingene der, det er en del av, i hvert fall mitt miljø. Du har ikke lov til å bestemme selv. Jeg ble ikke gift bort med tvang, det var sånn arrangert ekteskap for meg. Jeg var 16 år gammel. Men jeg hadde ikke noe valg! Det var familien min som hadde valgt. Pappa sa sånn «vi synes han gutten er grei» «greit for meg pappa, du er en voksen person og du vet hvordan det er». Ferdig. De giftet meg bort ... men hva har skjedd da, to tre år, ferdig. Han har reist, jeg ble aleine med et barn. Som alenemor i [land]. Jeg var 16 år gammel da jeg giftet meg og 17 år gammel da jeg fikk den eldste. Du har ingen sosialkontor eller Nav som kan hjelpe deg, vi har ikke noen overgangsstønad eller et eller annet system som kan hjelpe. Da er det bare deg, du må jobbe selv.

Sima forteller åpent om hvordan det hele foregikk, og det virker som at hun har et avslappet forhold til det hele. I tillegg har hun et godt forhold til foreldrene, og snakker varm om dem, spesielt faren. Sima er nok klar over hvordan det er for en norsk, kvinnelig student som meg, å høre om at foreldrene hennes fant en mann til henne og at hun «ikke hadde noe valg». Det kan være at hun forsøker å glatte over det hele og forsvare faren, nettopp fordi det er meg hun forteller det til:

Sima: min mamma og meg var mye ute sammen, men meg og pappa, når vi var ute ... jeg følte meg veldig behagelig. Det var helt spesielt for meg. Jeg var så stolt av at jeg hadde pappa ved siden av meg! Og når jeg er på besøk, så stor som jeg er, jeg har egne barn, men når jeg besøker mine foreldre, jeg sover i armene til pappa! For ingenting kan være koseligere enn det, som å klemme pappa.

Dette et eksempel på hvordan intervjusituasjonen påvirker intervjudata. Et intervju er en sosial situasjon der deltakerne (informant og forsker) tilpasser sin oppførsel og hva de forteller, underveis i intervjuet (Holstein & Gubrium, 2011). Både Sima og jeg ser an hvordan vi reagerer og tilpasser oppførselen deretter, som i en hvilken som helst annen sosial interaksjon. Vi kjenner ikke hverandre fra før, og Sima er ikke sikker på hvordan jeg vil reagere på det hun forteller om arrangert ekteskap. Det at Sima går fra å snakke om at foreldrene giftet henne bort, til å skryte av foreldrene og spesielt faren, kan være et eksempel på hvordan intervjusituasjonen også er et rollespill mellom medlemmene. Intervjudata skapes i dette rollespillet (Gubrium og Holstein bruker ikke begrepet «roller» som er typisk Goffmansk), eller sosiale samspillet partene imellom. Järvinen (2005) beskriver intervjuet

som en form for selvpresentasjon, fordi informanten svarer ut fra slik han eller hun tolker situasjonen.

På tross av at Sima ble giftet bort til en mann som ikke var bra for henne, har ikke dette gått ut over forholdet hun har til foreldrene sine. Senere i intervjuet ringer moren til Sima, og hun blir tydelig glad. Hun viser meg bildet som kommer opp på skjermen når hun ringer, det er et bilde av både moren og faren. Jeg har aldri snakket med noen som har vært en del av et arrangert ekteskap, og selv om jeg ikke kan huske det kan det godt hende at ansiktet mitt avslørte min umiddelbare reaksjon. Hvis det var tilfelle kan Sima ha registrert det, og hun har forsøkt å rette opp på det inntrykket hun nettopp ga av foreldrene sine. Sima svarer altså ut fra slik hun tolker situasjonen.

Sima avbryter seg selv og unnskylder at hun sporet sånn av. Jeg sier at det går helt fint og bare er positivt for intervjudata. Hun skifter tema og begynner å fortelle om hvordan hun oppdrar sine egne barn. Sima er alenemor. Det var viktig for henne å ha god kontakt og et åpent forhold til døtrene sine, og vi har sett at det også er viktig for henne at de har frihet og kan ta egne valg. Sima forteller at hun er mye opptatt, og at hun jobber mye, men at hun alltid setter barna først:

Sima: Jeg jobber flere jobber ... også jeg har to dager i uka kurs. Alle de jobbene er krevende. Det er ikke letteste jobben, men samtidig sier jeg nei til all type aktivitet på kveldene, kanskje vennene mine vil samles, skal vi gjøre sånn og sånn, nei beklager. For mine barn er først. Det er de som trenger meg på kveldene. Det er de som trenger meg i helgen. Det er de som trenger mamma, for de har ikke pappa. Jeg har den rollen som pappa og mamma, begge to. Og hvis jeg hadde vært opptatt av andre ting, jeg kan ikke være den mammaen som observerer mine barn. Som foreldre må vi være foreldre, først og fremst vi må være den omsorgspersonen som gir alt, alt starter fra foreldre, syns jeg.

Sima fortsetter og hun begynner å snakke om hvordan hun *ikke* vil oppdra barna sine. Hun refererer til andre minoritetsmiljøer og mener at enkelte familier oppdrar slik at det blir vanskelig for barna å ta del i det norske samfunnet:

Sima: (...) helt ærlig, når jeg sitter og tenker på de familiene som er veldig sånn, ja jeg kan si høyt, de pakistanske familiene, de afghanske familiene, de somaliske familiene, de er veldig opptatt av ære og skam og det og datt. De bare «åh, min datter er en engel, har hijab, faster, gjør det gjør datt» ikke sant, den jenta er ikke seg selv. Hun blir helt sikkert, ja tenk på de somaliske jentene som går i den lange kjolen på skolen, i snø, helt sikkert de blir mobba. Helt sikkert, jeg kan bare si det rett ut, at de blir mobba. Det kan ikke være sånn «åh, du må bare dra opp kjolen når det er snø og det er glatt når vi er på tur» det er ikke sånn, jeg får vondt. Jeg mener ikke noe vondt bak dette, det går helt fint og man må bare beholde sin kultur. Men av og til, man må tenke litte grann.

Sima ser ikke bare til minoritetsmiljøene når hun kritiserer enkelte måter å oppdra barn på. Poenget hennes er det samme i andre miljøer der barn nektes å delta på aktiviteter, slik at barna holdes utenfor fellesskapet:

Sima: Men det er ikke bare muslimer. Datteren min, hun er god venninne med en på skolen som er med i Jehovas ... hva ...

Mari: Jehovas vitne?

Sima: ja, og stakkars henne, for to dager siden det var sånn Luciafest på skolen, og de hadde lyst til å pynte seg og gå og synge sang, men stakkars henne, hun skulle ikke være med. Hun satt på gulvet der, og jeg merket hun var skikkelig lei seg. Jeg gikk bort og klemte henne og sa «jeg er veldig glad i deg og jeg skulle gjerne vært her i klasserommet og lekt med deg, men jeg må på jobb». Da sa læreren at «neinei vi skal ordne sånn at noen kan komme hit og være med henne». Men jeg fikk så vondt av det! Hun får ikke lov til å klippe håret sitt eller feire bursdagen sin heller.

Sima forteller med en oppgitt stemme. Hun sier hun blir irritert på foreldre som begrenser barnas frihet og nekter de å delta på ting som majoriteten deltar på, fordi de selv vil være en del av en «liten gruppe» som hun kaller det. For Sima er det viktig at barna hennes kan delta på det de vil og være en del av fellesskapet. Simas måte å oppdra barna på minner meg mye om min egen oppdragelse. Jeg hadde også frihet til å dra ut på kveldene, men jeg hadde innetid og måtte love å ringe hvis det var noe, fremfor å skjule det. Sima var ikke redd for at barna skulle bli «for norske», og hun var trygg på at norske normer og levemåte ville være bra for døtrene hennes.

Etter å ha snakket om hva hun synes er viktig og hvordan hun oppdrar sine barn, trekker Sima fram eksempler som illustrerer hvordan hun *ikke* vil oppdra barna sine. Sima illustrerer sitt standpunkt og formidler sin identitet som mor ved å fortelle hva det er hun tar avstand fra. Fangen (2008) snakker om identifisering og distansering som to sider av samme prosess. Slik skaper Sima sin identitet som ikke etnisk norsk mor i Norge ved å sammenligne seg med andre minoritetsmødre. Slik er likheter og forskjeller viktige elementer i menneskers identitetsarbeid, da de sier noe om hvordan vi utvikler vår identitet ved å sammenligne oss med andre (Jenkins, 2006).

Identitet er videre noe som er i konstant utvikling, og endres gjennom livsløpet. Migrasjon og flukt kan ha innvirkning på identitetsarbeid og selvoppfatning. Sima ville ikke oppdratt barna på samme måte i sitt opphavsland og Norge, fordi kulturelle holdepunkter, normer og

sanksjoner er forskjellige. I førstnevnte hadde hun ikke vært bekymret for at barn med dekkende plagg («lang kjole») skulle blitt mobbet, fordi alle går kledd sånn. I Norge blir Sima eksponert for andre måter å leve på, og tidligere holdepunkter man har forankret sin identitet i, må erstattes med nye. Simas integrering har vært vellykket hvis man ser på hvordan hun kombinerer elementer fra ulike kulturer, men det hadde ikke trengt å være sånn. Alle integreringsprosesser er ulike. Vi har sett at Sima raskt kom ut i jobb, hun har gode norske kolleger og norske venner fremfor venner fra hennes etniske miljø. Sima har med andre ord litt tatt godt imot av nordmenn. Mottakelsen i vertslandet, kan ha innvirkning på hvordan immigranten forholder seg til gjeldende føringer og normer i det nye landet (Fangen, 2008). Dette samsvarer med Helse- og omsorgsdepartementet (2014-2015) syn på at vellykket integrering krever innsats fra begge parter og at det er en toveis prosess. Simas historie illustrerer viktigheten av at minoriteter omgås majoriteten og eksponeres for norske levesett og oppdragelse.

Hvordan Sima kombinerer elementer fra ulike kulturer, kom også til uttrykk i hvordan familien feiret høytider. Flere av intervjuene ble holdt hjemme hos informantene. Jeg var der i mange timer, noen ganger var jeg hos dem hele kvelden. Mye av datamaterialet er dermed hentet inn fra informantenes hjem, altså der hvor hverdagslivet deres utspiller seg. Hverdagslivstudier egner seg godt til å innhente informasjon om «vanlige» mennesker, samt de mindre dominerende- og marginaliserte gruppene i samfunnet (Gullestad, 1989). Minoriteter og flyktninger tilhører ofte disse gruppene. En måte å gi en marginalisert gruppe en tydeligere stemme slik at de inkluderes i samfunnsanalysen, er å studere deres hverdagsliv (Gullestad, 1989). Jeg ble invitert hjem til Sima for å ha intervjuet. Underveis i intervjuet kunne Sima vise til hvordan hun hadde pyntet til jul, vise meg juletreet og servere lussekatter. Konteksten var mer intim og privat enn om vi skulle hatt intervjuet et annet sted. Det var også en fin måte for Sima å illustrere hvordan de feiret julen, men også for å se mer av hva hun omga seg med og hvordan familien levde. Ved å komme hjem til Sima en helt vanlig ukedag, fikk jeg ta del i- og komme på innsiden av hennes hverdagsliv som jeg kan formidle videre gjennom oppgaven min.

Det viktigste for Sima er at barna hennes er glade. Hun mener det er foreldrenes ansvar å sette seg inn i tradisjoner som majoriteten feirer, slik at barna får en fin opplevelse under høytidene og ikke føler seg utenfor:

Sima: (...) jeg er muslim, i islam feirer vi ikke jul, jul betyr ingenting for oss, men så lenge jeg bor her i Norge, så ... til og med jeg baker sånne lussekatter! Hehe!

(hun peker på lussekattene hun har satt fram på bordet og som jeg har spist av under intervjuet, vi ler)
Mari: og du har juletre!

Sima: jeg har juletre! Ja, vi skal pynte den snart. Og fire lys, for datteren min har veldig lyst til at vi skal tenne lys hver søndag. Jeg er ikke vant til å feire jul, men så lenge vi bor her og datteren min går på skolen, og med alle de som kommer med julekalender og mange pakker under juletre ... vi som foreldre har et stort ansvar. Hvis jentene mine vil at jeg skal gjøre det og datt, jeg gjør det. Jeg vil bare se de glade, jeg vil ikke at min datter skal sitte og se på alle i klassen som skal i bursdag eller i kirka, og si at «mamma sier at jeg ikke kan for vi er muslimer, vi går ikke i kirken». For meg er det helt sånn ... åh, jeg får vondt! Gå på kirka, det er ikke farlig. Spis svinekjøtt, det er ikke farlig.

Selv om Sima er opptatt av at man skal følge norske tradisjoner når man bor i Norge, vil hun samtidig at døtrene skal huske og feire de muslimske tradisjonene. Ifølge Sima er det er fullt mulig å kombinere ulike høytider. Selv om hverdagen er travel, forsøker Sima å markere de muslimske høytidsdagene også. Jeg spør om hun kan fortelle litt om hvordan det er å feire muslimske høytider i Norge:

Sima: Jeg kjøper noen små gaver til jentene mine etter den en måned fasting, ramadan. Jeg pleier å kjøpe fine kjoler hvis vi skal gå på besøk til noen. Egentlig jeg prøver bare å minne de på at vi har den høytiden. For de skal ikke mangle det på en måte. Men det blir veldig mange hos oss, jeg må ha vår måte, for barna har far der og så jul her i Norge. Så hos meg er det bare gaveshopping, skjønner du! Hehehe! Jajaja, så jeg pleier å si «de norske har bare jul! men dere har nouruz, dere har eid, og i tillegg til det har dere jul, så heldig dere er!».

Sima prøver å videreføre litt av de høytidene hun selv har vokst opp med til barna sine, i tillegg til at hun prøver å sette seg inn i de norske. Dette er et godt eksempel på at det er mulig å plukke ulike tradisjoner og de delene du ønsker fra to eller flere kulturer:

Mari: så du tar liksom med det beste fra alle?

Sima: ja, ja, ja, jeg syns det er viktig at de skal ha litt minner fra det og. Vi vet ikke hva som skjer i framtiden, kanskje de finner seg en mann fra vårt hjemland og de skal bli sammen, og de skal ha eid fest, og de sier «nei, jeg vet ikke, mamma har aldri feira det hjemme». Eller etter hvert at kanskje det blir et fredelig land, og vi reiser på ferie, da vil ikke jeg at barna mine skal si «nei, vi har aldri hørt om eid». Så jeg pleier å feire, eller minne de på det. Så jeg kjøper litt gaver fra meg. Eller vi kan gå ut og spise. Et eller annet gjør vi den dagen.

Sima klarer å trekke ut det beste fra flere kulturer, dette medfører også at det er noe hun må legge bak seg. Det er også deler av den kulturen som Sima ikke er interessert i å ta med seg videre og utsette barna for:

Sima: som for eksempel hun eldste datteren min, hvis jeg skal ha kontakt med andre fra [land], de vil ikke at en jente på hennes alder skal ha norsk kjærreste. Jeg er en åpen person, for meg er ikke det et problem. Men i deres hoder, nei, de aksepterer meg ikke så godt. Så derfor jeg sier, hva er vitsen, hva er grunnen for at jeg skal ha kontakt med dem?

Sima forteller at det er mange føringer på hvordan man skal oppdra barna sine i hennes miljø. Alle skal ha en mening, både fjerne og nære slektninger. For Sima er det uaktuelt at andre skal fortelle henne hvordan hun skal oppdra egne barn. Sima er en selvstendig og sterk kvinne, og hvis noen har problemer med det, kutter hun heller kontakten.

Det moderne livet krever at vi mennesker evner å kombinere flere ulike roller og aktiviteter, ansvaret for å sette seg inn i disse hviler på den enkelte (Gullestad, 1989). For innvandrere og barn av innvandrere, er rollene og de ulike arenaene enda flere. Sima skal for eksempel være mor i Norge, men til barn med en flerkulturell bakgrunn. Døtrene hennes må vokse opp i et land der de må finne ut av mange ting selv, der andre barn med norske foreldre lærer dette i hjemmet. Sima må oppdra døtrene sine i spennet mellom det kjente (nære) og det generelle (fjerne) i hverdagen, Gullestad (1989) kaller dette spennet forholdet mellom orden og forvirring. Sima vil ikke at døtrene skal føle seg utenfor på skolen når alle de andre snakker om pakkekalender og julegaver. Samtidig er hun opptatt av å føre tradisjoner videre. Ved å akseptere at døtrene hennes er både [nasjonalitet] og norske, har Sima på en måte flyttet grensene for døtrenes identitet. Hun legger til rette for døtrenes identitetsarbeid, men forsøker også å skape en egen identitet ved å integrere de ulike delene i hennes eget hverdagsliv (Gullestad, 1989).

Motivasjonen bak Simas valg om å kombinere ulike kulturer og blant annet feire jul, er for døtrenes skyld. Ved å komme hjem til Sima, kunne hun vise og fortelle om hvordan hun hadde pyntet og hva døtrene ville ha i førjulstiden. Jeg ble servert lussekatter og hun viste meg juletreet og adventsstaken. Jeg fikk se hvordan hun i praksis satt sammen ulike deler fra ulike kulturer og forsøkte å skape en sammenheng i hverdagen. Jeg ville fått et mer overfladisk bilde av Simas hverdagsliv hvis jeg ikke intervjuet hadde foregått i hjemmet hennes.

Sima har møtt engasjerte nordmenn som har trodd på henne og hjulpet henne ut i arbeidslivet, mens hun selv viser interesse for å lære om norske tradisjoner. Sima forteller at hun setter seg inn i den norske julen på grunn av barna. Hun vil ikke at de skal føle seg utenfor på skolen.

Dette kan tilsi at barn fremmer integrering, fordi man «tvinges» til å ta del i ulike arenaer i det norske samfunnet. Motivasjonen til å lære om julen hadde ikke nødvendigvis vært like stor om Sima ikke hadde hatt barn.

5.4.3 Hos Rajan og Aria – om å gi barna tilhørighet i to kulturer

«Barna med et annet kultur ... så møter de helt motsatt her, det kan lett gå feil vei»

Rajan og Aria forteller at det var på grunn av barna at de kom til Norge i det heletatt. De hadde egentlig tenkt til å dra til Sverige, men på vei dit ble de tipset om at de burde dra til Norge. Norge var et bedre land å ha barn i. Rajan og Aria endret planene, og endte opp i Norge. Da paret kom hit hadde de allerede to barn, og ett til var på vei. I likhet med Sima, var Rajan og Aria opptatt av å inkludere seg i barnas liv og være interessert. De så på dette som spesielt viktig for barn som vokser opp i forskjellige kulturer:

Rajan: (...) det er viktig med god relasjon mellom foreldre og at de respekterer hverandre rett og slett. Vi har vært med barna helt fra de var små, vi har vært på foreldremøte, i barnehagen, skole, overalt. Det er viktig i en familie, hvis et barn skal lykkes i samfunnet, foreldre må være aktive. De må være sammen med barna sine hele tiden. Ikke for å kontrollere, ikke for å overvåke, men når barn ser at mor og far er interessert i hva som skjer med barna, føler de at «okei, vi har noen bak oss som støtter oss».

Når det kommer til språket, er Rajan nøye på at familien skal snakke deres språk seg imellom. De snakker norsk med hverandre kun når de har besøk:

Rajan: Jeg har alltid sagt, når dere kommer ved inngangsdøra, der slutter norsken. Jeg har aldri, aldri, i mine 24 år her, pratet norsk med mine barn. Aldri. Ikke kona heller. Det er ikke naturlig. Mine barn er veldig kloke. Hvis jeg og kona starter snakke på norsk fortsetter barna å snakke på [språk]. Men, jeg har snakket på norsk med mine barn, når vi har noen på besøk. Vi får veldig mange norske venner her på besøk, og da snakker vi med hverandre på norsk. Men når vi er alene, nei.
Aria: de snakker ikke heller på norsk med hverandre, heller de ikke skriver på norsk med hverandre.
Rajan: og det er gjort forskning på det, jeg har lest litt forskning på dette med tospråklige, de scorer mye bedre de som kan morsmålet, enn de som ikke praktiserer morsmålet hjemme. Vi er veldig stolte av at vi har holdt kultur og språk og tradisjon, og samtidig vi har tatt imot det norske også.

Rajan har tidligere fortalt at den opprinnelige nasjonale identiteten deres kommer før en eventuell religiøs identitet. Rajan forteller og at han synes det er viktig at barna kan snakke med familie i opphavslandet når de er på besøk, han ville vært flau om han måtte oversette for dem. Det er viktig for Rajan og Aria at barna husker hvor de kommer fra, og at de bevarer deler av denne identiteten. I forrige kapittel da Rajan og Aria snakket om nettverk, snakket de

om hvordan de kombinerer de ulike kulturene, de evner altså å sette sammen sin egen etniske identitet. Denne holdningen vil de videreføre til barna. Forskning viser at det å bevare opphavsspråket og føre det videre til barna, også har en positiv påvirkning på familierelasjoner (Fillmore, 2000; A. Portes & Hao, 2002), på tross av dette viser forskning at bevaring av språket sjelden strekker seg over mer enn tre generasjoner (Portes & Hao, 1998).

Familien er et godt eksempel på at en forankring i opprinnelseslandets kultur og språk, ikke er til hinder for at familien kan «ta imot det norske».

Rajan er tydelig på at barna skal snakke [språk] innenfor husets fire vegger når det bare er familie tilstede. Han argumenterer med forskning at det er best slik. I tillegg er det viktig for at barna skal kunne snakke med slektninger i hjemlandet. Det å kunne foreldrenes språk kan også ha en positiv effekt på identitet og følelse av tilhørighet til de ulike kulturene, da det å mestre språk gir mulighet for kommunikasjon og å bli akseptert som del av kulturene (Hubbard & Utsey, 2015).

I likhet med Sima, forteller Rajan og Aria videre om hvordan de *ikke* ville ha oppdratt barna sine. De distanserer seg fra hvordan de mener man ikke skal oppdra barn. Dette skjer ved flere anledninger, først en hendelse fra barnehagen:

Rajan: jeg husker når det kom to tvillinger, vietnameser, begge foreldrene født i Norge, men besteforeldrene har kommet fra Vietnam. De har begynt i barnehage som fire år, de kan ikke et ord norsk!

Mari: oi, men foreldrene da?

Aria: de snakker med foreldrene bare vietnamesisk. Ikke norsk! Når de begynte i barnehagen, ikke et ord på norsk, vi måtte skaffe tolk. Men de lærte fort, ungene lærte fort, språket.

Rajan: men det har blitt så gode ordninger med kontantstøtte og barnetrygd og bla bla bla. (vi ler alle tre)

Mari: ja, man kan jo leve et veldig komfortabelt liv med det.

Rajan: veldig komfortabelt liv og man tenker ikke på fremtiden til barna. Men du kan også gjøre sånn som oss. Han minste sønnen vår, han ... han ble født i Norge, vi sendte han i barnehage når han var ni måneder gammel. Bare ni. Altså, med en gang, men begge vi to var på jobb.

Ved å fortelle om de to vietnamesiske barna før de forteller om sin egen sønn, bruker de kontrastene i eksemplene for å ytterligere illustrere sitt ståsted. Her kan også mine tilskrevne trekk og egenskaper spille en rolle (Hammersley & Atkinson, 1996). Rajan og Aria kan for eksempel tenke at jeg tror at minoritetsfamilier oftere har barna hjemme istedenfor barnehagen. I utdraget over viser de meg at de er klar over at dette skjer, men at de distanserer

seg fra en slik praksis. De ville jobbe, og måtte dermed sende sønnen tidlig i barnehagen. Et valg de vet mest sannsynlig vil falle i god smak hos en sosiologstudent. Forskeren tillegges en aktiv rolle ved bruk av en narrativ tilnærming. Jeg som intervjuer spiller også en aktiv rolle i utdraget over når ekteparet velger hva de vil fortelle, og vi er alle med på å produsere virkeligheten.

Rajan og Aria forteller også om en nylig hendelse der en gjeng med gutter fra deres opphavskultur dro til Syria som fremmedkrigere. Tidligere snakket Rajan om at det var viktig at foreldrene brydde seg om barna sine og var interessert i deres hverdag, spesielt hos barn som vokste opp som flerkulturelle. Gjennom historien under viser de at de tar avstand fra det som skjedde. Her får de vist enda et eksempel fra egen barneoppdragelse i forhold til en annen, negativ historie:

Rajan: (...) men hvis du overlater barna til seg selv, barna med et annet kultur, barn som har kommet fra et annet samfunn, så møter de helt motsatt her, en helt annen kultur, så kan de lett gå feil vei. Og dette har vi opplevd, de som har gått til ISIS ... det er hjemme det har sviktet. Rett og slett. De er ikke interessert i hva som skjer med barna. Jeg er ikke imot at barna skal ha sitt liv, at de skal gå ut med venner på kvelden. Ikke noe problem. Men du må være litt obs på hva barna holder på med på kveldene. For eksempel, barna våre var veldig interesserte i å gå ut til byen når barna var rundt 16, 17 år. Okei ingen problem. Jeg tok med barna mine med i bilen til byen, reiste sammen, gikk hånd i hånd i Markensgate. Så ser de hva som skjer der. Så sier de «pappa, kan du kjøre oss hjem».

Mari: hehe, ja så lurt! Så du tok de med dit?

Rajan: jeg tok de med. Gikk sammen i Markensgate og jeg sa «se dette skjer». Og når de skal være med venner, venninner, ingen problem, men de må ha klokkeslett når de må hjem. Klokken ti, elleve, kom hjem, ta bussen. Hvis du trenger jeg kommer og kjører bil, ikke noe problem. Bare det skal være trygt. Kom hjem.

Aria: ja, det viktigste er at foreldrene skal være åpen med barna. Snakke om alt hva som bekymrer barna. Det skal ikke være noe tabu-tema, det skal tas alt, alt, alt, alt, med barna. Ikke skjule noe for barna. Være åpen.

Rajan og Aria forteller videre at de er stolte over egne barn som har klart seg så bra. For tredje gang forteller ekteparet om egne barn like før eller etter en mer negativt ladet historie eller hendelse:

Rajan: for eksempel da, vi hadde et eksempel med et barn, moren har jobbet i barnevernet, men barnet var helt ute av kontroll. Gikk i samme klasse med sønnen vår. Når han begynte å være sammen med vårt barn, vår sønn, så snudde barnet. Oppførselen var helt annerledes. Det var helt et annet barn. Så kom hun moren til oss, og sa vet du hva «jeg takker deres sønn for at min sønn er som i dag. Fordi han hadde tatt helt feil vei.» Så ja, jeg tenker at, jeg er stolt over vår sønn og at vi har gjort noe riktig, når han gutten forandret seg sånn.

Hvorfor forteller Rajan og Aria historier om fremmedkrigere, de vietnamesiske barna og den «ukontrollerte» kameraten til sønnen, når vi egentlig snakker om barneoppdragelse? Analysens narrative tilnærming kommer til nytte her. Jeg kan sette historiene inn i en sammenheng og vise at de ikke er uavhengige og tilfeldig valgte historier, men at de betyr noe i forhold til hverandre. Rajan og Aria hadde ikke trengt å fortelle meg noe mer enn at de valgte å la sønnen begynne tidlig i barnehagen fordi de ville jobbe begge to. Det de derimot gjorde, var å først komme med et (negativt) eksempel på hvordan en annen minoritetsfamilie kunne gjøre det. Rajan får også trukket inn sitt standpunkt i forhold til utnyttelse av kontantstøtte og barnetrygd. Det at sønnen deres begynte i barnehagen da han var ni måneder fordi Rajan og Aria skulle jobbe, høres enda bedre ut om de først forteller om tvillingene som begynte som fireåringer og ikke kunne norsk.

Rajan forteller deretter om hvordan han løste det da barna begynte å vise interesse for å gå ut på byen i helgene. Aria legger til at åpenhet er viktig og at man må snakke om alt. I sammenheng med dette, forteller de om fremmedkrigerne som dro og at årsaken til dette er svikt hjemmefra og dårlig forhold mellom barn og foreldre. Til sist forteller de om hvordan sønnen deres hadde hatt så god innflytelse på en annen gutt han gikk i klasse med, moren hans jobbet til og med i barnevernet (slik får de også fortalt om at deres barneoppdragelse blir anerkjent av fagkompetanse/barnevernet). Det at de sendte sønnen tidlig i barnehagen, deres åpenhet med barna og sønnens gode innflytelse på kameraten, eksemplifiserer at de har klart å være gode foreldre. De setter seg selv i et enda bedre lys ved å fortelle om negative eksempler i sammenheng med de positive historiene fra egen familie og egne barn. De tildeler seg selv hovedrollen i eget liv som gode foreldre som har tatt riktige avgjørelser i barneoppdragelsen.

Vi går over til å snakke litt om fremtidsutsikter, som for Rajan og Aria påvirkes av barna. Rajan og Aria har vært i Norge i mange år, men innrømmer at de har en liten drøm om å dra tilbake. Til nå har det ikke vært aktuelt på grunn av barna, men en dag håper Rajan at han kan flytte tilbake:

Rajan: (...) men min drøm er at når vi blir pensjonister, vi kan reise ned til [land].

Aria: men så kommer barnebarna, da skal han ikke reise!

(latter)

Rajan: vi har hus der nede og vi har alt på plass. Vi leier ikke ut, vi har kun for oss når vi reiser ned. Og da tenkte jeg at, ja at vi blir pensjonister der nede. Men jeg vet ikke hva som skjer, kanskje ikke!

Aria: jeg tror når kommer barnebarna, han reiser ikke. Jeg ikke reiser!

Aria minner Rajan på at dette ikke er så lett likevel, da det snart er tid for barnebarn. Selv om barna er voksne, spiller de fortsatt en rolle i planleggingen av framtiden.

Vi har sett at Rajan og Aria har sterke meninger om barneoppdragelse. De er stolte av egne barn, og stolte av den oppdragelsen de har klart å gi. De uttrykker bekymring for barn som vokser opp med et ben i hver kultur, da de lett kan føle seg utenfor. Det har derfor vært viktig for Rajan og Aria å følge opp barna, ha et åpent forhold til dem og ta del i livene deres.

5.4.4 Hos Amina, Jamil og Leon – integrering er viktig, men man må ikke glemme

«Jeg kjøper alltid julegave til henne (...) så hun kan være med å snakke om det på skolen.»

Hos Sima fikk jeg servert lussekatter, hos Amina, Jamil og Leon får jeg servert pepperkakene som er bakt sammen med kvinnegruppa. Det var naturlig at tema barneoppdragelse kom opp da jeg var hos Amina og Jamil. Leon var som sagt med under hele intervjuet.

Vi begynner å snakke om barneoppdragelse. Jeg spør om hvordan det er for Amina (som er praktiserende muslim) å oppdra barn i et ikke-muslimsk land. Hun sier det ikke er noe problem. Hun forteller om andre foreldre som er redde for at barna for eksempel skal få i seg svinekjøtt, Amina mener at det blir å lete etter vanskeligheter. Selv er hun ikke streng på om barna får i seg en pølse, og hun synes ikke det er greit med foreldre som holder barna hjemme fra fotballtrening eller tur på grunn av maten:

Amina: det er jo ikke et godt grunn!

Leon: det er jo ikke en god nok grunn til ikke å sende barna sine på fotballtrening liksom.

Amina: når datteren min går på tur, de spiser pølse.

Leon: mange av mine fettere går på fotballtrening og de griller pølser og sånn. Og i august når skolen starta, hadde vi en liten pølsefest på skolegården. Det var veldig gøy faktisk. Det var min ide da.

Mari: åja, så gøy!

Amina: men jeg tenker at foreldre som ikke vil sende barna sine på fotballtrening på grunn av pølser, de kan kjøpe pølser som er fra kylling, halal! Vi kaller det halal. Det er bare kylling. Ikke noe problem. (Leon finner fram bilder på mobilen sin av grillingen)

Amina: og jeg om min mann var på tur med den her Vågsbygd kirke, vi var på tur på den øya, jeg har glemt hva heter ... den på andre siden av Vågsbygd.

Leon: bragdøya? Jo, Bragdøya.

Amina: og da hadde vi grill, og vi grilte, grilte?

Leon: grilla.

Amina: grilla. Grilla pølse av kylling og da spiste vi mye. Men min mann liker ikke pølse. Hehe!

Amina er ikke redd for at barna skal spise svinekjøtt, selv om hun selv ikke gjør det. Det er viktigere for henne at barna skal være en del av det norske fellesskapet enn at de skal være strenge på slike ting. Samtidig går ikke dette utover hennes egen måte å praktisere religionen på.

Vi begynner å snakke om hvordan familien feirer høytider. Det er viktig for Amina å feire jul når familien bor i Norge. Det handler om at datteren også skal fortelle om gavene hun fikk til jul på skolen. Det handler om integrering. Amina forteller engasjert om hvordan de skal feire julen i år. Amina synes tydelig det er gøy å stelle i stand, hun viser til ting rundt i huset (som for eksempel pepperkakene, plantene og stearinlysene), hun ler og smiler mens hun forteller:

Amina: ja vi bakte pepperkaker! Hehe. Også har vi pynta og kjøpt plante!

Leon: og vi har kjøpt julenisse!

(faren sier på arabisk at Leon må tenne stearinlysene i vinduet)

Amina: ja, tenn lys! Gå og tenn lys! Også har jeg kjøpt noen gaver til norske venninner. Også på skolen kjøper vi gaver til læreren ja, hehe. Sist år tok jeg inn juletre! Det var ekte juletre og jeg kjøpte mange gaver til min datter, mange mange. Og jeg ligger, eller la juletreet der og vi legger gaver på gulvet.

Leon: jaa!

Amina: Og når min mann var ikke her, vi feiret jula, og vi gikk til byen og vi kjøpte sånn ... (sier et ord på arabisk)

Leon: fyrverkeri.

Amina: fyrverkeri? Ja. Vi prøvde å gjøre oss glade!

Dette er et eksempel på hvordan det å snakke om feiring av høytider sier noe om hvordan de tenker rundt det å kombinere ulike kulturer. Amina er klar over at den arabiske kulturen ikke er perfekt her, og at hennes barn kan få lov til å velge de gode tingene og kombinere med det norske. Amina forteller at det også er med tanke på datterens fremtid i Norge at Amina engasjerer seg i julehøytiden og at Amina vil sette seg inn i den norske julefeiringen, det er viktig for henne at datteren føler seg hjemme her:

Amina: ja og jeg kjøper alltid julegave til henne. Ja, fordi hun er på skolen, og hører på venninnene sine. Vi bor i Norge og vi må ta litt fra hverandre, ikke sant. Hun tenker kanskje på hvorfor de andre vennene feirer, også «jeg feirer ikke, gaver jeg får ikke.» Derfor vi prøver å ta litt fra her og litt fra der så hun kan være med å snakke om det på skolen og ja. (...) når man bor i et land, man kan ikke holde kulturen og tradisjonen på avstand. Spesielt barn, de kan ikke leve i et land og bare se til de andre hva de gjør.

Leon: altså leve i et land med en annen kultur er skikkelig vanskelig.

Amina: vi må velge de beste, hva er best, fra begge kulturer.

Mari: mm. Da får man jo det beste fra to verdener.

Amina: ja. Ja! helt sant.

I likhet med Sima, er det også viktig for Amina at barna hennes ikke glemmer sin kultur. Samtidig oppfordres de til å ta det beste fra hver kultur. Feiring av eid og andre høytider i hjemlandet, vil aldri bli det samme i Norge. Det er likevel viktig for Amina at barna hennes ikke glemmer det helt. For Leon har det gått litt i glemmeboken allerede:

Mari: men savner du det? Eid-feiringen når du var liten?

Leon: altså jeg er voksen, men kanskje barn gjør det. Ehm. Jeg ble opptatt av andre ting liksom. Det ble liksom tre vanlige dager. Mm.

Mari: men skulle du ønske at han fortsatte å feire det som voksen og ikke legge det helt bak seg?

Amina: ja, selvfølgelig! Selvfølgelig. Også min jente ...

Leon: datter.

Amina: ja, min datter. Hun er ung, og hun må ikke glemme tradisjonen vår. Den eid eller, ja. Hun må huske. Ja, hun må det.

Leon: hun husker at hun skal få penger!

Amina: ja, hehe, hun er veldig glad i penger. Hun kan få lov til, vi kan feire begge deler, norsk fest og syrisk fest. Vi kan feire begge her. Ja. Men barn må ikke glemme. Mm.

Amina forteller om at familien synes det er gøy å feire julen som vi gjør i Norge. Når mannen hennes enda var i opphavlandet, brukte de julen til å gjøre det beste ut av det og «gjøre oss glade». Amina er som sagt praktiserende muslim, så jeg ble nysgjerrig på hvorfor de velger å feire jul, er det kun for datterens del? Leon og Amina utdyper, det handler også om integrering for deres egen del:

Leon: men det viktigste er å prøve å integrere seg, altså det å bli integrert skjer gjennom store prosesser. Bli kjent med folk, lære språket, lære tradisjoner, vaner.

Amina: kultur. Mm. (...) jeg tror de som holder på sin kultur og tradisjon og ... kanskje de tror at barna skal miste kulturen sin. Eller de skal ha de norske tradisjoner, som noen er ikke akseptert for oss. Ja.

Leon: noen folk er bare veldig strenge liksom. Eller konservative, jeg vet ikke.

Mari: mm. Men du er ikke redd for det du da? At de skal miste kulturen sin?

Amina: nei, jeg tror, jeg alltid si til mine barn da det er viktig for oss at de skal ta det beste fra hver kultur. Norske kultur og vår kultur ... Jeg sier til de «du kan ta den beste».

Leon: det beste av alt liksom. Og vise at vi har også gode vaner som vi kan dele med andre liksom.

Amina: og vi som arabiske vi har kultur som, ikke hele kulturen er riktig. Vi har mange galt. Jeg tror de kan ta det gode, gode tradisjoner og kultur. Fra begge.

Vi kommer inn på tema høytider. Amina snakket om at hun gjerne vil lære mer om høytider vi feiret i Norge. Dette kommer fram da vi begynner å snakke om kvinnegruppa (vi er begge deltakere der og det var der jeg møtte Amina første gang), og jeg spør henne om hva hun tenker om kvinnegruppa:

Amina: ja, som pepperkaker, som risgrøt, og andre tradisjoner, ikke bare mat, men gjerne julefest, hva lager de, hvordan de snakker, hvorfor de feirer jula. Ja! Vi vet at på grunn av Jesus, på grunn av vi har den i koranen ja, men vi har lyst til å høre mer!

Amina er veldig nysgjerrig og lærevillig, noe hun kan få utløp for i kvinnegruppa. Her lærer hun om norske tradisjoner, og får praktisere norsk. Det ser ut til at kvinnegruppa er viktig for Amina. Barna er også med på å påvirke fremtidsutsiktene i Amina sin familie. Amina forteller om at hun gjerne vil dra hjem til [land] når krigen tar slutt for å være med på å bygge opp landet igjen, men at det blir vanskelig med tanke på barna. Det er i Norge barna hennes har vokst opp, og hun vil at de skal kunne fortsette å bo her:

Amina: (...) Og mange unge de går på skole her og lærer språk og de går på universitet også. Men i hodet, de tenker mer på hjemlandet sitt. Ja. Kanskje de kan ta utdanning her, men jeg tror tiden skal komme og krigen skal slutte. Kanskje de gamle vil dra tilbake. Men sånn som mine barn, de vil ikke komme tilbake til [land]. For de har vokst opp her og går på skolen og kanskje etter to eller tre år, han skal på universitet. Jeg kan ikke si til han «kom, nå skal vi tilbake til [land]», nei! Hehe. Nei vi må tenke i fremtiden, for barna.

Selv om Amina selv er praktiserende muslim, er hun opptatt av føringer fra religionen ikke skal stå i veien for at barna kan delta i det norske samfunnet på lik linje som etnisk norske barn. Amina legger til rette for at barna kan plukke det beste fra de to kulturene de har vokst opp i, hun feirer jul for datterens skyld, men hun passer også på å markere muslimske høytider. Det er viktig at barna hennes ikke glemmer tradisjonene fra hjemlandet.

Selv om Amina selv kunne tenke seg å reise tilbake, slår hun dette fra seg med hensyn til barna. Amina ønsker en god framtid for barna i Norge, og ved å sette seg inn i norske høytider, lære seg språket og få en jobb, legger hun til rette for at barna skal kunne føle en tilhørighet til Norge.

5.4.5 Aizza sitt valg – et eksempel fra kvinnegruppa

På et av møtene i kvinnegruppa, dukket barn og barns framtid i Norge opp som tema. Aizza, en kvinne i trettiårene fra et land i Midtøsten, forteller om hvordan det å skulle få barn forandret hennes framtidsplaner. Aizza og mannen hennes hadde diskutert en stund fram og tilbake hvor mye lengre de orket å bli i et land der det var så vanskelig å få jobb. Det hadde ikke gått spesielt bra så langt, og de synes språket var vanskelig. Hvor lenge orket de å prøve? Skulle de prøve å flytte til Storbritannia, kanskje? Eller skulle de prøve et år til, de var jo enda

unge? Dette var en periode som var preget av uro, og de klarte ikke helt å slå seg til ro med en avgjørelse.

Aizza forteller at hun synes det var vanskelig å finne motivasjonen til å praktisere språket og konsentrere seg når hun var i praksis. Det var lettere for mannen hennes, men han var samtidig alltid positiv til forslag Aizza kom med, som å flytte til et annet land og prøve der. Aizza forteller om en periode med mye grubling og rastløshet, men så en dag ble alt forandret. Avgjørelsen kom den dagen de fant ut at de skulle bli foreldre. Norge var det landet som var best for et barn å vokse opp i, så de bestemte seg for å bli:

Aizza: (...) det ble helt spesielt da vi fikk vite at vi skulle få barn. Hva er beste å gjøre for henne, var det eneste i hodet mitt. Man har bare ett liv, man må gjøre det på riktig måte. Så vi tenkte at hva er den beste fremtiden for henne, hvor skal hun vokse opp. Vi tenkte litt på at det er viktig å være sammen med familie, men det var nok mest vår egen del. Vi besøker jo ofte. Så noen ganger så ... ja, man må tenke litt fremover, på fremtiden. Fremtiden til barnet vårt. Det viktigste er henne, så vi klarer oss fint når hun har det bra ikke sant.

For Aizza var det at de skulle bli foreldre, avgjørende for at hun skulle klare å slå seg til ro i Norge. Selv om hun hadde hjemlengsel noen ganger, forteller Aizza at det ble lettere å satse alt på en framtid i Norge nå – ikke Storbritannia for eksempel, hun måtte det for datterens skyld. Hun slapp å bruke så mye tid på å gruble, og hun fant tilbake til motivasjonen hun hadde hatt da hun kom. Amina forteller også at hun gjerne vil dra hjem for å være med på å gjenoppbygge landet. Men hun slår det fra seg, av hensyn til barna. Rajan hadde og et ønske om å leve pensjonisttilværelsen i opprinnelseslandet, men Aria minner han på at de er fint nødt til å være i Norge nå som barnebarna kommer. På bakgrunn av intervjudata, kan de se ut som at det å ha barn påvirker foreldrenes tanker om fremtiden. Ingen av mine informanter ønsker at barna skal vokse opp i opprinnelseslandet, og de må slå fra seg tanken om at de kanskje en dag kan dra hjem. Dette kan gjøre det lettere å fokusere på språkpraksis og satse på en framtid i Norge.

Jeg tok ikke opp samtaler i kvinnegruppa, med i dette tilfellet gjorde jeg et unntak. Møtet var sent i datainnsamlingsperioden, og jeg hadde allerede begynt arbeidet med å skissere forslag til kategorier. Da vi begynte å snakke om barn og betydningen barn har for fremtiden i Norge, spurte jeg om jeg kunne ta opp samtalen. Det ble selvsagt tatt hensyn til de samme retningslinjene i forhold til anonymitet og informert samtykke. En slik måte å samle inn data på samsvarer også med hva forskere som arbeider etnometodologisk foretrekker. Sosiale

settinger som oppstår naturlig (og som hadde oppstått uavhengig av om forskeren hadde vært tilstede eller ikke), er å foretrekke fremfor formelle avtalte intervju i datainnsamlingen (Ryen, 2002). De fleste intervju i denne oppgaven har vært avtalte intervju, noe de fleste som arbeider etnometodologisk også er åpne for. Ryen (2002) poengterer i slike tilfeller at «det sentrale ligger i hvilken status man tilordner data som kommer fram» (p. 142). Forskere er ikke forsikret mot «forstyrrende» faktorer bare fordi man henter intervjudata fra sosiale settinger som oppstår naturlig. Det blir da analysemåten som er det viktigste, eller hvordan man inkluderer forstyrrende faktorer i analysen. I etnometodologien ønsker man «forstyrrelsene» velkommen og undersøker disse nærmere, i motsetning til enkelte interaksjonister som mener at forstyrrelsene påvirker den rene «sannheten» som informantene er i ferd med å fortelle.

6 Oppsummering og drøfting

Funnene som er presentert så langt er knyttet til informantenes erfaringer rundt overgangen til et nytt samfunn, utfordringer og muligheter, og hva som har hatt betydning for dem i prosessen.

Datainnsamlingen i denne oppgaven har foregått på to ulike arenaer. Den ene har vært i informantenes hjem, den andre arenaen har vært på informantenes sosiale møteplasser. Jeg har i arbeidet med denne oppgaven innhentet data om hvordan et utvalg personer med flyktningbakgrunn beskriver de nye utfordringene de står overfor i møtet med en ny hverdag og hvordan de løser disse, hva de vektlegger som betydningsfullt i endringsprosessen og hvordan de skaper en ny og meningsfull hverdag i det nye landet.

Problemstilling for oppgaven lyder som nevnt over, som følger;

Hvordan forteller et utvalg personer med flyktningbakgrunn om sin overgang til et nytt land?

For å svare på problemstillingen, vil jeg dele besvarelsen og drøftingen i to. Først vil jeg oppsummere og diskutere hvordan informantene organiserer sin hverdag ut fra data som ble samlet inn ved hjelp av avtalt intervju (ofte i hjemmene deres). Da mener jeg både hva informantene fortalte, men også observasjoner jeg gjorde meg i hjemmene deres. Deretter vil jeg oppsummere og diskutere funn jeg gjorde da jeg fikk være med på sosiale arenaer der informantene var aktive utenfor hjemmet. Dette inkluderer møtene i kvinnegruppa og møtet i moskeen. Data herfra består av observasjoner jeg gjorde, men også hva informantene fortalte (spontane «intervju», fortellinger, utdrag fra samtaler, osv.). Dataene fra hjemmene består for det meste av intervjudata, mens data fra møteplassene består for det meste av observasjonsdata.

I dette avsluttende kapittelet vil jeg også komme med forslag underveis til hvordan overgangsprosessen kan gjøres lettere for flyktninger med utgangspunkt i informantfortellingene.

6.1 Fortellinger om tilpasningen og hverdagens uttrykk i hjemmene

I dette kapittelet vil jeg oppsummere og drøfte de funnene jeg gjorde under intervjuene i informantenes hjem. Jeg vil fokusere på hvordan informantene snakker om utfordringer i hverdagen knyttet til de kategoriene jeg presenterte i analysen. Jeg vil først oppsummere og diskutere funn rundt betydningen av å være i jobb og aktivitet, deretter nettverk og tilhørighet og til slutt hva det vil si for informantene å være foreldre. Jeg vil også vise hvordan vi kan bruke de erfaringene og opplevelsene som kommer til uttrykk i informantfortellingene, til å gjøre overgangsprosessen lettere.

Jobb og aktivitet

Like muligheter og like plikter for alle har vært og er et viktig element i integreringsarbeidet fra myndighetenes side (NOU 2011:14; NOU 2017:2). Det handler om at alle skal ha like muligheter, men også plikter, til å bidra og delta i fellesskapet. Jobb og arbeidsliv var også et tema informantene var opptatt av. Informantene snakket for eksempel om holdninger til det å være i arbeid, hvor raskt de hadde kommet i jobb, problemer rundt jobbsøking og hvordan jobb og kolleger gjorde/hadde gjort integreringen lettere.

Gjennom det informantene fortalte om jobb og betydningen av arbeid, virket det som at de ville vise meg at de var klar over at andelen minoriteter i arbeid, er mindre sammenlignet med majoritetsbefolkningen. Det ble viktig for dem å distansere seg fra denne gruppen. Dette er et eksempel på hvordan vi fremstiller oss selv på best mulig måte i narrativene vi forteller, eller det Sandberg kaller selvpresentasjon (Sandberg, 2010). Informantene fortalte også at de hadde vært yrkesaktive i hjemlandet, og at de så på det som naturlig å være i jobb. Forståelse for hvorfor noen har problemer med å komme inn på arbeidsmarkedet, er ikke tema. Jeg får et inntrykk av at arbeidsledighet er et tabubelagt tema. Informantene er mer opptatt å distansere seg fra dette enn å diskutere tema.

Et tema informantene gjerne ville snakke om, var ulike tilnærminger og strategier de brukte for å komme ut i arbeidslivet (selv om strategiene hadde ulike utfall, gikk de som oftest ut på det samme). Samtlige delte en holdning om at ting ikke kommer til deg, du må opp og ut og du må være aktiv i eget liv. Informantene forteller om hardt arbeid for å komme dit de er i dag. Veien mot den stillingen man vil ha, eller tilsvarende stilling som man hadde i hjemlandet, kan være lang. Det handlet om å fokusere på framtiden, lære seg språket, bygge nettverk og ta en aktiv rolle i forhold til å forbedre den situasjonen man befinner seg i. Rajan

fortalte blant annet om hvordan han holdt motivasjonen oppe ved å se på praksisplasser og lavtlønnede jobber som midlertidige og som en investering i fremtiden.

Rajan har jobbet som tolk, og Sima tar fortsatt tolkeoppdrag. De forteller begge at en slik jobb går ut over kontakten med deres etniske nettverk. Begge opplevde å måtte ta avstand til andre med samme etniske bakgrunn, på grunn av sensitive temaer i tolkeoppdrag. I tillegg til å ha norske kolleger, fikk de også begrensede muligheter til å være med sine etniske nettverk på fritiden. Rajan og Simas historier illustrerer en «vellykket integrering» hvis man ser på deltakelse i samfunnet og arbeidslivet. På bakgrunn av Rajan og Simas historie, kan man stille spørsmål om det i enkelte tilfeller faktisk er mulig å opprettholde kontakten og delta i sitt etniske nettverk samtidig som man integrerer seg i det norske samfunnet.

Kolleger på arbeidsplassen har for de fleste betydning for hvem man omgås. For Rajan, Aria og Sima som hadde vært i arbeidslivet en stund, hadde arbeidsplassen vært et viktig sted for omgang med nordmenn og en god arena for språkpraksis. De fortalte om gode norske kolleger som de likte å tilbringe tid med også på fritiden. Arbeidslivet trekkes fram som en viktig arena for samhandling der personer fra både minoritets- og majoritetsmiljøene kan møtes og bli bedre kjent. Fordommer og negative holdninger mot innvandrere er en utfordring i samfunnet. Slike holdninger ser derimot ut til å miste sin kraft når man utsettes for hverandre og blir kjent, for eksempel gjennom arbeidslivet (Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet, 2012-2013; Dahl, 2013). Dette gjenspeiles i data fra intervjuet med Rajan og Sima, de forteller om et godt forhold til Norge og etnisk norske.

De som da faller utenfor arbeidslivet av ulike årsaker, går glipp av viktige goder. Larya skilte seg fra de andre informanthistoriene i denne kategorien. Hun fortalte om utfordringer i forbindelse med jobbsøking og negative erfaringer fra arbeidslivet. Arbeidsledighet er uheldig i forhold til utenforskap og kan føre til økonomiske, sosiale og psykiske problemer (Justis og beredskapsdepartementet, 2015-2016). Larya forteller også om slike utfordringer, og at jo lengre hun går uten jobb, jo vanskeligere blir det å opprettholde språkferdigheter og språkpraksis. Hun løser dette ved å være aktiv i frivillige organisasjoner og får gjennom slike engasjement viktige goder hun går glipp av som arbeidsledig.

Larya deler motivasjonen for å komme ut i jobb, med de som har fått jobb. Hun er motivert til å jobbe, og hun har både utdanning og erfaring. Utdanning har derimot vist seg å ikke være

noen garanti for å få jobb i det nye landet (Fossland & Aure, 2011), slik hun selv også erfarer. Hun forteller senere i intervjuet om en uheldig hendelse i banken og hvordan hun opplever å «falle mellom to stoler», og forteller at hun føler seg diskriminert på bakgrunn av aksent og navn og opplever fordommer mot sitt folkeslag. Likevel får hun høre at hun ser så norsk ut at hun umulig kan trenge hjelp. Larya har med andre ord ikke fått oppleve effekten av myndighetenes økte fokus på inkludering og mulighet til deltakelse.

Hennes historie skiller seg ut og kan kalles et avvikende tilfelle blant informanthistoriene i denne kategorien. Ifølge Ryen (2002) er avvikende eksempler alt for sjelden inkludert i kvalitative studier, slik at konklusjonene i forskningen ikke blir utfordret og testet, men kun illustrert med bekreftende sitateksempler. Det finnes ulike måter å inkludere avvikende tilfeller på i analysen, slik at de kan gi støtte til foreløpige konklusjoner og dermed (selv om de er avvikende) øke kvaliteten (Peräkylä, 1997). I denne oppgaven ønsker jeg heller å formidle hvordan et utvalg snakker om ulike tema, fremfor å søke *én* konklusjon. Laryas historie er derfor viktig å inkludere, da den viser et mer nyansert bilde av veien ut i jobb for mange flyktninger i Norge.

Rajan og Sima sin historie blir ikke mindre sann av den grunn. De tre fortellingene er forskjellige og gir oss dermed et nyansert bilde av innvandreres opplevelser og erfaringer knyttet til arbeidslivet. Alle skal ha like muligheter og plikter i deltakelsen av samfunnet og fellesskapet. Da må man også anerkjenne at hvert tilfelle er unikt. Med utgangspunkt i Laryas historie, kan det se ut som at det i større grad bør skje en individuell vurdering av den enkeltes utfordringer når myndighetene legger til rette for deltakelse i arbeidslivet. Bare fordi Larya «ser» norsk ut, betyr det ikke at hun ikke møter på utfordringer i møtet med arbeidslivet. Hun følger alle råd hun mottar på veien for å få en jobb, men i hennes tilfelle fungerer det likevel ikke. Det kan selvfølgelig være andre årsaker som spiller inn her, men på bakgrunn av dataene ser det ut til at det som fungerte for Rajan og Sima, ikke fungerer for Larya.

Nettverk, tilhørighet og deltakelse

I dette avsnittet vil jeg fokusere på de refleksjonene informantene gjorde seg rundt valg av nettverk og hvilken betydning valget hadde for den enkelte (og familiene).

Informantenes nettverk var ulikt sammensatt. Det første som slo meg var hvor liten kontakt de fleste informantene hadde med sitt etniske nettverk. Flere delte refleksjonene som gikk ut på

at man burde fokusere på nettverk bestående av nordmenn fremfor sitt etniske nettverk. Det at de snakket med meg som jo er etnisk norsk, kan ha betydd noe her. Videre var valg av nettverk noe som ofte var motivert av muligheten for språkpraksis og sosial omgang med nordmenn som informantene så på som gunstig for integreringen. Valg av nettverk ble også tatt med tanke på fremtiden i landet.

Amina var en av informantene som hadde tydelige meninger rundt valg av nettverk. Hun sa rett ut at hun ikke hadde behov for kontakt med andre syrere i Norge. Hovedmotivasjonen bak valg av nettverk for Amina og sønnen hennes Leon, var at omgang med nordmenn var bedre for språkpraksis og integrering. Sima forteller at hun kuttet kontakten med hennes etniske miljø da hun begynte med norskopplæring, noe hun også anbefaler andre å gjøre. Sima er tydelig på at det *er* et valg man må ta når det kommer til hvilke nettverk man vil være en del av. Hun sier at man må velge det som er best for deg i den situasjonen du er i nå, og hvis det innebærer å kutte kontakten med sitt etniske nettverk for en periode, så må man gjøre det.

Det virker som at informantene tar valg rundt hvilke nettverk de vil delta i med utgangspunkt i hva som er best for integreringen. Både for sin egen og barnas (familiens) del. Man kan stille seg spørsmålet om i hvor stor grad valg av nettverk faktisk er et valg for informantene, eller om det er nødvendig å «kutte alle bånd» for å komme i gang med integreringen.

Rajan, Aria og barna deres er de av informantene som har vært lengst i landet. På bakgrunn av datamateriale, har jeg også et inntrykk av at Rajan og Aria er de som best har klart å integrere elementer fra ulike kulturer i sin hverdag, de har også mest kontakt med sitt etniske nettverk. Dette kommer til uttrykk blant annet da han snakker om bryllupet til sønnen sin, og at familien ferierer i hjemlandet. Rajan jobber heller ikke lenger som tolk, noe som også kan gjøre det lettere å involvere seg i sitt etniske nettverk. Ved å sammenligne med de andre informantene som har vært kortere tid i Norge, kan det se ut til at jo mer tid man tilbringer i det nye landet, jo lettere blir dannelsen av det Prieur (2004) kaller «nye etnisk baserte identitetsformer».

På tross av avstand til etniske nettverk i eksillandet, hadde informantene fortsatt god kontakt med familien. Simas nettverk består i tillegg til nordmenn, av foreldrene og nær familie i hjemlandet. I likhet med Sima, forteller Amina og Leon om at kontakt med familien er svært

viktig for dem. De opprettholder kontakten med familien som befinner seg i andre deler av verden, og tilbringer en del tid med familien i Norge.

Forskning viser at etniske nettverk utgjør en viktig ressurs i form av sosial kapital, for flyktningers møte med majoritetssamfunnet (Portes & Rumbaut, 2001). Tilrettelegging for å opprettholde kontakt med sitt etniske nettverk samtidig som man inkluderes i det norske, bør være et viktig fokus i integreringspolitikken. Forskning viser også at det kan ha en negativ konsekvens for flyktninger og minoriteter å undergrave sin etniske bakgrunn og tilhørighet (De Korne et al., 2007).

Spesielt Sima og Amina, som var tydelige på at kontakt med nordmenn var viktig for deres integrering, har klart seg bra selv om de ikke har hatt en god forankring i sitt etniske nettverk (det vil si etniske nettverk utover egen familie). Begge har god kontakt med flere nordmenn, Sima har i tillegg gode kolleger. Begge har store deler av familien i Norge, mens Sima har kontakt med foreldrene og annen familie i hjemlandet. Begge setter altså familien høyt, og de har et tett sammenknyttet familienettverk preget av partikulær tillit (Selle & Wollebæk, 2005). Selv om de etniske nettverkene har fravær av personer som ikke er familie, kan det se ut til i at et etnisk nettverk bestående av familie også er en ressurs på linje med etniske nettverk i møtet med majoritetssamfunnet. Man kan også diskutere om innvandrerbefolkningen generelt har lite sosial kapital i form av etniske nettverk, eller om de bare har en annen form for sosial kapital sammenlignet med majoritetsbefolkningen (Rogstad, 2011). Dette kan blant annet ha med organisering av velferdsstaten å gjøre, og at i de landene informantene kommer fra hviler et større ansvar på familien. En stor og sammensveiset familie blir derfor viktig.

Informantene i oppgaven tar altså bevisste valg rundt valg av nettverk. Det er viktigere å opprettholde kontakten med familien, enn å ta del i det etniske nettverket i det nye landet. Deltakelse i nettverk og miljø bestående av etnisk norske begrunnes med at informantene er fremtidsrettet og fokuserer på en fremtid i Norge for dem selv og barna.

Et annet tema som ofte dukker opp i samtale om nettverk, tilhørighet og deltakelse, er mangel på arenaer der man kan møte nordmenn og få språkpraksis. Mangel på slike arenaer er også tema i kvinnegruppa. Det er flere språkcafeer rundt i byen som arrangeres av ulike menigheter, men disse er svært populære og ofte fulle. Flere savner også mer uformelle

tilbud, som for eksempel at man kan avtale og møtes en ettermiddag på kafe med en mindre gruppe.

Det å oppsøke arenaer bestående av nordmenn, ser ut til å være lettere for barn og unge. Leon (sønnen til Amina) fortalte at han synes det er feil med syrere som bare er sammen med andre arabisktalende. Selv kan han oppsøke nordmenn på skolen, noe han også gjør. Han er bare sammen med andre nordmenn på skolen. Amina vil også være mer sammen med andre nordmenn, men det er vanskeligere for henne. På voksenopplæringen er det mange andre arabisktalende og selvsagt ingen nordmenn å være med bortsett fra lærere. I nabolaget hennes er det kun andre minoritetsfamilier. Amina forteller at hun nå har begynt å oppsøke nordmenn på bussen og i butikken, slik at hun kan snakke litt norsk. Jeg vil komme tilbake til betydningen av nettverk og hvordan man kan legge til rette for nettverksbygging på tvers av etnisk bakgrunn i del to av drøftingen, «Betydningen av sosiale møteplasser og fellesskap på tvers av etnisk bakgrunn».

Dataene som er presentert under kategorien «Nettverk, tilhørighet og deltakelse», viser at informantene i stor grad ser ut til å ha klart seg bra på tross av lite kontakt med eget etnisk nettverk. Flere av informantene forteller om at de valgte bort deltakelse i sine egne etniske nettverk da de kom til Norge. Valget begrunnes med at det var positivt for norskopplæringen og den videre integreringen. Barnas fremtid blir også trukket fram som en viktig motivasjon bak valg av nettverk, noe som også illustrerer at informantene er fremtidsrettet. Informantene forteller at barna ble oppdratt med tanke på at det var i Norge de skulle vokse opp. For Sima var normer og føringer fra opprinnelseslandet rundt barneoppdragelse, en sentral årsak til at hun valgte bort deltakelse i dette miljøet. Jeg vil si mer om dette under neste kategori, «Foreldrerollen».

Det er en radikal omveltning for den det gjelder å flykte fra hjemlandet og skape et nytt liv i et annet land, men dette ser ikke ut til å være fokus for informantene i denne oppgaven. Enkelte forteller om trøblete perioder, men de fleste har et fokus fremover.

Foreldrerollen

I samtale om foreldrerollen, var det flere ting som gikk igjen. Flere informanter hadde behov for å distansere seg til andre måter å oppdra barna på, som de mente ikke var bra. Det var også viktig å ha et åpent forhold til barna sine, det var viktig å kunne snakke om alt. Dette var

spesielt viktig med tanke på utfordringer knyttet til det å finne seg til rette i et nytt land og vokse opp med en flerkulturell identitet. I forlengelse av dette ble det også snakket om hvordan man satt seg inn i for eksempel høytider og etter hvert hvordan man valgte å feire disse, alltid med hensyn til barna. Det var viktig for foreldrene å legge til rette for at barna skulle vokse opp med en god forankring i de ulike kulturene barnet hadde bakgrunn fra. Det var enighet om at det var slik barna kunne få en god framtid i landet.

Informantene fortalte altså ofte om hvordan de selv oppdro barn ved å distansere seg fra hvordan oppdragelsen foregikk i andre minoritetsmiljøer. Informantene kom ofte med eksempler på hvordan de ikke ville oppdra barna før eller etter de snakket om hvordan de selv ville gjort det. Sima identifiserer seg som mor ved å ta avstand til andre minoritetsmiljøer. Hun er også opptatt av å ikke oppdra barna med utgangspunkt i ære og skam. Hun forteller hvordan en slik oppdragelse kan føre til utenforskap og begrenset frihet for barna det gjelder, for eksempel ved at de må bære upraktiske plagg og ikke få være med på ting som for de fleste andre er en naturlig del av oppveksten. Rajan og Aria eksemplifiserer med historien om minoritetsbarna i barnehagen og fremmedkrigerne, i sammenheng med at de forteller om sønnens gode innflytelse på kameraten.

I slike tilfeller er et narrativt perspektiv fruktbart. Ved å se narrativt på hvordan informantene snakker om oppdragelse, kan vi se hvordan de markerer sitt standpunkt i forhold til barneoppdragelse ved å distansere seg fra hvordan andre minoriteter oppdrar sine barn. Mennesker fremstiller seg selv som oftest på best mulig måte i narrative de forteller, ofte ved å gi seg selv hovedrollen i fortellingen. Informantene som var foreldre, fremstille seg selv som gode foreldre ved å fortelle positive historier fra egen barneoppdragelse og distansere seg fra negative historier de hadde hørt eller sett hos andre. Sandberg (2010) mener vi holder på med en slags selvpresentasjon gjennom narrative. Presenterer informanten seg selv som en åpen, rettferdig og ærlig forelder i narrative, er det tydelig at det er viktig for vedkommende å være en god forelder.

Rajan og Aria var tydelige på at de hadde lagt stor vekt på åpenhet med barna sine i oppveksten. De så det som spesielt viktig at innvandrerfamilier kunne snakke åpent om utfordringer knyttet til det å finne seg til rette i det norske samfunnet. Rajan og Aria uttrykte også stolthet over at både de selv og barna hadde klart å beholde sin kultur, tradisjon og sitt språk, samtidig som de har tatt til seg det norske. De var både åpne for at barna deres skulle ta

del i det norske samfunnet og de var åpne for norsk skole og et nettverk bestående av nordmenn. Samtidig poengterte de viktigheten av at barna ikke måtte glemme sin etniske identitet, den kom alltid først.

For Sima er det også viktig og fullt mulig å kombinere ulike kulturer. Det moderne livet krever at mennesket evner å sjonglere med flere roller (Gullestad, 1989). For minoritetsbarn er det enda flere. Sima er klar over at dette krever mye også av henne, og prøver å gi sin fulle oppmerksomhet til barna og hun legger til rette for en flerkulturell oppvekst så godt hun kan. Sima velger ut elementer ved de ulike kulturene hun mener er bra for barna og vil ha med seg videre (for eksempel høytider), men hun må også velge bort det hun ikke vil ha med seg videre (for eksempel ære og skam).

Dette kommer blant annet til uttrykk når både hun og de andre foreldrene snakker om feiring av høytider. Både Amina og Sima fortalte om at de kjøpte julekalender, kjøpte gaver og pyntet til jul for døtrenes skyld. Det var viktig for at barna også kunne ta del i samtalen om dette på skolen. Amina hadde bakt pepperkaker og ville gjerne lære mer om norske høytidsfeiring, og Sima serverte lussekatter. Midt iblant persiske tepper og tyrkisk te, var hjemmene deres pyntet til jul. Julenisser og reinsdyr var plassert rundt omkring, juleduken var på plass og det var tenkte lys i vinduet. Sima viste meg juletreet sitt, og Amina kom på at hun måtte rekke å kjøpe. Hvordan observasjoner jeg gjorde meg i informantenes hjem utfyller intervjudata, samsvarer både med etnometodologiens og etnografens fokus på mennesker i hverdagslig samhandling. Ved å studere menneskers hverdag, hvordan vi ivaretar og fornyer tradisjoner, kan vi få et innblikk i hvordan informantene skaper integrasjon og mening i livene sine (Gullestad 1989).

Sima og Amina setter seg inn i feiring og lærer om tradisjoner som julen. Motivasjonen er at barna ikke skal føle seg utenfor på skolen at de skal kunne føle tilhørighet til det norske samfunnet. Rajan og Aria er også bevisst på at barna må ta til seg det norske samtidig som de ikke glemmer hvor de er fra. I deres tilfelle kommer dette blant annet til uttrykk gjennom språkpraksis. Det er viktig at barna lærer seg- og vedlikeholder morsmålet ved å bruke dette når de snakker med hverandre. Dette er likevel ikke til hinder for å ta til seg det norske, og når familien har besøk er det norsk som gjelder. Dette samsvarer med forskning gjort av Portes og Rumbauts (2001), som finner at ressurser familien besitter er avgjørende for at innvandrerungdom skal klare seg bra i samfunnet. Rajan har utdanning og viser selv til

forskning gjort på tospråklige da han snakker om familiens språkpraksis. Forskning viser at en trygg forankring i det aktuelle ankomstlandets kultur, men også i egne etniske nettverk, gir de beste forutsetninger for innvandrerbarns oppvekst (Portes & Rumbaut, 2001). Ved at foreldre er åpne for det norske samfunnet gir de barna sosial kapital til å kunne mestre oppveksten og det videre livet i det norske samfunnet.

Til sist vil jeg nevne Aizza sin historie. Hun forteller om at hun og mannen hennes endelig falt til ro da de fikk vite at de skulle ha barn. Fra nå av måtte hun handle ut fra barnets beste, og hun fikk tilbake motivasjonen til å lære seg norsk og fortsette integreringen for datterens skyld. Over har jeg oppsummert hvordan foreldrene satte seg inn i høytider og norske tradisjoner for barnas skyld. Det ser ut til at barna på denne måten motiverer i integreringsprosessen. Foreldrene må oppdra barn i en kultur de selv ikke har vokst opp i, og for å gi barna den best mulige oppdragelsen *må* de lære det norske samfunnet å kjenne.

Dette er selvfølgelig ikke tilfelle for alle. Er kultursjokket for stort, kan møte med et nytt samfunn føre til isolasjon og fremmedfrykt fremfor integrering og mangfold. Dette kommer ikke fram i informanthistoriene i denne oppgaven. Dette kan skyldes skjevheter i utvalget. Jeg rekrutterte informanter som befant seg på arenaer som tilsier at de allerede er mer eller mindre inkludert i det norske samfunnet, som integreringsseminarer og ulike foredrag. Jeg finner likevel historiene fra deres hverdagsliv relevante for denne oppgaven. Hverdagsliv er noe alle har (Gullestad, 1989), og alle former for hverdagsliv er derfor fruktbare i studier som ønsker å lære mer om dette.

6.2 Betydningen av sosiale møteplasser og fellesskap på tvers av etnisk bakgrunn

Et tema som har vært gjennomgående i oppgaven har vært betydningen av sosiale møteplasser. Datainnsamlingen for oppgaven har bestått av intervjuer og feltarbeid, noe som har gitt meg en god innsikt i hvordan møteplassene fungerer i praksis, samt informantenes tanker om slike arenaer og hvilken betydning det har i den enkeltes hverdag.

Kvinnegruppa dekker viktige behov som informantene etterlyser, som mulighet for språkpraksis og omgang med etnisk norske. Ved å omgås mennesker fra andre kulturelle og sosiale forhold, får man muligheten til å reflektere og utvikle det synet man måtte på «den fremmede». Slike tverrkulturelle møter kan ifølge Gullestad utvikle seg til å bli

læringsprosesser som potensielt kan fremme positiv forandring hos deltakerne. Dette kom til uttrykk flere ganger på møtene i kvinnegruppa. Jeg har tidligere snakket om samtalene som oppsto under matlagingen og selve måltidet. Disse samtalene ble etter hvert et sted der man kunne stille hverandre «dumme» spørsmål og diskutere vanskelige tema. Dette er diskusjoner som fort kan bli utfordrende i samfunnsdebatten, men som i kvinnegruppa viste seg å være fruktbare og lærerike for alle parter. Disse eksemplene understreker viktigheten av slike møteplasser der minoritets- og majoritetsbefolkningen kan møtes, tilbringe tid *sammen* og bli kjent med hverandre.

Fordommer og stereotyper i samfunnet anses av myndighetene som en utfordring, da det kan ha en negativ påvirkning i form av ekskludering for de som rammes. Myndighetene vektlegger derfor samhandling på tvers av minoritets- og majoritetsbefolkningen som et viktig punkt i integreringen, da det ser ut til å minske negative oppfatninger og fordommer befolkningen måtte ha mot hverandre (Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet, 2012-2013). Arenaer for samhandling kan for eksempel være arbeidslivet og frivillige organisasjoner (som kvinnegruppa).

Det kan være flere grunner til at vi fikk til gode samtaler i kvinnegruppa. Forpliktelsen til å møte opp gjorde at deltakerne fikk muligheten til å bli godt kjent og de ble trygge på hverandre over tid. Det å være på kjøkkenet og lage mat sammen (deltakerne hjalp *hverandre*) så ut til å skape en god atmosfære for samtale og diskusjon. Mitt inntrykk er at det ikke trenger å være så vanskelig. Legges det til rette for samhandling og fastsettes noen rammer i form av forpliktelse og motivasjon til å lære, går resten for det meste av seg selv. Likevel er det mangel på slike arenaer, og informantene etterlyser møteplasser rettet mot både minoritets- og majoritetsbefolkningen.

I St. Meld fra Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet (2012-2013) presenteres eksempler på ulike møteplasser for minoriteter, blant andre Reform for menn og MiRA Ressurssenter for innvandrere og flyktningkvinner. Slike arenaer ønsker å legge til rette for diskusjon, læring og hvordan deltakerne kan utnytte egne ressurser. Begge eksemplene retter seg kun mot minoritetsmiljøene. Informantene i denne oppgaven savner arenaer der man kan praktisere norsk, men også treffe andre nordmenn, noe disse organisasjonene ikke tilbyr. Det vil heller ikke bli diskusjoner og rom for spørsmål på tvers av landlig og kulturell tilhørighet som vi har sett i kvinnegruppa. På bakgrunn av informantfortellingene, bør det være et større

fokus på å legge til rette for at mennesker med ulik kulturell, religiøs og landlig bakgrunn kan møtes.

Integrering er en toveis prosess

Flyktninger som kommer til Norge og skal tilpasse seg en ny hverdag og utvikle en ny identitet, er avhengige av hjelp fra majoritetsbefolkningen. Schütz (1944) snakker om kulturelle koder i ankomstlandet som «den fremmede» (innvandrerer) er avhengig av å lære seg. «Den fremmede» må lære disse kodene, og samtidig løse eventuelle konflikter som oppstår når nye kulturelle koder skal kombineres med eksisterende verdier fra hjemlandet. En slik tilpasningsprosess og konstruksjon av en ny identitet i møte med et nytt land, er svært utfordrende (Anderson et al., 2011). For å unngå at «kultursjokket» skal bli for stort, må man eksponeres for majoritetens synspunkter over tid.

Det er viktig at prosessen skjer over tid, da tilpasningspress fra majoritetsbefolkningen kan oppleves som en trussel mot kulturelle grenser og migrantens etniske identitet. Slik kan også følelsen av at det er «vi-mot-dem» forsterkes (Varvin, 2015). Det er viktig at prosessen bærer preg av trygghet, utvikling og sosial tilknytning over tid, slik at migranten sitter igjen med en god opplevelse og et godt grunnlag for videre integrering. Prosessen må foregå over tid slik at migranten får mulighet til å utvikle et reflektert forhold til nye og gamle kulturelle koder, og til slutt integrere de to kulturene i ens sjeleliv (Varvin, 2015).

Integreringen er ikke noe som er opp til den nyankomne alene. Ansvar for vellykket integrering, inkludering og deltakelse, hviler også på majoritetsbefolkningen, noe som krever en viss vilje til gjensidig tilpasning (NOU 2017:2). For å opprettholde det høye tillitsnivået i det norske samfunnet, er det avgjørende med inkludering av innvandrere på de sentrale samfunnsarenaene. Segregering vil på sikt ha negative konsekvenser for storsamfunnet, da gjensidig tillit mellom innbyggerne er avgjørende for at det norske samfunnet skal kunne være et godt samfunn for alle borgere.

I NOU (2017:2), *Integrasjon og tillit*, vektlegges viktigheten av åpen debatt rundt diskriminering, samhandlingsproblemer og verdikonflikter. En slik debatt vil trolig skape konflikter og polarisering, dette er ikke til å unngå. I tillegg er uenigheter i en slik debatt en nødvendig ingrediens for til slutt å kunne utvikle tillit og integrasjon. Debatten i seg selv vil også bety mye for gjensidig tilvenning og nytenkning (NOU 2017:2). Man er altså klar over at

arenaer for samhandling, debatt og åpenhet er viktig. Informantene mine er motivert, og etterlyser mer av slike møteplasser. En satsning på dette fortjener et fokus i fremtidig integreringspolitikk.

Avslutningsvis vil jeg vente tilbake til problemstillingen. Hvordan forteller utvalget om overgangen til et nytt land? Informantene mine tar aktive valg i overgangsprosessen. De forteller om ulike strategier de tok i bruk for å få seg praksisplasser og jobb. Det kommer fram at arbeid er noe de verdsetter og er stolte av. Informantene forteller om betydningen av deltakelse i nettverk og begrunner hvorfor de velger deltakelse i noen nettverk fremfor andre. Under feltarbeidet fikk jeg også et innblikk i hva ulike møteplasser betyr for den enkelte. Hvem de velger å omgås, er et rasjonelt valg blant annet i forhold til mulighet for språkpraksis og sosial omgang med etnisk norske. Informantene forteller om hvordan barna påvirker livene deres i Norge. Valg av nettverk, motivasjon for inkludering i det norske samfunnet og praktisering av høytider begrunnes med at det er i Norge barna skal vokse opp og at det er deres jobb som foreldre og legge til rette for det.

7 Litteratur

- Aakvaag, G. C. (2008). *Moderne sosiologisk teori*. Oslo: Abstrakt forl.
- Alvord, R. D. (2011). *Strangers in a globalized world: Identity and assimilation among Korean and Nepalese immigrants*. (Doktorgradsavhandling), University of Central Missouri, Missouri.
- Alzaghari, L., & Reiss, E. (2014). *Radikalisering blant unge muslimer i Norge - en antologi*. Oslo: Minotenk.
- Amundsen, B. (2015). *Sammen mot radikalisering og ekstremisme*. Retrieved from <https://www.kristiansand.kommune.no/aktuelt/sammen-mot-radikalisering-og-voldelig-ekstremisme/>
- Anderson, M., Goodman, J., & Schlossberg, N. (2011). *Counseling Adults in Transition : Linking Schlossberg's Theory With Practice in a Diverse World* (4th ed. ed.). New York: Springer Publishing Company.
- Angrosino, M. (2007). *Doing ethnographic and observational research* (Vol. 3). London: SAGE.
- Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet. (2012-2013). *En helhetlig integreringspolitikk - Mangfold og fellesskap*. (Meld. St 6.). Retrieved from <https://www.regjeringen.no/contentassets/ae2661f20cfe4899b303a5951334a9c1/no/pdfs/stm201220130006000dddpdfs.pdf>.
- Barth, F. (1969). *Ethnic groups and boundaries : the social organization of culture difference*. Boston: Little Brown.
- Bauman, Z. (1997). *Postmodernity and its discontents*. Cambridge: Polity Press.
- Becker, H. S. (1967). Whose Side Are We On? *Social Problems*, 14(3), 239-247. doi:10.2307/799147
- Beiser, M. (1998). Extreme Situations. In B. P. Dohrenwend (Ed.), *Adversity, Stress, and Psychopathology*. New York: Oxford University Press.
- Berg, B., & Valenta, M. (2008). *Flukt, eksil og flyktingers sosiale integrasjon*. Oslo: Norges forskningsråd, Internasjonal migrasjon og etniske relasjoner - IMER.
- Bhabha, H. K. (1994). *The location of culture*. London: Routledge.
- Blom, S. (2010). *Sosiale forskjeller i innvandreres helse. Funn fra undersøkelsen Levekår blant innvandrere 2005/2006*. Retrieved from Oslo:
- Borders, W. W. (2010). Women Without Borders. Retrieved from <http://www.women-without-borders.org/aboutus/#aboutus1>
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. G. Richardson (Ed.), *The handbook of theory: research for the sociology of education*. New York: Greenwood Press.
- Brandth, B. (1996). Gruppeintervju: perspektiv, relasjoner og kontekst. . In H. Holter & R. Kalleberg (Eds.), *Kvalitative metoder i Samfunnsforskningen*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Burawoy, M. (2005). For Public Sociology. *American Sociological Review*, 70, 4-28. doi:10.1177/000312240507000102
- Byram, M. (2002). On Being 'Bicultural' and 'Intercultural'. In G. Alred, M. Byram, & M. Fleming (Eds.), *Intercultural experience and education Languages for intercultural communication and education Intercultural experience and education*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Chishti, A., Noor, L., & Reiss, E. (2016). *Islamsk humanisme : en antologi med tekster av Ali Chishti, ... [et al.] ; [redaktører: Ellen Reiss og Linda Noor]*. Oslo: Frekk forlag Moment.
- Christiansen, C. H., & Townsend, E. A. (2014). *Introduction to occupation : the art and science of living* (2nd ed., new international ed. ed.). Harlow: Pearson.
- Coleman, J. S. (1988). Social Capital in the Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology*, 94, S95-S120. doi:10.1086/228943
- Collins, P. H. (1986). Learning from the Outsider Within: The Sociological Significance of Black Feminist Thought. *Social Problems*, 33(6), S14-S32. doi:10.2307/800672
- Corbin, J. M., & Strauss, A. L. (2008). *Basics of qualitative research : techniques and procedures for developing grounded theory* (3rd ed. ed.). Thousand Oaks, Calif: Sage.
- Dahl, Ø. (2013). *Møter mellom mennesker: innføring i interkulturell kommunikasjon*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

- De Korne, H., Byram, M., & Fleming, M. (2007). Familiarising the Stranger: Immigrant Perceptions of Cross-Cultural Interaction and Bicultural Identity. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 28(4), 290-307. doi:10.2167/jmmd462.0
- Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (2003). *Collecting and interpreting qualitative materials* (2nd ed. ed.). Thousand Oaks, Calif: Sage.
- Douglas, M. L., & Lie, K. A. (1997). *Rent og urent : en analyse av forestillinger omkring urenhet og tabu*. Oslo: Pax.
- Eide, A. K. (2005). Uutholdelig letthet. *Norsk antropologisk tidsskrift*, 16(01), 18-33.
- Engebrihtsen, A., & Fuglerud, Ø. (2009). *Kultur og generasjon : tilpasningsprosesser blant somaliere og tamiler i Norge*. Oslo: Universitetsforl.
- Eriksen, T. H. (2001). *Flerkulturell forståelse* (2. utg. ed.). Oslo: Universitetsforl.
- Fangen, K. (2004). *Deltagende observasjon*. Bergen: Fagbokforl.
- Fangen, K. (2008). *Identitet og praksis : etnisitet, klasse og kjønn blant somaliere i Norge*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Fangen, K. (2010). Social exclusion and inclusion of young immigrants. *Young*, 18(2), 133-156. doi:10.1177/110330881001800202
- Fillmore, L. W. (2000). Loss of Family Languages: Should Educators be Concerned? *Theory into Practice*, 39(4), 203-210.
- Flick, U. (2002). *An introduction to qualitative research* (2nd ed. ed.). London: Sage.
- FN-Sambandet. (2016). Flyktningssituasjonen i verden: United Nations Association of Norway.
- Foley, M. W., Edwards, B., & Diani, M. r. (2001). *Beyond Tocqueville. Civil Society and the Social Capital Debate in Comparative Perspective*. Hanover: University of New England Press.
- Fortmeier, S. (2005). Aktivitet, virksomhet og mening i livet. In H. J. Bendixen, T. Borg, E. F. Pedersen, & U. Altenborg (Eds.), *Aktivitetsvitenskap i et nordisk perspektiv*. København: FADL's Forlag.
- Fossland, T., & Aure, M. (2011). Når høyere utdanning ikke er nok ; integrasjon av høyt utdannede innvandrere på arbeidsmarkedet. *Sosiologisk tidsskrift*, 19(2), 131-152.
- Frank, A. W. (2010). *Letting stories breathe : a socio-narratology*. Chicago, Ill: University of Chicago Press.
- GIRDS. (2015). Mothers for Life Network. Retrieved from <http://girds.org/mothersforlife/mothers-for-life-network>
- Glaser, B. G., & Strauss, A. L. (1967). *The discovery of grounded theory : strategies for qualitative research*. New York: Aldine de Gruyter.
- Gobo, G. (2011). Ethnography. In D. Silverman (Ed.), *Qualitative Research* (Vol. 3, pp. 14-34). London: SAGE Publications Ltd.
- Gorst-Unsworth, C., & Goldenberg, E. (1998). Psychological Sequelae of Torture and Organised Violence Suffered by Refugees from Iraq *British Journal of Psychiatry*, 172, 90-94.
- Gubrium, J. F., & Holstein, J. A. (1997). *The new language of qualitative method*. New York: Oxford University Press.
- Gubrium, J. F., & Holstein, J. A. (2009). *Analyzing narrative reality*. Los Angeles: Sage.
- Gudmundsdottir, S. (2011). Forskningsintervjuets narrative karakter. In T. Moen & R. Karlsdottir (Eds.), *Sentrale aspekter ved kvalitativ forskning* (pp. 71-87). Trondheim: Tapir Forlag.
- Gullestad, M. (1989). *Kultur og hverdagsliv*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hammersley, M., & Atkinson, P. (1996). *Feltmetodikk* (2. utg. ed.). Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Harman, L. D. (1988). *The modern stranger : on language and membership* (Vol. 47). Berlin: Mouton de Gruyter.
- Helse-, & omsorgsdepartementet, o. (2014-2015). *Folkehelsemeldingen - Mestring og muligheter*. (Meld. St. 19). Retrieved from <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-19-2014-2015/id2402807/sec3#KAP2-5>.
- Helse og omsorgsdepartementet. (2014-2015). *Folkehelsemeldingen - Mestring og muligheter*. (Meld. St. 19). Retrieved from <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-19-2014-2015/id2402807/sec3#KAP2-5>.

- Holstein, & Gubrium, J. F. (1995). *The active interview* (Vol. vol. 37). Thousand Oaks, Calif: Sage Publications.
- Holstein, & Gubrium, J. F. (2011). Animating Interview Narratives. In D. Silverman (Ed.), *Qualitative Research* (3 ed.). London: SAGE.
- Hubbard, R. R., & Utsey, S. O. (2015). A Qualitative Study of Biracial Identity Among Afro-Germans Living in Germany. *Identity, 15*(2), 89-112. doi:10.1080/15283488.2015.1023438
- Hvinden, B., & Gissinger, R. (2005). Sosial kapital. Innstilling fra et utredningsutvalg oppnevnt av Norges forskningsråd.
- Höijer, B. (1990). Reliability, Validity and Generalizability: Three Questions for Qualitative Reception Research. *The Nordicom Review of Nordic Communication Research, 1*, 15-20.
- Integrerings og mangfoldsdirektoratet. (2016). *Tilskudd til lokal forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme*. (Rundskriv 13/2016). Retrieved from <http://www.imdi.no/globalassets/dokumenter/rundskriv/2016/tilskudd-til-forebygging-av-radikaliserings-og-ekstremisme.pdf>.
- Jacobsen, D. I. (2010). *Forståelse, beskrivelse og forklaring : innføring i metode for helse- og sosialfagene* (2. utg. ed.). Kristiansand: Høyskoleforl.
- Jenkins, R. (2006). *Social identitet*. Århus: Academica.
- Johannessen, A., Christoffersen, L., & Tuft, P. A. (2010). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Abstrakt.
- Johansson, A. (2005). *Narrativ teori och metod : med livsberättelsen i fokus*. Lund: Studentlitteratur.
- Justis og beredskapsdepartementet. (2014). *Handlingsplan mot radikaliserings og voldelig ekstremisme*. Retrieved from https://www.regjeringen.no/contentassets/6d84d5d6c6df47b38f5e2b989347fc49/handlingsplan-mot-radikaliserings-og-voldelig-ekstremisme_2014.pdf.
- Justis og beredskapsdepartementet. (2015-2016). *Fra mottak til arbeidsliv - en effektiv integreringspolitikk*. (Meld. St. 30). Retrieved from <https://www.regjeringen.no/contentassets/6676aece374348ee805e9fc5f60b6158/no/pdfs/stm201520160030000dddpdfs.pdf>.
- Järvinen, M. (2005). Interview I en interaktionistisk begrepsramme. In M. Järvinen & N. Mik-Meyer (Eds.), *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv – Interview, Observationer og Dokumenter*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Kale, E., & Kumar, B. N. (2012). Challenges in Healthcare in Multi-Ethnic Societies: Communication as a barrier to achieving health equality. In J. Maddock (Ed.), *Public Health - Social and Behavioral Health* (pp. 570): InTech.
- Kolakowski, L. (1972). *Positivist philosophy from Hume to the Vienna Circle*. Harmondsworth: Penguin.
- Kristiansand kommune. (2015). Forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme - fra bekymring til handling [Veileder]. Kristiansand: Kristiansand Kommune.
- Krueger, R. A., & Casey, M. A. (2009). *Focus groups : a practical guide for applied research* (4th ed. ed.). Los Angeles, Calif: Sage.
- Kvale, S. (1996). *Interviews : an introduction to qualitative research interviewing*. Thousand Oaks, Calif: Sage.
- Kvale, S., Brinkmann, S., Anderssen, T. M., & Rygge, J. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju* (2. utg. ed.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Kvale, S., Brinkmann, S., Anderssen, T. M., & Rygge, J. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju* (3. utg., 2. oppl. ed.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- LeCompte, M. D., & Goetz, J. P. (1982). Problems of Reliability and Validity in Ethnographic Research. *Review of Educational Research, 52*(1), 31-60.
- Lie, B., Sveaass, N., & Eilertsen, D. E. (2004). Family, activity, and stress reactions in exile. *Community, Work & Family, 7*(3), 327-350. doi:10.1080/1366880042000295745
- Linde, C. (1993). *Life stories : the creation of coherence Oxford Studies in Sociolinguistics*
- Lofland, J. (1961). Comment on 'Initial interactions of newcomers in AA'. *Social Problems, 8*, 365-367.

- Loga, J. M. (2011). *Inkludering i nærmiljø : en studie av frivillige organisasjoner som flerkulturelle møteplasser* Rapport (Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor), Vol. 2011-5.
- Majoran, A. (2015, 04.02.2015). Mothers & Wives: Womens Potential Role in Countering Violent Extremism. *Mackenzie Institute*. Retrieved from <http://mackenzieinstitute.com/mothers-wives-womens-potential-role-countering-violent-extremism/>
- Morgan, D. L. (1997). *Focus groups as qualitative research* (2nd ed. ed. Vol. vol. 16). Thousand Oaks, Calif: Sage Publications.
- Ness, N. E. (2011). *Hjelpemidler og tilrettelegging for deltakelse : et kunnskapsbasert grunnlag*. Trondheim: Tapir akademisk.
- NOU 2011:14. (2011). *Bedre integrering - Mål, strategier, tiltak*. . Retrieved from <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-19-2014-2015/id2402807/sec3#KAP2-5>.
- NOU 2017:2. (2017). *Integrasjon og tillit. Langsiktige konsekvenser av høy innvandring*. Oslo: Justis- og beredskapsdepartementet.
- Nysæter, L. A. (2004). Kan sosial kapital anvendes i sosialt arbeid? *Nordisk Sosialt Arbeid*, 24(1), 63-77.
- O'Donnell, M. (2010). *Structure and agency : Pt. 1 : Modernity, sociology and the structure agency debate* (Vol. Pt. 1). Los Angeles: Sage.
- OECD. (2015). Migration Policy Debates No. 7, September.
- Olsen, E. F. (2015, 28.04.2015). Mamma som antiterroriltak. VG. Retrieved from <http://www.vg.no/nyheter/meninger/islam-debatten/mamma-som-antiterroriltak/a/23442746/>
- Ossewaarde, M. (2007). Cosmopolitanism and the society of strangers. *Current Sociology*, 55(3), 367-388. doi:10.1177/0011392107076081
- Peräkylä, A. (1997). Reliability and Validity in Research Based on Tapes and Transcripts. In D. Silverman (Ed.), *Qualitative Research: Theory, Method and Practice*: Sage Publications.
- Poletta, F., Chen, P. C. B., Gardner, B. G., & Motes, A. (2011). The sociology of storytelling. *Annual Review of Sociology*, 37.
- Polkinghorne, D. E. (1988). *Narrative knowing and the human sciences*. Albany: State University of New York Press.
- Portes, & Hao, L. (1998). E Pluribus Unum: Bilingualism and Loss of Language in the Second Generation *Sociology of Education*, 71(4), 269-294.
- Portes, & Rumbaut, R. G. (2001). *Legacies: The Story of the Immigrant Second Generation*.
- Portes, A., & Hao, L. (2002). The price of uniformity: language, family and personality adjustment in the immigrant second generation. *Ethnic and Racial Studies*, 25(6), 889-912. doi:10.1080/0141987022000009368
- Postholm, M. B. (2005). *Kvalitativ metode : en innføring med fokus på fenomenologi, etnografi og kasusstudier*. Oslo: Universitetsforl.
- Presser, L. (2009). The narratives of offenders. *Theoretical Criminology*, 13(2), 177-200. doi:10.1177/1362480609102878
- Prieur, A. (2004). *Balansekunstnere : betydningen av innvandrerbakgrunn i Norge*. Oslo: Pax.
- Putnam, R. D. (1995). Bowling Alone: America's Declining Social Capital. *Journal of Democracy*, 6(1), 65-78.
- Putnam, R. D. (2001). *Bowling alone : the collapse and revival of american community*. New York: Simon & Schuster.
- Putnam, R. D. (2002). *Democracies in Flux: The Evolution of Social Capital in Contemporary Society*. Cary: Cary : Oxford University Press, Incorporated.
- Putnam, R. D. (2007). E Pluribus Unum : Diversity and Community in the Twenty - first Century The 2006 Johan Skytte Prize Lecture. *Scandinavian Political Studies*, 30(2), 137-174. doi:10.1111/j.1467-9477.2007.00176.x

- Rashid, N. (2013). Giving the silent majority a stronger voice? Initiatives to empower Muslim women as part of the UK's 'War on Terror'. *Ethnic and Racial Studies*, 1-16. doi:10.1080/01419870.2013.816759
- Richardson, L. (1988). The collective story: Postmodernism and the writing of sociology. *Sociological Focus*, 21(3), 199-208. doi:10.1080/00380237.1988.10570978
- Riessman, C. K. (1993). *Narrative analysis* (Vol. vol. 30). Newbury Park, Calif: Sage.
- Riessman, C. K. (2008). *Narrative methods for the human sciences*. Los Angeles: Sage Publications.
- Ringdal, K. (2004). Norge i Europa : Resultater fra Den europeiske samfunnsundersøkelsen 2002. *Samfunnsspeilet (trykt utg.)*. 18(2004)nr 5, 41-44.
- Rogstad, J. (2011). Grenseløst engasjement. Sosial kapital og behovet for transnasjonale perspektiver. In D. Wollebæk & S. B. Seggaard (Eds.), *Sosial kapital i Norge*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Rothstein, B., & Stolle, D. (2003). Introduction: Social Capital in Scandinavia. *Scandinavian Political Studies*, 26(1), 1-26. doi:10.1111/1467-9477.t01-1-00077
- Ryen, A. (2002). *Det kvalitative intervjuet : fra vitenskapsteori til feltarbeid*. Bergen: Fagbokforl.
- Said, E. W. (1996). *Den intellektuelles ansvar : Reith forelæsningerne 1993*. København: Gyldendal.
- Sandberg, S. (2010). What can "Lies" Tell Us about Life? Notes towards a Framework of Narrative Criminology. *Journal of Criminal Justice Education*, 21(4), 447-465. doi:10.1080/10511253.2010.516564
- Schütz, A. (1944). The Stranger: An Essay in Social Psychology. *The American Journal of Sociology*, 49(6), 499-507.
- Sedqwick, M. (2015). *Hva menes med radikalisering?* Paper presented at the Fafo-frokost: Hva menes med radikalisering?, Oslo. Abstract hentet fra <http://www.fafo.no/index.php/nb/fafo-tv/item/fafo-tv-12-november-hva-menes-med-radikalisering>
- Selle, P., & Wollebæk, D. (2005). Hvorfor studere sosial kapital i Norge? *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 46(2), 221-235.
- Silverman, D. (1997). *Qualitative research : theory, method and practice*. London: Sage.
- Starrin, B., & Rønning, R. (2009). *Sosial kapital i et velferdsperspektiv : om å forstå og styrke utsatte gruppers sosiale forankring*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Thagaard, T. (2009). *Systematikk og innlevelse : en innføring i kvalitativ metode* (3. utg. ed.). Bergen: Fagbokforl.
- Tjora, A. H. (2012). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis* (2. utg. ed.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Tronstad, K. (2009). Halvparten opplever diskriminering. Retrieved from <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/halvparten-opplever-diskriminering>
- Trost, J. (1989). Strategiska urvalg för kvalitative studier; hur kunne Per Olav ha gjort? In I. Levin & G. Clifford (Eds.), *Relasjoner : hverdagsskrift til Per Olav Tiller*. Trondheim: Tapir.
- van den Hoonaard, D. K. (2013). Telling the Collective Story: Symbolic Interactionism in Narrative Research. *Qualitative Sociology Review*, IX(3), 32-45.
- Varvin, S. (2015). *Flukt og eksil* (2. utg. ed.). Oslo: Universitetsforl.
- Vrålstad, S. (2012). Mer aktive med tillit til andre. *Samfunnsspeilet*, 26(2), 14-20.
- Wetherell, M., & Potter, J. (1992). *Mapping the language of racism : discourse and the legitimation of exploitation*. New York: Harvester Wheatsheaf.
- Wilkinson, S. (2011). Analysing Focus Group Data. In D. Silverman (Ed.), *Qualitative Research* (3 ed., pp. 168-184). London: SAGE.
- Wolff, K. H. (1950). *The Sociology of George Simmel*. New York: The Free Press.
- Wollebæk, D., & Selle, P. (2002). *Det nye organisasjonssamfunnet : demokrati i omforming*. Bergen: Fagbokforl.
- Women Without Borders. (2010). Mothers School. Retrieved from <http://www.women-without-borders.org/projects/underway/42/>
- Zimmerman, D. H., & Wieder, L. (1970). Ethnometodology and the Problem of Order. In J. Douglas (Ed.), *Understanding Everyday Life* (pp. 287-302). Chicago: Aldine.

Ødegård, G., Loga, L., Steen-Johnsen, K., & Ravneberg, B. (2014). *Fellesskap og forskjellighet*. Oslo: Abstrakt forlag.
Østby, L. (2015). *Flyktninger i Norge*. SSB.

Alle referanser er satt inn via EndNote. Det kan derfor forekomme tekniske feil i forbindelse med bruk av EndNote. Dette gjelder for eksempel at enkelte referanser i teksten vises med forbokstaven i fornavnet. Enkelte forkortelser er også på engelsk, s. (side) blir for eksempel p. (page), og & erstatter og mellom to forfattere. Sammen med veileder tok jeg en avgjørelse på å *ikke* endre språket i EndNote, da det kan oppstå tekniske problemer i en slik prosess.